

NAVF'S

UTREDNING SINSTITUTT

NORGES
ALMENVITENSKAPELIGE
FORSKNINGSRÅD

INSTITUTE FOR STUDIES IN RESEARCH
AND HIGHER EDUCATION

The Norwegian Research Council
for Science and the Humanities

1984:5

Utredninger om forskning
og høyere utdanning

Steinar Tamsfoss

Utholdenhets- prøven

Om opptak til lukkede utdanninger

1984:5

Utredninger om forskning
og høyere utdanning

Steinar Tamsfoss

Utholdenhets- prøven

Om opptak til lukkede utdanninger

Forord

Det er nå omkring 10 år siden opptaksreglene til høyere utdanning ble underkastet nokså store forandringer. Bl.a. fikk ikke-artianere adgang i større grad enn tidligere, og det ble innført et system med tilleggspoeng for praksis og tilleggsutdanning ved siden av poeng for artiumskarakterer.

Denne rapporten er basert på en undersøkelse av søkingen og opptaket sommeren 1982 til sosialhøgskolene (sosionomutdanningen), Det samfunnsvitenskapelige fakultet ved Universitetet i Oslo, Norges Handelshøyskole (siviløkonomstudiet) og Norges tekniske høgskole. Formålet med undersøkelsen har vært å studere hvilke virkninger de "nye" opptaksreglene har hatt på rekrutteringen - hvordan søkerne har tilpasset seg reglene.

NAVF's utredningsinstitutt vil takke utdanningsinstitusjonene for stor velvilje og hjelpsomhet under innsamlingen av data til undersøkelsen. En spesiell takk rettes til Arne Nordvi ved Rådet for sosialarbeiderutdanning, Tove Kristin Karlsen, Anne-Wenche Ore og Merete Aase ved Universitetet i Oslo, John Andersen ved Norges Handelshøyskole og Arne Rønning ved Norges tekniske høgskole.

Det er også grunn til å takke Egil Kåre Bakke i Kultur- og vitenskapsdepartementet for gode råd under skrivingen av rapporten. Det samme gjelder Maren Brit Baadshaug, Rolf Edvardsen og Fride Eeg Henriksen som er medarbeidere ved utredningsinstituttet. Steinar Tamsfoss har hatt det daglige ansvaret for undersøkelsen, og har forfattet denne rapporten.

Prosjektet er delvis finansiert ved skoleforskningsmidler fra Kirke- og undervisningsdepartementet.

Oslo, september 1984

NAVF's utredningsinstitutt

Sigmund Vangsnes

Otto Hauglin

Innhold

	Side		
FORORD	3	6.2 Sosial bakgrunn	32
TABELLOVERSIKT	5	6.3 Søkergrupper	34
FIGUROVERSIKT	6		
1 SAMMENDRAG	7	7 SAMMENHENGEN MELLOM POENGGIVENDE FAKTORER OG SØKERNES BAKGRUNN ...	37
2 DE "NYE" OPPTAKSREGLENE	9	7.1 Søkergruppe og søkerens bakgrunn	37
3 PROBLEMSTILLINGER	13	7.2 Virkninger av opptak etter indivi- duell vurdering av søkerne	44
3.1 Utvidet opptaksgrunnlag	14	7.3 Karakterenes variasjon med søkerens alder, kjønn, hjemsted og sosiale bakgrunn	45
3.2 Systemet med tilleggspoeng	15	7.4 Tilleggspoengenes variasjon med søkerens karakterer og bakgrunn ...	49
4 OPPLEGGET FOR UNDERSØKELSEN	18	7.5 Tid brukt på poengsamling	54
4.1 Data - kilder og type av opplysninger	18	8 UTDANNINGER SOM BRUKES TIL POENGSAMLING	59
4.2 Svarprosenten ved spørreskema- utsendelsen	19	9 SØKERATFERD OG SØKER- STRATEGI	62
5 OPPTAKSREGLENE VED DE FIRE UTDANNINGENE	21	9.1 "Tordenskjolds soldater"	62
5.1 Sosialhøgskolene	21	9.2 Tidligere søking og alternative planer	66
5.2 SV-fakultetet, Universitetet i Oslo	23	9.3 Utholdenhet og bakgrunn	69
5.3 Norges Handelshøgskole	24	10 BEHOV FOR ENDRINGER?	73
5.4 Norges tekniske høgskole	25	10.1 Karakterer eller tilleggspoeng?	74
5.5 Sammenfatning	27	10.2 Hva skal gi tilleggspoeng?	75
6 BESKRIVELSE AV SØKER- MASSEN OG DE OPPTATTE	30	Litteraturliste	81
6.1 Alder, kjønn og hjemsted	30	Vedlegg 1: Måling av sosial bakgrunn ...	82
		Vedlegg 2: Spørreskjema	84

Tabelloversikt

Tabell nr.	Side	
4.1	Svarprosjenter for spørreskjema i grupper av søkere etter alder, kjønn og søknadsutfall ved de fire utdanningene.	20
5.1	Forholdstall mellom de maksimale oppnåelige tilleggspoeng og karakterpoeng i søkergruppene (som får poeng), ved de ulike utdanninger.	28
5.2	Forholdstall mellom de maksimale oppnåelige tilleggspoeng for utdanning og praksis i søkergruppene (som får tilleggspoeng) ved de ulike utdanningene.	28
6.1	Søkere i alt, opptatte og opptaksfrekvens etter alder, kjønn og hjemsted.	31
6.2	Søkere i alt, opptatte og opptaksfrekvens etter fars yrkesstatus, foreldres yrkesstatus og foreldres/ektefelles yrkesstatus.	33
6.3	Kompetente søkere i alt, opptatte og opptaksfrekvenser i de ulike søkergrupper. Sosialhøgskolene, SV-fakultetet og NTH.	34
7.1	Kompetente søkere i de ulike søkergrupper etter alder.	38
7.2	Kompetente søkere i de ulike søkergrupper etter kjønn.	39
7.3	Kompetente søkere i de ulike søkergrupper etter hjemsted.	40
7.4	Kompetente søkere i de ulike søkergrupper etter foreldres yrkesstatus.	41
7.5	Kompetente søkere i de ulike søkergrupper etter foreldres/ektefelles yrkesstatus.	42
7.6	Søkere etter alder og foreldres yrkesstatus, samt foreldres/ektefelles yrkesstatus.	43
7.7	Individuelt vurderte søkere i alt, opptatte og opptaksfrekvens etter søkerens bakgrunn. SV-fakultetet og NTH.	44
7.8	Gjennomsnittlige karakterpoeng i ulike aldersgrupper for søkere som har examen artium eller tilsvarende.	46
7.9	Karakterpoengenes variasjon med søkerens bakgrunn. Regresjonskoeffisienter.	48
7.10	Variasjon i sum tilleggspoeng (praksis + evt. tilleggstudanning) med søkerens bakgrunn og evt. karakterpoeng. Regresjonskoeffisienter.	50
7.11	Variasjon i poeng for tilleggstudanning med søkerens bakgrunn og evt. karakterpoeng. Regresjonskoeffisienter.	52
7.12	Praksispoengenes variasjon med søkerens bakgrunn, evt. karakterpoeng og poeng for evt. tilleggstudanning. Regresjonskoeffisienter.	52
7.13	Variasjon i sum tilleggspoeng, poeng for tilleggstudanning og praksis med søkerens bakgrunn. Alternative modeller for 25-5-søkere ved sosialhøgskolene. Regresjonskoeffisienter.	53
7.14	Andel av søkerne med examen artium eller tilsvarende som har tilleggstudanning eller praksis.	56
7.15	Tid brukt på tilleggstudanning og praksis blant søkere og opptatte med examen artium eller tilsvarende etter alder, kjønn og foreldres yrkesstatus. Sosialhøgskolene og SV-fakultetet.	57
7.16	Tid brukt på tilleggstudanning og praksis blant søkere og opptatte med examen artium eller tilsvarende etter alder, kjønn og foreldres yrkesstatus. NHH og NTH.	58
8.1	Andel av søkerne som har ulike typer av tilleggstudanning.	59
9.1	Prosentvis fordeling av søkerne etter antall utdanninger søkt i 1982	62
9.2	Søkere i ulike aldersgrupper etter antall utdanninger søkt i 1982.	64
9.3	Kvinner og menn etter antall utdanninger søkt i 1982.	64
9.4	Søkere i ulike sosialgrupper (foreldres yrkesstatus) etter antall utdanninger søkt i 1982.	65
9.5	Søkere til de fire utdanningene etter tidligere søking til høyere utdanning.	66

9.6	Søkere etter tidligere søking til 82-utdanninger og om de vil søke en 82-utdanning på ny senere dersom de ikke kommer inn.	67	9.12	Andel av søkerne som både har søkt en 82-utdanning tidligere, og som vil søke på ny senere dersom de ikke kommer inn.	71
9.7	Søkerne fordelt etter deres egen vurdering av sine opptakssjanser, samt faktiske opptaksfrekvenser i de ulike vurderingskategorier.	68	10.1	Gjennomsnittlig antall tilleggs-poeng på de ulike alderstrinn i ulike søkergrupper.	77
9.8	Søkere som har søkt en høyere utdanning tidligere etter aktivitet siden forrige søknad.	68	10.2	Utfall ved alternative opptaksregler med alderspoeng i forhold til utfall ved nåværende regler. Sosialhøgskoler og SV-fakultetet (artianere).	78
9.9	Søkere etter om de vil søke en 82-utdanning på ny senere og alternative planer dersom de ikke blir opptatt ved noen av de søkte utdanninger i 1982.	69	10.3	Utfall ved alternative opptaksregler med alderspoeng i forhold til utfall ved nåværende regler. NHH og NTH (artianere).	78
9.10	Andel av søkerne som har søkt en 82-utdanning tidligere, etter alder, kjønn og foreldres yrkesstatus.	70	10.4	Opptatte ved nåværende opptaksregler og alternative opptaksregler med alderspoeng etter alder, kjønn og foreldres yrkesstatus.	80
9.11	Andel av søkerne som vil søke en 82-utdanning på ny senere dersom de ikke kommer inn.	70			

Figuroversikt

Figur nr.		Side			
3.1	Skjematisk illustrert modell for poengsamlingsatferd blant søkere som i tidlig alder har bestemt seg for å søke en høyere utdanning.	16	7.1	Samvariasjon mellom karakterpoeng og alder blant artianere. Stilisert bilde.	49
3.2	Skjematisk illustrert modell for sammenhengene mellom ulike poengfaktorer og søkerens bakgrunn blant artianere som i noe høyere alder har bestemt seg for å søke høyere utdanning.	16	7.2	Samvariasjon mellom poeng for tilleggsutdanning/praksis og søkerens alder. Stilisert bilde.	54
			7.3	Samvariasjon mellom poeng for tilleggsutdanning/praksis og karakterpoeng. Stilisert bilde.	54

1 Sammendrag

Denne rapporten gjengir resultatene fra en undersøkelse om opptaksreglene til adgangsbegrensede høyere utdanninger, og de virkninger reglene har på studentrekrutteringen.

Den utbredte ordningen med at artianere (eller personer med tilsvarende utdanning) får poeng for praksis og annen utdanning i tillegg til artiumskarakterene, gir søkere med svake eksamensresultater større sjanse for å komme inn ved en høyere utdanning. Ordningen stimulerer imidlertid til en nokså allmenn og tildels unødig poengsamling som i sin ytterste konsekvens premierer utholdenhet mer enn kompetanse. Følgen av dette er i hovedsak at studentenes alder ved opptaket øker. I ekstreme tilfeller må også søkere med svært gode artiumskarakterer opparbeide tilleggs-poeng for å komme inn. Utfallet av opptaket ville ha blitt omtrent det samme dersom tilleggs-poengene var direkte knyttet til alder istedenfor til praksis og tilleggsutdanning. Ordningen med tilleggs-poeng har bare ubetydelig innflytelse på studentmassens sosiale, regionale og kjønnsmessige sammensetning.

Dette er hovedkonklusjonen i undersøkelsen som er basert på søkerdata ved opptaket sommeren 1982 til sosialhøyskolene (sosionomutdanningen), Det samfunnsvitenskapelige fakultet ved Universitetet i Oslo, Norges Handelshøyskole og Norges tekniske høgskole. Nedenfor er gitt et kort resymé av innholdet i hvert kapittel.

”Nye” opptaksregler

I kapittel 2 er adgangsreformene som ble innført ved høyere læresteder tidlig i 1970-årene beskrevet. Reformene bestod av to hoveddeler. Den ene - som gjelder både åpne og lukkede studier - var at også personer som ikke hadde examen artium eller en tilsvarende utdanning, skulle få adgang. Forutsetningen var at de hadde ervervet den nødvendige realkompetanse for studier på annen måte. Den andre delen av reformen var at et system med poeng for praksis og tilleggsutdanning ble innført ved siden av poeng for artiumskarakterene. Dette gjelder bare ved lukkede utdanninger.

Formålene med reformene var å legge grunnlaget for en mer rettferdig rekruttering til høyere utdanning - både sosialt, regionalt og generasjonsmessig.

Problemstillinger

Problemstillingene i undersøkelsen er beskrevet i kapittel 3. Det viktigste formålet har vært å se i hvor stor grad opptaksreformene virker slik en hadde håpet. Har det utvidete opptaksgrunnlaget ført til en bredere rekruttering, eller har befolkningsgrupper som allerede er sterkt representert, fått nok en innfallsport til høyere utdanning? Hva slags virkninger har systemet med tilleggs-poeng på rekrutteringen?

Opplegget for undersøkelsen

I kapittel 4 er opplegget for undersøkelsen beskrevet. Datagrunnlaget består av oppgaver for i alt ca. 7 600 søkere. Både opplysninger fra søknadsskjemaene og et eget spørreskjema som ble sendt til samtlige søkere, er benyttet. Svarprosenten ved spørreskjemaetsendingen var 74.

Opptaksreglene varierer

Opptaksreglene til lukkede, høyere utdanninger bygger i hovedsak på prinsipper Immatrikuleringskomiteen (1971) foreslo. Dette innebærer at den enkelte søkers reelle skikkethet for studier (realkompetanse), og ikke den formelle, legges til grunn ved vurdering av om søkeren er studiekompetent eller ikke.

Ved opptaket rangeres søkerne etter deres realkompetanse. Ikke-artianere opptas etter individuell vurdering, mens artianere (og tilsvarende) rangeres etter poeng for karakterer, praksis og evt. tilleggsutdanning. Den konkrete utformingen av opptaksreglene varierer imidlertid nokså mye mellom de ulike læresteder. Reglene er nærmere beskrevet i kapittel 5.

Søkernes bakgrunn

Kapittel 6 gir en oversikt over hvordan søkermassen og de som fikk tilbud om plass (opptatte), er sammensatt mhp. alder, kjønn, hjemsted, sosial bakgrunn, samt kompetansebakgrunn (søkergruppe). Søkerne til sosialhøyskolene skiller seg noe ut fra søkerne til de

tre øvrige utdanningene, spesielt ved at de jevnt over er noe eldre og at de er rekruttert fra litt lavere sosiale lag enn de øvrige søkerne.

Poeng og bakgrunn

I kapittel 7, som er det mest sentrale i rapporten, blir sammenhengene mellom søkerens poeng for ulike faktorer, og deres bakgrunn analysert. Dessuten ser vi nærmere på ulikheten mellom "tradisjonelle" søkere (artianere o.l.) og de "nye" gruppene. Artianerne, som utgjør det store flertall blant søkerne, er gjennomgående noe yngre enn de "nye" søkergruppene. Artianerne kommer dessuten jevnt over fra litt høyere sosiale lag (målt ved foreldrenes yrkesstatus) enn ikke-artianerne. I sistnevnte gruppe er imidlertid en stor andel gift eller samboende. Benytter en ektefellers yrkesstatus som mål for sosial bakgrunn, utviskes forskjellen mellom artianere og ikke-artianere. Det er videre en tendens til at ikke-artianerne i større grad enn (yngre) artianere kommer fra områder som ligger nær de respektive læresteder.

Virkningen av systemet med tilleggs-poeng for artianere o.l. er som allerede nevnt innledningsvis i sammendraget, at mange potensielle søkere går inn i langvarig poengsamling før de søker. Det gjennomsnittlige antall (normerte) årsverk søkerne bruker på tilleggs-poenggivende aktiviteter, varierer nokså mye mellom de fire utdanningene. Høyest ligger søkerne til sosialhøgskolene med ca. 4,3 årsverk, mens NTH-søkerne - som kun får poeng for praksis - ligger lavest med 0,5 årsverk. Blant søkere som fikk tilbud om studie-plass, er den poenggivende tid noe lengre, spesielt ved sosialhøgskolene (7,8 årsverk). Årsverksanslagene omfatter både den tid som er brukt til målrettet poengsamling, og tid som er medgått til utdanning og praksis blant søkere som først i noe høyere alder bestemmer seg for å søke.

Tilleggsutdanning

Ikke all tilleggsutdanning som søkerne får poeng for, er tatt i poengsamlingsøyemed. I kapittel 8 gis en oversikt over hvilke utdanninger søkerne har fått tilleggs-poeng for. Sannsynligvis er det videregående utdanning - og spesielt folkehøgskoler - som blir sterkest benyttet i målrettet poengsamling.

Strategi og atferd

I kapittel 9 ser vi nærmere på hvilken søkerstrategi og -atferd opptaksreglene stimulerer til. Søkerne som inngår i denne undersøkelsen, søkte i gjennomsnitt vel 2 ulike typer av høyere utdanninger i 1982 (antall læresteder søkt kan være noe høyere). Om lag tredjedelen av søkerne søkte 3 eller flere forskjellige typer av utdanninger.

Nesten halvparten av søkerne hadde søkt om opptak til en høyere utdanning tidligere. Ca. tredjedelen av søkerne ville søke på ny senere dersom de ikke kom inn noen av de steder de hadde søkt. Det var ingen forskjeller mellom veteraner og debutanter på søkermarkedet i dette henseende. Bare mellom 5 og 10 prosent av søkerne mente at de neppe kom til å søke på ny. Rundt fjerdedelen av søkerne "visste ikke" eller var sikre på at de kom inn et av stedene de hadde søkt i 1982, slik at senere søking ikke ville bli aktuelt.

Behov for endringer?

I kapittel 10 forsøker vi å sammenfatte resultatene i de foregående kapitler i en drøfting av hvordan reglene kan endres dersom en ønsker å redusere det unødige høye aldersnivået som dagens opptaksregler fører til blant søkerne. Bl.a. kan en reservere et visst antall studie-plasser for søkere som blir opptatt kun på grunnlag av karakterpoeng. En kan også redusere tilleggs-poengenes "aldringseffekt" ved å øke poenguttellingen pr. år, og/eller senke øvre grense for tilleggs-poengene.

2 De "nye" opptaksreglene

Undersøkelsen som ligger til grunn for denne rapporten, har som formål å beskrive noen av de virkninger opptaksreglene til (lukkede) høyere utdanninger har på studentrekrutteringen. En slik beskrivelse gir grunnlag for å vurdere om virkningene er i overensstemmelse med opptaksreglenes formål eller andre utdanningspolitiske mål.

Opptaksregler skal ivareta to funksjoner:

- 1) Definere hvilke *minstekrav* som må oppfylles for å ta en utdanning (realkompetanse). Dette gjelder både åpne og lukkede utdanninger.
- 2) Gi *kriterier for å velge ut* hvem som skal få studieplass ved adgangsbegrensede utdanninger når søkingen overstiger kapasiteten.

Opptaksreglene er bare ett av mange utdanningspolitiske virkemidler, og har et virkeområde som er forholdsvis snevert. Forhold som antakelig har større betydning for rekrutteringen, er bl.a. antallet utdanningsplasser, lokaliseringen av ulike utdanningsinstitusjoner, vilkårene for studiefinansiering, samt den private ressursfordelingen i samfunnet - både økonomisk og kulturelt, herunder forskjeller i motivasjon eller interesse for høyere utdanning i ulike befolkningsgrupper.

I løpet av 1960- og 70-årene ble en rekke reformer gjennomført i utdanningssystemet. Endring av opptaksreglene er en av disse. Det kan være av interesse å minne litt om den større sammenhengende reformene kan eller bør ses på bakgrunn av.

Den økonomiske veksten siden krigen, og store barnekull fra etterkrigsårene slo for alvor gjennom med en kraftig vekst i studenttall og utdanningsbudsjetter i 1960-åra. Samtidig ble det klart at (mer) utdanning var en viktig forutsetning for fortsatt samfunnsøkonomisk vekst, og for den enkeltes personlige utvikling og yrkesmuligheter. Niårig grunnskole ble gjort obligatorisk, og det ble foretatt både en sterk utbygging av og organisatoriske endringer i det videregående og høyere skoleverk. Distriktshøyskoler ble etablert, Tromsø ble vår

fjerde universitetsby og voksenopplæringen fikk mer ressurser. Sentralt i debatten om disse reformene stod bl.a. utredningene fra den såkalte "Steen-komiteen" om videregående utdanning (Skolekomiteen, 1967-69) og "Ottosen-komiteen" om høyere utdanning (Videreutdanningskomiteen, 1967-70).

Betydningen for den enkelte av å ha høyere utdanning, avtvang en sterkere interesse for rekrutteringen til universiteter og høyskoler. Det var kjent at den sosiale skjevheten i utdanning var stor, og ble forsterket jo høyere opp i utdanningssystemet en kom. Kjønnsulikhetene var av lignende karakter, og det var betydelige regionale forskjeller i befolkningens utdanningsnivå. Selv om veksten i utdanning hadde redusert noe av ulikhetene, var forskjellene fortsatt betydelige. Imidlertid førte nettopp den raske utdanningsveksten til en ny ulikhet, nemlig mellom *generasjonene*. De oppvoksende generasjoner fikk stadig mer utdanning enn de allerede voksne.

Tradisjonelt har opptaksgrunnlaget eller minstekravet for å ta høyere utdanning stort sett vært bestått examen artium eller tilsvarende. Ved *universitetene* var dette omtrent den eneste adgangsnøkkelen. Et viktig unntak er Norges tekniske høyskole hvor søkere med ingeniørhøyskole (eller "teknisk skole" som det het dengang) lenge hadde hatt adgang ved siden av artianere. Ved *høyskolene* var det noe mer utbredt adgang for ikke-artianere. Etterhvert som stadig flere tok gymnas, ble imidlertid andre grupper gradvis fortrent av artianere. Gymnasutdanning var derfor i ferd med å bli en nødvendighet for å komme inn i all høyere utdanning. For de noe eldre årsklasser - hvor gymnasutdanning var langt sjeldnere enn blant de yngre - ble det dermed enda vanskeligere å komme inn. Den enkeltes muligheter for å ta mer utdanning, kom således til å bli mer og mer avhengig av hvilket utdanningsvalg man foretok som 15-16-åring, dvs. om man tok eller hadde anledning til å ta artium eller ikke.

Noe grovt og ufullstendig framstilt, var dette noe av situasjonen bak reformene i adgangen til høyere utdanning som ble satt i verk i begynnelsen av 1970-årene. Reformene bygde i store trekk på forslag som ble satt fram

av en felleskomite for universitetene, Immatrikuleringskomiteen (1971). Vi skal derfor referere komiteens forslag noe mer fyldig.

Immatrikuleringskomiteen foreslo at adgang til universiteter og høyskoler skulle kunne oppnås gjennom *tre hovedveier*:

Vei 1: Bestemte godtatte skoler.

Vei 2: Bestemte skoler med visse tilleggs-krav.

Vei 3: Den individuelle vei, der den enkelte institusjon vurderer den enkelte utdanningssøkendes realkompetanse, eventuelt i henhold til bestemte regler som institusjonene selv utformer.

I dette forslaget har Immatrikuleringskomiteen søkt å ta hensyn til flere ulike forhold og formål:

- Det viktigste grunnlaget for forslaget var at opptaket til høyere utdanning skulle baseres på den enkelte søkers *realkompetanse*, dvs. personens reelle skikkethet for studier. En forutsetning i denne sammenheng var at universitetene og høyskolene skulle bevares som utdanningsinstitusjoner på et høyt nivå. Komiteen pekte på at ikke alle med examen artium nødvendigvis er skikket for studier, mens mange uten artium vinner en modenhet og erfaring gjennom yrkeslivet eller annen opplæring som reelt sett gjør dem kompetente. I praksis er det imidlertid ugjørlig å vurdere den reelle kompetansen hos hver enkelt søker særskilt. Formaliseringen av kompetansekravene som ligger i to av de tre veiene, er derfor å betrakte som en forenkling av søknadsbehandlingen.

Komiteen la også vekt på å frita gymnaset for i praksis å være den eneste innfallsport til høyere utdanning. Bakgrunnen for dette var dels å lette det press gymnaset måtte lide under som "forskole" for universiteter og høyskoler, og dels å øke mulighetene for at andre videregående skoler også kan forberede for høyere utdanning. Likeledes skulle de som tar sin utdanning utenom skoleverket i praktisk yrkesarbeid eller gjennom fritidsvirksomhet og private studier, få mulighet for å komme inn ved høyere læresteder.

- Adgangsreglene skulle videre fremme en utvikling mot kjønnsmessig, regional og sosial likestilling i rekrutteringen til høyere utdanning. Å gi ikke-artianere adgang til studier, mente komiteen ville fremme en sosial utjevning, selv om man ikke ventet noen store forandringer i dette forholdet som følge av de nye reglene. Den utvidede adgangen ble også begrunnet ut fra rettferdshensyn: Alle befolkningsgrupper - også de som tradisjonelt i liten grad har sendt sine barn til videregående og høyere utdanning - er med på å finansiere utdanningssystemet, og bør således ha studierett. Særlig "for 40-50-åringene har utdanningsekspløsjonen sterke overtoner av personlig urettferdighet. Forti-femtiåringene kjenner seg på mange måter som de manglende muligheters generasjon" (s. 130).

Immatrikuleringskomiteens mandat omfattet bare de daværende åpne studiene. Imidlertid pekte komiteen på at dens forslag kunne komme til anvendelse også ved de lukkede studiene. I så fall måtte en ta stilling til utvelgingsproblemet ved opptak av studenter fra søkergrupper med ikke sammenlignbar utdanningsbakgrunn. Den prinsippløsning komiteen gikk inn for, var at alle kompetente søkergrupper i utgangspunktet skulle stilles likt, og at utvelgingen skulle skje ved såkalt *proporsjonal kvotering*, dvs. at utdanningsplassene fordeles på de enkelte søkergrupper proporsjonalt med antallet søkere i hver gruppe.

Anerkjennelse av yrkeserfaring som en kompetansegivende aktivitet, ble ikke bare nedfelt i Immatrikuleringskomiteens forslag til opptaksgrunnlag. For de adgangregulerte utdanningene anbefalte komiteen at bl.a. yrkeserfaring også skulle telle med i poenggivingen ved siden av artiumskarakterer og eventuell annen utdanning. Opptaket skulle så skje ved å velge ut de poengmessig høyest rangerte fra hver av søkergruppene.

I ettertid kan en konstatere at Immatrikuleringskomiteens forslag - både om kompetansegrunnlaget for høyere utdanning, systemet med tilleggs-poeng, og proporsjonal kvotering - er i bruk ved de fleste høyere utdanninger, dog med en rekke lokale modifikasjoner.

Mange læresteder tok reglene i bruk allerede tidlig i 1970-årene. Etter innføringen har det vært foretatt mindre justeringer ved mange utdanninger, og nye justeringer blir fortsatt gjort. Dessuten er det ved flere av de utdanningene som var åpne i 1971, senere innført adgangsbegrensning.

Opptaksgrunnlaget til høyere utdanning ble også drøftet i Stortingsmelding nr. 17 (1974-75) "Om den videre utbygging og organisering av høgre utdanning". Immatrikuleringskomiteens forslag, som allerede var tatt i bruk mange steder, ble i meldingen stort sett bekræftet som regjeringens politikk. Arbeidet med å utvide grunnlaget for studiekompetanse ville bli ført videre, slik at andre utdanningsveier enn teoretisk videregående opplæring kunne gi adgang til høyere utdanning, eventuelt i kombinasjon med yrkeserfaring. Prinsippet om realkompetanse ble fastslått som grunnlag for vurderingen av hvem som er studiekompetente. Likeså ble det anerkjent at søkere som var fylt 25 år og hadde minst 5 års yrkespraksis, kunne gis adgang til enkelte utdanninger, eventuelt med tilleggskrav om ferdigheter i visse fag (25-5-regelen).

I St.meld. 17 ble det anbefalt at yrkespraksis (medregnet omsorgsarbeid og verneplikt) burde gi tilleggs poeng ved opptaket til alle typer utdanning. Derimot ble det advart mot poeng for tilleggsutdanning. Utdanningspoeng ville føre til øket belastning på enkelte utdanninger ved poengsamling, og ville dessuten forlenge studietiden unødvendig for den enkelte.

Systemet med inndeling av søkere med ulik bakgrunn i forskjellige søkergrupper, og med kvotert opptak fra hver gruppe, fikk tilslutning i stortingsmeldingen. Samtidig ble det anbefalt en forsøksordning med utvelgning etter loddtrekning innen hver gruppe som et alternativ til opptak etter poengrangering ut fra formelle kvalifikasjoner.

Hvilke virkninger forventet man så at det nye opptakssystemet ville få? En bør her skille mellom virkninger av et *utvidet opptaksgrunnlag*, og virkninger av et system med *tilleggs poeng* for praksis og utdanning ved siden av poeng for karakterer i den kompetansegivende utdanningen. Både Immatrikuleringskomiteens

innstilling og St.meld. 17 drøftet mulige konsekvenser av det utvidede opptaksgrunnlaget. På bakgrunn av den tradisjonelt skjeve sosiale rekrutteringen til gymnaset, ventet man at de nye adgangsmulighetene for ikke-artianere i stor grad ville komme personer fra lavere sosiale lag til gode. Den lettere adgangen for ikke-artianere ville dessuten ha en regionalt utjevne tendens ved at folk fra strøk med dårlig utbygd gymnastilbud, nå fikk en bedre sjanse til videre utdanning. Sist, men ikke minst, ble det pekt på den generasjonsutjevne effekt de nye adgangsreglene ville medføre. På kort sikt ventet en at "de manglende muligheters generasjon" ville ta igjen noe av det tapte, mens et mer langsiktig formål var å skape fleksible valgmuligheter for dem som satser på yrkesarbeid eller yrkesfaglig utdanning etter grunnskolen. En slik satsing skulle ikke føre til "evig" utelukkelse fra høyere utdanning.

Virkninger av et system med tilleggs poeng for praksis og utdanning utover minstrekravene, er bare i liten grad vurdert i de to nevnte dokumentene. Begrunnelsen for å gi tilleggs poeng for praksis, var dels at yrkesarbeid skulle oppvurderes som kompetansegrunnlag, og dels at artiumskarakterer alene er et utilstrekkelig mål på en persons realkompetanse for studier. I St.meld. 17 blir det slått fast "at det ved utformingen av opptakskriteriene vil være ønskelig og verdifullt generelt å gi tilleggs poeng for tidligere deltaking i yrkeslivet og for arbeid i hjemmet" (s. 44). På samme side i stortingsmeldingen blir det imidlertid - som nevnt foran - også hevdet at en utvelgning etter poengrangering av søkerne i de ulike søkergrupper "har såvidt klare betenkelige sider at et loddtrekningssystem bør forsøkes". Ut fra disse noe motstridende utsagn er det ikke godt å trekke noen slutning om hva som måtte være den daværende regjeringens syn på systemet med tilleggs poeng. Derimot er det liten tvil om synet på poeng for tilleggsutdanning: "En honorering av tilleggsutdanning vil etter departementets mening føre til unødig forlengelse av studiet for den enkelte og til en ekstra belastning for samfunnet" (s. 44). Denne advarselen har åpenbart hatt dårlig gjennomslagskraft - også innad i departementet

Under etterfølgende departementsledere er opptaksregler med poeng for tilleggsutdanning godkjent - og tildels også utarbeidet av Kirke- og undervisningsdepartementet selv (nå Kultur- og vitenskapsdepartementet) - for de fleste lukkede studier.

Immatrikuleringskomiteen mente at en utvelging "som blir gjort utelukkende på grunnlag av karakterer, har en tendens til å begünstige privilegerte sosialgrupper. Grunnen er at barn fra privilegerte sosialgrupper gjennomsnittlig har bedre karakterer, også når vurdert intelligens (ved hjelp av intelligensprøver) holdes konstant" (s. 127). Å gi tilleggs-poeng for praksis og annen utdanning skulle således ha en viss sosial utjevningseffekt ved at søkere med svakere karakterer (og overveiende fra lavere sosial lag) skulle få muligheter for å ta igjen på forspranget ved å opparbeide tilleggs-poeng.

Hensynet til likestilling mellom kjønnene er i de to dokumentene drøftet i samband med spørsmålet om hva som skal inngå i begrepet "praksis". Her er det enighet om at både omsorgsarbeid og verneplikt må godkjennes på lik linje med yrkespraksis av alle slag - ikke bare studierelevant yrkespraksis. Hvis ikke, ville ordningen virke klart urettferdig overfor

kvinner og overfor søkere fra strøk av landet hvor relevant yrkespraksis ikke var så lett å opparbeide.

For å oppsummere, synes det altså klart at systemet med tilleggs-poeng (særlig for praksis) ble forventet å gi en viss utjevningseffekt sosialt, regionalt og kjønnsmessig. Samtidig er det pekt på at poeng for tilleggsutdanning kan ha uheldige virkninger ved unødvendig press på utdanningssystemet i ren poengsamlingsøyemed, og forlenget studietid for den enkelte. Immatrikuleringskomiteen presiserte imidlertid at de nye reglene med både utvidet opptaksgrunnlag og tilleggs-poengsystem neppe ville føre til store endringer i rekrutteringen til høyere utdanning. Komiteen tilføyde "at vi trenger erfaring i en forsøksperiode før vi binder oss til et nytt system" av opptaksregler.

"Forsøksperioden" har nå vart i 10 år. Tiden skulle derfor være moden for en vurdering av det nye systemet. Etter en såpass lang innkjøringstid kan en dessuten regne med at de umiddelbare overgangsvirkningene allerede er tilbaketrukket, og at en nå kan øyne de langsiktige og antakelig stabile konsekvensene av de "nye" reglene.

3 Problemstillinger

Hensikten med denne undersøkelsen kan i korthet sies å være at vi søker å kartlegge nærmere hva slags virkninger de "nye" opptaksreglene har på rekrutteringen til lukkede, høyere utdanninger. Med "rekruttering" menes ikke bare *hvem* som søker eller kommer inn, men også - og kanskje i størst grad - *hva slags atferd* søkerne velger for å tilpasse seg opptaksreglene. F.eks. er poengsamling som følge av ordningen med tilleggspoeng en slik atferdsvirkning. Før vi går nærmere inn på de mer detaljerte problemstillingene, kan det være nyttig å presisere visse forhold.

Opptaksreglene som i dag praktiseres ved adgangregulerte høyere utdanninger, kan anses som variasjoner over de to hovedkomponentene 1) krav til realkompetanse og 2) regler for poengrangering av søkerne. Riktignok er verken hovedkomponentene eller variasjoner mellom utdanninger noe nytt. Det nye er at hovedkomponentene har fått til dels et annet innhold enn tidligere, og det er dette som her vil bli gjenstand for oppmerksomhet. La oss derfor konkretisere de reformene vi skal studere virkningene av:

- a) *Utvidelse av opptaksgrunnlaget*: Personer uten "studenteksamen"¹⁾ har fått anledning til å søke om opptak.
- b) *Innføring av system med tilleggspoeng*: Søkere får - ved siden av poeng for karakterer i den utdanning som gir rett til opptak - tilleggspoeng for praksis, annen utdanning og ledererfaring.

De to reformene omfatter bare unntaksvis den samme gruppe av søkere. Ikke-artianere blir de fleste steder opptatt etter individuell vurdering, og får således verken karakter- eller

¹⁾ Som "studenteksamen" regnes utdanninger som tradisjonelt har gitt rett til universitetsstudier, dvs. examen artium, økonomisk gymnas, videregående skole - allmennfag og 3-årig handels- og kontor-fag, samt tilsvarende eksamener fra utlandet. For enkelthets skyld vil vi flere steder omtale alle disse som "artianere" eller "søkere med examen artium og tilsvarende".

tilleggspoeng. Tilleggspoeng (for en eller flere av de nevnte faktorene) gis stort sett bare til søkere som også får karakterpoeng, dvs. artianere. Unntak fra disse hovedretningene fins, og vi vil komme tilbake til noen av dem senere.

Opptaksregler har virkninger på to plan, nemlig ved påvirkning av selve søkermassen, og på utvelgingen av studenter fra den søkermassen reglene har "skapt". At reglene har betydning ved studentopptaket, er selvsagt, og har i særlig grad tilknytning til poengregler og kvotefordeling av studieplasser mellom ulike søkergrupper. På grunnlag av datamaterialet i denne undersøkelsen er det virkningene på dette plan vi stort sett kan belegge empirisk.

Opptaksreglenes virkning på søkermassens sammensetning, dvs. hvem som melder seg som søkere og hva slags forutsetninger de har, må derimot vurderes på et mer spekulativt grunnlag. Spesielt gjelder dette for de som vil konkurrere på poengmessig grunnlag. Det er rimelig å anta at opptaksreglene og konkurransenivået er forholdsvis godt kjent blant alle potensielle søkere (= personer som ville ha søkt dersom utdanningen var åpen). En kan da regne med at de som eventuelt unnlater å søke, er de som ligger dårligst an karakter- eller poengmessig. Det kan derfor være grunn til å tro at den faktiske søkermassen til lukkede utdanninger, har en noe større "tyngde" i den beste delen av poengskalaen enn søkermassen ville ha hatt dersom alle hadde kommet inn. En kan imidlertid også tenke seg den motsatte virkning ved at de poengmessig svakeste ikke unnlater å søke, men søker mange flere utdanninger i håp om å komme inn ihvertfall ett av stedene. I alle fall må en regne med at selve konkurransenivået (eller det bilde massemedia gir av konkurransenivået) har en virkning på søkermassens størrelse og sammensetning.

Disse virkningene er naturligvis vanskelig å måle, og vi vil heller ikke forsøke å tallfeste dem her. Søkingsatferden til de poengmessig svakeste har neppe noen innflytelse på hvem som kommer inn ved de enkelte læresteder. Om de unnlater å søke, eller søker ekstra mange utdanninger, gir seg først og fremst utslag i søkermassens størrelse og dermed i *andelene* som blir opptatt.

3.1 Utvidet opptaksgrunnlag

Formålene med å la også ikke-artianere få adgang til høyere utdanning, har vi redegjort for i kapittel 2. De virkninger en ønsket eller hadde til hensikt å fremme, var en øket rekruttering av "voksne" med yrkesfaglig bakgrunn. Fordi det var - og fortsatt er - mindre vanlig å ta artium blant ungdom fra lavere sosial lag og utkantstrøk enn blant ungdom fra høyere sosial lag og sentrale områder, ventet en at øket tilstrømning av ikke-artianere ville få en sosialt og regionalt utjevne effekt ved siden av den generasjonsmessige med lettere adgang for "voksne".

I kapittel 6 og 7 vil vi se i hvor stor grad de forventede virkningene har inntruffet. Det er jo tenkelig at resultatene ikke blir slik en hadde håpet: Tradisjonelt har f.eks. den sosiale utsilingen i utdanning tiltatt med stigende utdanningsnivå. Således har tilstrømningen til høyere utdanning vært større blant artianere fra mer ressursrike enn blant artianere fra mindre ressurssterke familier, relativt sett. Hvorfor skulle ikke tilbøyeligheten til å søke høyere utdanning også blant ikke-artianere vise den samme sosiale ulikhet? I så fall kan en si at utvidelsen av opptaksgrunnlaget, som først og fremst skulle være et tilbud til grupper som tradisjonelt har hatt et mer fjernt forhold til høyere utdanning, i praksis også er blitt nok en innfallspurt for grupper som allerede er sterkt representert der.

Heller ikke den regionale utjevningen behøver å inntreffe. Som regel vil trolig ikke-artianerne som søker høyere utdanning, være folk med en del års yrkespraksis, og som familie- og bostedsmessig er vel etablert. I så fall vil det rimeligvis være hovedsaklig personer som bor i nærheten av de aktuelle lærestedene, som søker.

Diskusjonen ovenfor gjelder de mulige virkninger det utvidede opptaksgrunnlaget kan tenkes å få på *søkermassen* som helhet. Det prinsipielt interessante her er om de grupper en ønsket å gi adgang ved et formelt utvidet opptaksgrunnlag, også er de grupper som faktisk *benytter seg* av den nye muligheten.

Ved selve *opptaket av studenter* fra søkermassen, som jo er det mest avgjørende punkt i

den faktiske rekrutteringen, skjer som regel utvelgingen blant ikke-artianere på grunnlag av en individuell vurdering av den enkelte søkers realkompetanse. Denne vurderingen skjer både etter formelle og uformelle eller mer subjektive kriterier. Hvilke konkrete avveininger som egentlig foretas ved denne utvelgingen, har vi ikke innblikk i. Analyse-mulighetene som foreligger, består stort sett bare i at vi kan sammenligne bakgrunnen til de av søkerne som tilbys plass, med bakgrunnen til alle søkere eller bare søkerne som ikke får plasstilbud. Forklaring av eventuelle forskjeller mellom søkermasse og opptatte må bli av mer spekulativ karakter.

Det bør presiseres at formålene med det utvidede opptaksgrunnlaget ikke innebærer at de som blir opptatt, nødvendigvis skal ha den samme sammensetning m.h.p. kjønn, alder, bosted osv. som søkergruppen totalt, uten at dette er nevnt spesielt (så langt vi har kunnet registrere). Det er rimelig å tro at opptaket er forutsatt å skje etter en rangering av søkerne på grunnlag av deres realkompetanse. At en gruppe av søkere f.eks. øker sin andel etter opptaket, "bør" da ha som forklaring at medlemmene av denne gruppen, etter opptaks-/vurderingsorganets oppfatning, gjennomgående har bedre realkompetanse enn søkere fra andre grupper. La oss som eksempel anta at en ved vurderingen benyttet varigheten av yrkespraksis som rangeringsfaktor. Vanligvis har menn litt mer yrkespraksis enn jevnaldrende kvinner - spesielt i mindre befolkningstette strøk av landet. I så fall ville kvinner (fra utkantstrøk) komme dårlig ut ved vurderingen, medmindre andre vurderingsfaktorer motvirket dette.

For et organ som skal foreta slike individuelle vurderinger, vil det naturligvis være et problem at en ofte må sammenligne forhold som er lite sammenlignbare, f.eks. yrkespraksis og utdanning. En kan derfor ikke utelukke at subjektive avveininger kan få innflytelse på utfallet av et slikt opptak. For øvrig er subjektive avveininger neppe enestående for denne type bedømmelser. Det er f.eks. ikke ukjent at ulike sensorer kan bedømme den samme eksamensbesvarelsen nokså ulikt, slik at opptak på

grunnlag av karakterer heller ikke kan sies å skje ut fra rent objektive kriterier. Problemer av denne typen, skal vi imidlertid la ligge.

3.2 Systemet med tilleggspoeng

De vanligste faktorene som gir tilleggspoeng, er praksis, utdanning utover den som utgjør opptaksgrunnlaget, og ledererfaring. Enkelte steder gis det også poeng eller andre fortrinn for "medfødte" faktorer som f.eks. kjønn, samisktalende o.a. Begrepet "tilleggspoeng" er kanskje noe diskutabelt ut fra de argumenter som ligger bak opptaksreformene, nemlig at yrkeserfaring og annen utdanning (enn artium) kan gi vel så god kompetanse som gymnasutdanning. Når "tilleggspoeng" brukes om poengene for praksis, tilleggsutdanning m.v., har dette selvsagt historiske årsaker - karakterpoeng har en "alltid" hatt, de nye faktorene har kommet i tillegg. Vi finner liten grunn til å endre på denne språkbruken.

I de senere år er innslaget av noe eldre studenter i høyere utdanning blitt mer og mer markert. Det er flere årsaker til denne utviklingen. Lettelsen i adgangen til høyere utdanning for ikke-artianere er bare en av dem. Også blant artianere er det blitt mer vanlig med studenter i mer "moden" alder. Bakgrunnen for dette er bl.a. at tilbakevending til utdanning etter noen års fravær, er blitt mer vanlig - enten for å gjenoppta tidligere avbrutte studier, ta enkeltfag som påbygg til annen utdanning, eller for å omskolere seg. En tredje årsak til økningen i studentenes alder kan være at innføringen av poeng for tilleggsutdanning og praksis inviterer til tidkrevende poengsamling blant ungdom som tar sikte på lukkede utdanninger.

Antakelig vil vi finne nokså ulike karriere-mønstre mellom søkere som har bestemt seg henholdsvis tidlig og sent for å ta en høyere utdanning. De aller fleste som bestemmer seg tidlig, dvs. i gymnasalder, vil gå den vanlige veien om examen artium eller tilsvarende forutdanning. Blir eksamenskarakterene gode, vil man ha store sjanser for å bli opptatt umiddelbart ved den ønskede utdanning. Er eksamensresultatet svakere, kan tilleggspoeng oppnås gjennom praksis eller annen utdanning, noe som krever tid. Noen vil kanskje forsøke å

forbedre artiumskarakterene, men også dette vil kreve en viss tid. Karakteristisk for denne typen av atferd er altså en *målrettet poengsamling* betinget av karakterene til examen artium eller tilsvarende forutdanning. Dersom denne atferden er alminnelig blant søkere som i tidlig alder har bestemt seg for å ta en høyere utdanning, burde vi kunne observere følgende for denne kategorien av søkere:

- Antall poeng for tilleggsutdanning eller praksis stiger med avtakende karakterpoeng.¹⁾
- Karakterpoengene avtar med stigende alder blant søkere.
- Av to søkere som har samme karakterpoeng, vil den eldste ha flest tilleggspoeng.

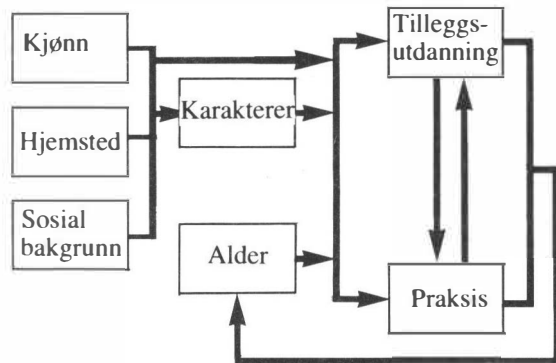
Hypotesen om at målrettet poengsamling er alminnelig, innebærer altså at søkerens eksamenskarakterer og alder blir av vital betydning for opptakssjansene. Karakterene kan sies å bestemme *behovet* for tilleggspoeng, mens søkerens alder utgjør en *begrensende faktor* for hvor mange tilleggspoeng en har hatt muligheten til å oppnå.

Vi skal i kapittel 7 undersøke hvorvidt en slik modell kan forklare atferden til søkerne som tidlig har tatt sikte på en høyere utdanning. Vi vil dessuten undersøke i hvilken grad søkerens kjønn, hjemsted og sosiale bakgrunn har innflytelse på de ulike poengfaktorene. Et tredje spørsmål vi skal se på, er om søkere velger mellom praksis og tilleggsutdanning som alternative poengsamlingsaktiviteter, eller om de satser på begge deler parallelt.

Hypotesene som er skissert ovenfor ("poengsamlingshypotesen"), er skjematisk illustrert i figur 3.1. Pilene mellom de ulike boksene i skjemaet peker fra årsaksvariabelen til den faktor som påvirkes. F.eks. har vi antatt at søkerens alder både påvirker antallet tilleggspoeng (alder som begrensende faktor) og

¹⁾ Karakterpoeng er de poeng den søkte utdanning beregner på grunnlag av søkerens artiumskarakterer. Poengene stiger jo bedre karakterene er. Poengberegningene varierer imidlertid fra utdanning til utdanning ved at de enkelte fag tillegges forskjellig vekt ved de ulike læresteder.

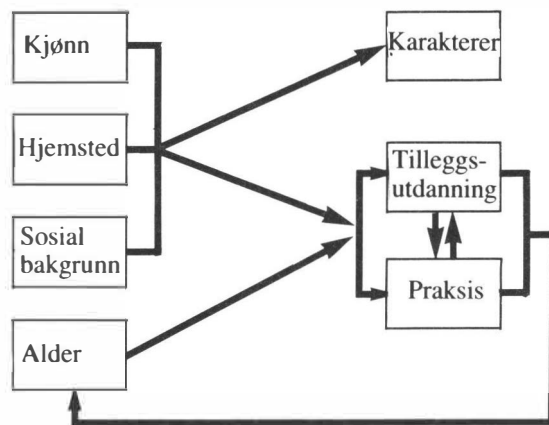
blir påvirket av de samme (poengsamling tar tid). Samvariasjonen mellom karakterpoeng og alder skjer via faktorene for tilleggspoeng. Bakgrunnsvariablene antas å kunne påvirke poengsamlingsatferden både gjennom karakterene og direkte.

Figur 3.1 Skjematisk illustrert modell for poengsamlingsatferd blant søkere som i tidlig alder har bestemt seg for å søke en høyere utdanning.

Så langt har vi bare drøftet søkere som har siktet seg inn mot høyere utdanning i ung alder (dvs. da de tok examen artium eller tilsvarende). Imidlertid er det mange som tar gymnasutdanning (eller videregående skole - allmennfaglig studieretning, slik det nå så omstendelig heter) uten at de har planer om å fortsette med høyere utdanning umiddelbart. De fleste av disse går antakelig ut i arbeidslivet. For mange kvinner, kanskje særlig tidligere, kan tidlig giftemål og barn være en binding som gjør det vanskelig å fortsette utdanningen. Noen av disse vil etter noen år bestemme seg for å søke en høyere utdanning. Blant disse eldre søkerne vil vi ventelig finne en annen type atferd eller andre typer av sammenhenger enn blant de yngre artianerne. Bl.a. vil de som regel ha tilbragt en del år i yrkeslivet uten at poengsamling har vært formålet. Sammenhengen mellom artiumskarakterer og antallet tilleggspoeng - kanskje spesielt for praksis - vil derfor neppe være tilstede. I så fall vil vi heller ikke finne noen sammenheng mellom karakterpoeng og alder blant disse søkerne. For de øvrige relasjoner i modellen er det liten grunn til å anta at artianere som har

bestemt seg sent, skiller seg vesentlig fra dem som tidlig har tatt sikte på en høyere utdanning. Figur 3.2 viser skjematisk de antatte sammenhenger for artianere som har bestemt seg sent.

Figur 3.2 Skjematisk illustrert modell for sammenhengene mellom ulike poengfaktorer og søkerens bakgrunn blant artianere som i noe høyere alder har bestemt seg for å søke høyere utdanning.

Som nevnt innledningsvis, fins det enkelte unntak fra hovedretningen at søkergrupper som får karakterpoeng, også får tilleggspoeng, mens de som ikke får karakterpoeng, heller ikke får tilleggspoeng. Blant de utdanninger denne undersøkelsen omfatter, er det to unntak fra denne retningen. I det ene tilfellet gis det bare karakterpoeng, mens det i det andre gis kun tilleggspoeng. Sett i lys av problemstillingene vi har skissert foran, vil poengsamlingshypotesen innebære at det blant søkerne som kun får karakterpoeng, ikke vil være noen sammenheng mellom karakterer og alder. Blant søkerne som kun får tilleggspoeng (dette er et alternativ til individuell vurdering av søkerne), må vi rimeligvis vente at poengene stiger med økende alder. For eventuelle sammenhenger mellom de respektive poengfaktorene og kjønn, hjemsted og sosial bakgrunn, er det ingen spesielle grunner til å vente andre resultater for unntakstilfellene enn for de øvrige søkerne.

Ved de enkelte utdanninger blir opptaksreglene og regler for tilleggspoeng i stor grad fastsatt ut fra hensynet til rekrutteringen til

denne utdanningen alene, og uten at det tas hensyn til eventuelle indirekte virkninger. Systemet med tilleggspoeng for utdanning utover minstekravene kan nok være formålstjenlig for den institusjon som praktiserer dette, og for søkere som allerede har tatt en del utdanning. Den samlede virkningen av at mange institusjoner har en slik praksis, kan imidlertid bli en utstrakt bruk av deler av utdanningssystemet for ren poengsamling.

Noen kan være av den oppfatning at større faglig bredde kan være et gode for alle som tar en høyere utdanning. Andre vil betrakte en slik bruk av utdanningssystemet som sløsing med ressurser. Utdanningsplasser opptas av folk som ikke har planer om en yrkeskarriere på vedkommende felt, mens andre som har slike planer, kanskje ikke slipper til. Noen vil få to høyere utdanninger, mens andre ikke kommer inn i noen. Samfunnet lider dessuten et inntektstap ved at folk oppholder seg unødige lenge i utdanning istedenfor å være i inntektsgivende arbeid. Denne holdningen finner vi som nevnt i St.meld. 17 (1974-75).

Poengsamling gjennom utdanning trenger ikke å være planlagt. Enkelte som har påbegynt en utdanning, kan ombestemme seg etter en tid og søke over til en annen utdanning. Andre kan ha tatt en utdanning som de etter en tid ønsker å bygge videre på. Noen vil også ha et ønske om å omskolere seg. I andre tilfeller kan det være slik at utdanningsinstitusjonen avviser en del av studentene som har påbegynt utdanningen. Dette gjelder ved f.eks. psykologistudiet ved Universitetet i Oslo der alle studenter ved fakultetet kan ta psykologi grunnfag, mens bare de med laudabel karakter til grunnfagseksamen får fortsette med embetsstudiet. Vi skal i kapittel 8 se om noen utdanninger er spesielt populære som objekter for poengsamling, målrettet og ikke målrettet.

Under de problemstillingene som er skissert ovenfor, ligger en antakelse om at potensielle søkere innretter sin atferd etter de eksisterende poengreglene og det aktuelle konkurransenivået ved utdanningen de har planer om å søke. En undersøkelse av gymnasiasters yrkes- og utdanningsplaner tyder på at svært mange belager seg på poengsamling før de eventuelt kan starte på den endelige utdanningen de ønsker å ta (Eeg-Henriksen, 1983). En annen mulig virkning kan være at mange, i erkjennelse av vanskene med å komme inn mange steder, planlegger med alternative utdanningsmål for øye.

I kapittel 9 vil vi gå noe nærmere inn på søkerens atferd forut for søkingen og deres strategi framover. Bl.a. vil vi se på hvor mange utdanninger den enkelte søkte i 1982, om de samme utdanningene er søkt tidligere, og om søkerne vil prøve på nytt senere dersom de ikke kommer inn.

I kapittel 10 vil vi sammenfatte resultatene fra de foregående kapitler i en vurdering av hvordan alternative opptaksregler trolig kan slå ut i forhold til de mål som er satt for rekrutteringen til høyere utdanning. Spesielt vil det bli lagt vekt på å skissere alternativer som kan dempe noen av de uønskede virkninger enkelte av komponentene i dagens regler kan føre til.

Opplegget for undersøkelsen er beskrevet i kapittel 4, mens kapittel 5 gir en mer detaljert oversikt over opptaksreglene som ble benyttet ved de fire utdanningene undersøkelsen omfatter. I kapittel 6 gis en beskrivende oversikt over hvordan søkermassen og de opptatte fordeler seg etter ulike bakgrunnskjennetegn.

I Vedlegg 1 er det redegjort nærmere for hvordan "sosial bakgrunn" er målt i denne undersøkelsen.

4 Opplegget for undersøkelsen

Vi har valgt å konsentrere undersøkelsen om fire høyere utdanninger:

- Sosialhøgskolene - sosionomutdanningen
- Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo (SV-fakultetet)
- Norges Handelshøgskole (NHH)
- Norges tekniske høgskole (NTH)

Ved valget av utdanninger har det vært tatt hensyn til flere forhold: Alle de fire utdanningene er lukkede og har effektiv adgangsbegrensning med avvisningsprosjenter på forskjellige nivåer. Utdanningene representerer ulike fagområder og grad av profesjonalisering, og har varierende normal studietid. Kjønnfordelingen blant studentene har tradisjonelt vært nokså ulik i disse utdanningene. Et viktig moment har vært at de fire utdanningene praktiserer nokså ulike opptaksregler. Dessuten har det av praktiske grunner vært nødvendig å velge utdanninger som har et sentralt eller enhetlig opptak. De fire utdanningene har et samlet søkerantall som er håndterlig både teknisk og budsjettmessig (i alt ca. 7 600 søkere). Og endelig har vi unngått å velge utdanninger som andre har studert opptaket til (legeutdanning, jfr. Sætren (1973) og prosjektet "Legemarkedets sosiologi" ved Universitetet i Tromsø). Vi har studert opptaket sommeren 1982 (hovedopptaket) for alle de fire utdanningene.

4.1 Data - kilder og type av opplysninger

Datamaterialet består av to hoveddeler, nemlig de oppgaver lærestedene har registrert på grunnlag av de innsendte søknader, samt et eget spørreskjema som ble sendt til hver enkelt søker for å innhente tilleggsopplysninger. Tillatelse til innhenting av de nødvendige data ble gitt av Datatilsynet.

Fra *søknadsregistreringen* er følgende oppgaver benyttet:

- alder
- kjønn

- hjemsted (kommune)
- alle typer av poengoppgaver
- søkergruppe
- avdeling søkt (gjelder bare NTH)
- søknadsutfall (etter første gangs tildeling av studieplasser)

Tilleggsoppgavene som ble innhentet ved hjelp av *spørreskjema*, omfattet bl.a. disse emneområdene:

- ekteskapelig status
- fars, mors og evt. ektefelles/samboers høyeste utdanningsnivå
- fars, mors, evt. ektefelle/samboers og eget yrke
- egen utdanning utover grunnskole
- høyere utdanninger søkt i 1982
- tidligere søkning til høyere utdanning og søknadsutfall
- gjøremål siden forrige gang det evt. ble søkt
- alternative planer dersom en ikke blir tatt opp i 1982

Det ble benyttet et eget spørreskjema for hver av de fire utdanningene. På de aller fleste punkter var skjemaene like. Spørreskjemaet for NTH er gjengitt i Vedlegg 2.

For flere av problemstillingene i denne undersøkelsen inngår søkerens *sosiale bakgrunn* som en interessant variabel. Vi vil i hovedsak benytte *foreldres yrkesstatus* som mål for søkerens sosiale bakgrunn. Dette målet er basert på oppgavene om fars eller mors yrke, og innebærer en inndeling i fire statuskategorier - hhv. "høy", "høy-middel", "lav-middel" og "lav". Det er statusen til den av foreldrene som har høyest yrkesstatus, som er lagt til grunn.

I enkelte tilfeller vil vi i tillegg benytte (bare) *fars yrkesstatus* eller *foreldres/ektefelles yrkesstatus* når disse bidrar med ytterligere informasjon. I den sistnevnte varianten er foreldres yrkesstatus erstattet med ektefellens/samboerens for gifte/samboende søkere over 30 år, såfremt ektefellen/samboeren ikke er under utdanning.

Måling av sosial bakgrunn er drøftet i større detalj i et eget vedlegg.

Som mål for søkerens *hjemsted* har vi benyttet følgende inndeling:

- Østlandet: Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold og Telemark
- Sørlandet: Aust-Agder og Vest-Agder
- Vestlandet: Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane
- Midt-Norge: Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag
- Nord-Norge: Nordland, Troms og Finnmark

Hjemstedsplasingen er basert på den kommune søkerne har oppgitt som sitt hjemsted. Dette behøver ikke nødvendigvis være foreldrenes bostedskommune eller det sted søkeren har vokst opp. Spesielt for de litt eldre søkerne kan "hjemsted" ofte være det sted hvor de i øyeblikket har sitt arbeid eller tar sin utdanning. Av denne grunn kan hjemstedsvariabelen ha en noe upresis betydning. Den har da heller ikke fått noen sentral plass i de etterfølgende analyser.

En tredje variabel som trenger noen kommentarer er *søknadsutfall*, dvs. om søkeren ble opptatt eller ikke. Det understrekes at det er utfallet av den ordinære søknadsbehandlingen som her er lagt til grunn. Med "opptatte" menes derfor de som *fikk tilbud om plass* ved første tildelingsrunde, og ikke de som faktisk begynte ved utdanningen. Disse gruppene kan være nokså forskjellige både i antall og personsammensetning. Ofte foretas det "overbooking" ved første gangs tildeling av studieplasser fordi det erfaringsmessig vil være mange som ikke tar imot tilbudet. Enkelte steder (bl.a. ved SV-fakultetet) vil en ikke få oversikt over hvem som faktisk har tatt imot tilbudet, før fristen for betaling av semesteravgift er utløpt, dvs. 1-2 måneder etter at undervisningen har startet. Følgende oversikt viser forholdet mellom antallet søkere, antallet som ble tilbudt plass ved første tildelingsrunde (dvs. de som vi her har kalt for "opptatte"), samt antallet studieplasser:

	Antall søkere	Antall som fikk plassstilbud ved første tildeling («Opptatte»)	Antall studieplasser
Sosialhøgskolene	1 268	270	270
SV-fakultetet	2 113	867	ca. 750
Norges Handelshøgskole	1 248	417	260
Norges tekniske høgskole	2 858	1 448	ca. 900

Vi har ikke oppgaver over hvor mange eller hvem som fikk plassstilbud i senere tildelingsrunder (fra "ventelisten"), eller over hvem som faktisk begynte, og kan derfor ikke gi noe mål for hvor stor viderefordeling av studie-plasser som har funnet sted. Det bør kanskje understrekes at omfanget av viderefordeling kan være stort, slik at forholdstallet mellom antallet studie-plasser eller antallet "opptatte" (i vår betydning) og antallet søkere, kan gi et temmelig misvisende uttrykk for hvor vanskelig det er å komme inn ved de ulike læresteder. Dette bør en ha i minne ved tolkingen av *opptaksfrekvensene* som er angitt i en del tabeller senere i denne rapporten. Opptaksfrekvensene er forholdet mellom antallet som fikk plassstilbud ved første tildeling, og antallet søkere i alt.

4.2 Svarprosent ved spørreskjemaundersøkelsen

Spørreskjemaene ble utsendt i løpet av våren/sommeren 1982, umiddelbart etter utløpet av søknadsfristene ved de ulike læresteder. Det ble foretatt opptil to purringer. Ved spørreskjemaundersøkelsen var den samlede svarprosenten ca. 74, men noe forskjellig for de ulike læresteder:

Sosialhøgskolene:	69 prosent
SV-fakultetet:	68 prosent
Norges Handelshøgskole:	74 prosent
Norges tekniske høgskole:	75 prosent

Disse svarprosentene må betegnes som tilfredsstillende tatt i betraktning at vi jo har en del opplysninger for samtlige søkere (søknads-

oppgavene fra lærestedene). Det ble ikke sendt spørreskjema til søkere med utenlandsk statsborgerskap eller fast bopel i utlandet. Disse blir som regel behandlet som en særskilt gruppe ved studentopptaket, og er holdt utenfor denne undersøkelsen.

I tabell 4.1 har vi gjengitt svarprosjenter i en del undergrupper av søkerne. Hovedtendensen

er at yngre søkere og kvinnelige søkere har besvart spørreskjemaet noe hyppigere enn eldre søkere og menn. Dessuten er det en markert ulikhet i svarprosjenten mellom de av søkerne som fikk tilbud om plass og de som ikke fikk det. Motivasjonen til å svare har altså vært størst blant søkere med størst sjanse for å komme inn.

Tabell 4.1 Svarprosjenter for spørreskjema i grupper av søkere etter alder, kjønn og søknadsutfall ved de fire utdanningene.

Alder, kjønn søknadsutfall	Sosial- høgskoler	SV-fakul- tetet	Norges Handelshøy- skole	Norges tekniske høgskole
ALDER:				
20 år og yngre	85	72	78	79
21–22 år	75	70	72	72
23–34 år	71	60	58	68
25–26 år	64	67	58	60
27–28 år	65	77	50	62
29–30 år	56	54	60	48
31 år og eldre	62	64	73	50
KJØNN:				
Kvinner	71	69	73	79
Menn	64	68	74	74
SØKNADSUTFALL:				
Opptatt	75	76	80	81
Ikke opptatt	68	63	70	69
Alle søkere	69 ¹⁾	68	74	75 ²⁾
Antall søkere i alt	1 268	2 113	1 248	2 858

¹⁾ Av de i alt 1 268 søkerne til sosialhøgskolene, var 116 ikke kompetente (minstekravene ikke oppfylt). Ser vi bort fra disse, som hadde en svarprosjent på 56, var svarprosjenten blant de øvrige, kompetente søkerne 71.

²⁾ Av i alt 2 858 søkere til NTH var 72 ikke kompetente. Også blant kompetente søkere var svarprosjenten 75.

5 Opptaksreglene ved de fire utdanningene

I dette kapitlet skal vi beskrive opptaksreglene ved de fire utdanningene som undersøkelsen omfatter, i detalj. Som nevnt i kapittel 2, er opptaksreglene til alle høyere utdanninger stort sett basert på de prinsipper Immatrikuleringskomiteen (1971) la fram, men med betydelige lokale variasjoner. Hovedinnholdet i disse prinsippene er at søkerne må ha *realkompetanse* for å kunne gjennomføre utdanningen, samt at søkerne kan kvalifisere seg ytterligere ved å opparbeide *tilleggs poeng* for ulike meritter.

Realkompetansen er i opptaksreglene formulert som bestemte *minstekrav* til forutgående utdanning eller alder/yrkespraksis. Der hvor de alternative minstekravene ikke er sammenlignbare, blir søkerne inndelt i *søkergrupper* etter hvilken bakgrunn de har. Opptaket av studenter skjer da separat for hver søkergruppe. Antallet studieplasser i hver gruppe bestemmes ved sosialhøgskolene og SV-fakultetet proporsjonalt med antallet søkere i hver gruppe, dvs. at andelen som tas opp fra hver søkergruppe, er den samme for alle grupper. Ved Norges Handelshøgskole er det bare én søkergruppe, mens antallet som opptas fra de enkelte søkergruppene ved Norges tekniske høgskole bestemmes slik at nedre poenggrense for å komme inn i de ulike grupper, ligger på noenlunde samme prestasjonsnivå.

Opptaksreglene som beskrives her, er de som gjaldt ved opptaket sommeren 1982 (studieåret 1982/83).

5.1 Sosialhøgskolene

Opptaksreglene til sosialhøgskolene (sosionomutdanningen) ble fastsatt av Kirke- og undervisningsdepartementet 7. desember 1979 etter forslag fra Rådet for sosialarbeiderutdanning. Rådet fungerer dessuten som sentralt opptaksorgan for de fem sosialhøgskolene, samt sosionomutdanningen ved Nordland distrikthøgskole. Ved Diakonhjemmets sosialhøgskole i Oslo - som er en av de fem - kan skolen selv fatte det endelige vedtak om opptak av studenter. Ved denne skolen kreves det

at studentene må bekjenne en kristen tro og tilhøre Den norske kirke eller et luthersk kirkesamfunn. På søknadsskjemaet som er felles for alle lærestedene, kan søkerne markere i prioritert rekkefølge hvilke skoler de ønsker å studere ved. De fire øvrige sosialhøgskolene ligger i Oslo, Bærum, Stavanger og Trondheim.

Minstekrav

Alle som blir tatt opp, må ha 3 års videregående skole eller likeverdig grunnlag og dokumentere kunnskaper på examen artiums nivå i norsk (hovedmål, sidemål og muntlig), engelsk (skriftlig og muntlig) og samfunnsfag. I disse fagene må en ha karakteren 2 (ng) eller bedre. Som "likeverdig grunnlag" blir regnet ulike former for utdanning og praksis (se nedenfor om inndelingen i søkergrupper). Søkere som ikke har examen artium eller delprøver til examen artium i de fagene som er minstekrav, kan be Rådet for sosialarbeiderutdanning godkjenne annen dokumentasjon av kunnskaper på tilsvarende nivå i de nevnte fagene.

Søkergrupper

For beregning av konkurransepoeng blir søkerne inndelt i tre grupper:

Søkergruppe 1: Søkere med fullført examen artium, økonomisk gymnas eller videregående skole - allmennfaglig studieretning.

Søkergruppe 2: Søkere med fullført 3-årig videregående skole yrkesfaglig studieretning, teknisk fagskole eller 3 års sammensatt utdanning fra flere studieretninger/skoleslag/høyere utdanning.

Søkergruppe 3: Søkere som har fylt 25 år før 1. august det året studiet tar til, og som har dokumentert minst 5 års praksis fra arbeidslivet, medregnet omsorgsarbeid i privathjem (også eget hjem) og militær eller sivil verneplikt (25-5-regelen).

Søkere i *gruppe 1* får *poeng for karakterer* til examen artium i visse fag, og *tilleggs poeng* for utdanning utover minstekravet, praksis og lederarbeid.

Søkere i *gruppe 2 og 3* får ikke regnet poeng for karakterer. Søkere konkurrerer om studieplass på grunnlag av de *tilleggs poeng* de får for utdanning og praksis utover minstekravet

og lederarbeid. (I gruppe 3 er 5 års praksis en del av minstekravet og gir ikke tilleggspoeng.)

Søkere i gruppe 1 og 2 konkurrerer også i gruppe 3 dersom de oppfyller kravene til alder og praksis. Som søkere i gruppe 3 får de tilleggspoeng for 3 års utdanning etter grunnskolen (minstekrav til utdanning i gruppe 1 og 2), men ikke for 5 av praksisårene. Søkere i gruppe 1 kan ikke konkurrere i gruppe 2 eller omvendt.

Opptaksprosedyre

Reglene om søkere som kan konkurrere i flere grupper, kan praktiseres på flere måter. Ved Rådet for sosialarbeiderutdanning er praksis slik at gruppe 3 i utgangspunktet består av søkere som bare konkurrerer i denne gruppen ("rene" 25-5-ere). Denne utgangsinndelingen legges til grunn for beregningen av antallet som skal tas opp fra hver av gruppene.

Opptaket foregår i flere trinn (som i praksis skjer samtidig). Først beregnes opptaket etter utgangsinndelingen. De som da får plass i gruppe 3, anses som endelig opptatt. For gruppe 1 og 2 foretas også et innledende opptak, men dette er ikke endelig. Neste trinn i opptaket er at søkere i gruppe 1 og 2 som også konkurrerer i gruppe 3, og som ikke ble opptatt i den innledende runden i gruppe 1 eller 2, blir alternativt vurdert i gruppe 3. Dersom de har bedre konkurranseposisjon enn den sist opptatte i gruppe 3, blir de opptatt, og skyver ut et tilsvarende antall av de innledningsvis opptatte i gruppe 1 eller 2 som hadde lavest antall konkurransepoeng.

Det tredje trinnet i opptaket er en vurdering av søkere som har bedt om *særskilt vurdering*. En paragraf i opptaksreglene sier nemlig at søkere som fyller minstekravene, kan få studie-plass utenom poengreglene når de ber om det i søknaden, og har særlig tungtveiende grunner for å be om det. Inntil 10 prosent av plassene ved hver høyskole kan tildeles slike søkere. Ved Nordland distriktshøgskole, sosiallinjen, kan det dessuten tas opp inntil 4 samisktalende søkere utenom den vanlige konkurransen. De av søkerne som blir opptatt etter en slik vurdering, skyver ut et tilsvarende antall av de med dårligst konkurranseposisjon blant de innledningsvis opptatte i de respektive søkergrupper.

På det siste trinnet foretas en fordeling av opptaket på de ulike skoler. Fordi noen skoler er mer populære blant søkerne enn andre, vil det noen steder kreves høyere konkurransepoeng for å komme inn enn andre steder. Dersom en av de opptatte søkerne ikke har poeng nok til å komme inn ved noen av de skolene han/hun har markert i søknaden, faller vedkommende ut, og en går til den neste på den rangerte søkerlisten. De som faller ut, blir stilt på venteliste til de skoler de har markert ønske om.

Poengberegning

Som nevnt, er det bare i gruppe 1 (artianere) at det beregnes poeng for karakterer i den utdanningen som utgjør minstekravet. Følgende fag er med i poengberegningen: norsk skriftlig (både hovedmål og sidemål) og muntlig, engelsk skriftlig og muntlig og samfunnsfag I, II og III. Både eksamens- og standpunkt-karakterer teller med i beregningene. Karakterpoengene utregnes ved å multiplisere gjennomsnittskarakteren i de nevnte fagene med 10. Det maksimale antall karakterpoeng som kan oppnås, er 60.

For øvrig kan alle søkere få tilsammen opptil 20 tilleggspoeng for tilleggsutdanning, praksis og lederarbeid.

Tilleggspoeng for praksis (etter fylte 16 år) gis med 2 poeng pr. halvår de to første årene, og deretter 1 poeng pr. halvår. Maksimalt antall poeng som kan oppnås for praksis, er 14 (5 år eller mer). For søkere i gruppe 3 er 5 års praksis en del av minstekravet og gir derfor ingen tilleggspoeng. For praksis *utover dette* kan det imidlertid gis opptil 20 tilleggspoeng (2 poeng pr. halvår de to første årene, og 1 pr. halvår de seks neste).

Tilleggspoeng for utdanning gis med 1 poeng pr. halvår av fullført heltids utdanning utover grunnskole og den utdanning som inngår i minstekravet. Maksimalt antall tilleggspoeng for utdanning er 6. Søkere i gruppe 1 eller 2 som også konkurrerer i gruppe 3, får 6 tilleggspoeng for minstekravsutdanningen (i gruppe 1 eller 2) når de vurderes alternativt i gruppe 3.

Tilleggspoeng for lederarbeid gis med 2

poeng når lederarbeidet har vært ulønnet og har vært i minst to år etter fylte 16 år.

Søkere i gruppe 1 og 2 som oppnår maksimalt antall tilleggspoeng av de ulike typer, vil i alt ha 22 tilleggspoeng. Som nevnt ovenfor, er imidlertid 20 tilleggspoeng den øvre grense for hva som kan *godskrives*. Overskytende poeng blir altså sett bort fra ved opptaket. Dette gjelder også for gruppe 3 der en søker kan oppnå opptil 28 tilleggspoeng når man summerer de ulike poengkategorier enkeltvis.

En siste regel som tas med her, er at dersom flere søkere har like mange konkurransepoeng, skal den eldste søkeren gå foran.

5.2 SV-fakultetet, Universitetet i Oslo

Opptaksreglementet ved SV-fakultetet er fastsatt ved kongelig resolusjon 22. juni 1973 da det ble innført adgangregulering ved dette fakultetet. Senere har det blitt gjort en del mindre justeringer. Opptaket administreres av en spesiell opptakskomité.

Minstekrav

Rett til å søke om opptak ved SV-fakultetet har alle som oppfyller betingelsene for å bli immatrikulert ved universitetet. Disse betingelsene følger de "tre veiene" som ble foreslått av Immatrikuleringskomiteen (1971), som redegjort for i kapittel 2.

Søkergrupper

Den praktiske utformingen av de tre immatrikuleringsveiene er gjort ved en inndeling av søkerne i seks grupper:

Søkergruppe 1: Søkere med bestått examen artium/økonomisk gymnas, vitnemål med tallkarakterer.

Søkergruppe 2: Søkere med bestått examen artium/økonomisk gymnas, vitnemål med bokstavkarakterer.

Søkergruppe 3: Søkere med bestått videregående skole som gir rett til immatrikulering uten tilleggskrav (3-årig videregående skole allmennfag, handels- og kontorlag, idrettsfag med påbyggingsår, husflids- og estetiske fag: musikklinje med matematikk og B/C-språk).

Søkergruppe 4: Søkere med norsk statsborgerskap og utenlandsk studenteksamen.

Søkergruppe 5: Søkere med annet immatrikuleringsgrunnlag enn gruppe 1-4.

Søkergruppe 6: Utenlandske søkere som har utenlandsk studenteksamen.

I gruppe 1, 2 og 3 tas søkerne opp på grunnlag av karakterpoeng og eventuelle tilleggspoeng. (Søkere med blandede tall- og bokstavkarakterer til examen artium, blir plassert i gruppe 1 eller 2 etter hva flertallet av karakterene tilsier. Karakterene som er i mindretall blir da regnet om etter en bestemt skala.) Opptaket fra gruppe 4 og 5 skjer etter individuell vurdering etter regler fastsatt av Det akademiske kollegium. Fra gruppe 6 blir studentene tatt opp etter vurdering av Rådet for utenlandske studenter. (I denne undersøkelsen har vi holdt gruppe 6 utenfor.)

Antallet som tas opp fra hver gruppe bestemmes proporsjonalt med tallet på søkere i hver gruppe.

Poengberegning

For gruppe 1 og 3 (tallkarakterer) beregnes *skole- eller karakterpoeng* på følgende måte: Det regnes ut med én desimal en gjennomsnittskarakter for de skriftlige og muntlige fag samlet. Standpunktkarakterene medregnes. Gjennomsnittskarakteren multipliseres med 20. Maksimum karakterpoeng er 120.

For gruppe 2 trekkes poeng for faget kristendomskunnskap fra hovedkarakterens poengsum. Det resterende utgjør da *skole- eller karakterpoengene* (maksimalt ca. 100).

Tilleggspoeng kan søkere i gruppe 1, 2 og 3 oppnå på grunnlag av tilleggsutdanning og praksis. Poeng for *tilleggsutdanning* gis etter følgende regler:

- examen philosophicum	2 poeng
- grunnfagseksamen	4 poeng
- mellomfagseksamen	6 poeng
- hovedfagseksamen	12 poeng

Grunnfags-/mellomfagseksamen omfatter her også eksamener som er godkjent som grunnlag for fritak for disse eksamener ved Universitetet i Oslo.

- Avsluttet utdanning av minst 1 skoleårs varighet gir 2 poeng for hvert hele år.

Ingen søker kan oppnå mer enn 12 tilleggspoeng for eksamener/utdanning.

Poeng for praksis beregnes slik:

- Arbeidserfaring gir 2 poeng for hvert år i heltidsstilling. Deltidsarbeid kan omregnes til heltid etter regler fastsatt av Kollegiet.
- Omsorgsarbeid gir 2 poeng for hvert hele år.
- Avtjent verneplikt gir 2 poeng.

Ingen søker kan oppnå mer enn 10 tilleggspoeng for arbeidserfaring, omsorgsarbeid og verneplikt.

Opptakskomiteen kan ta hensyn til søkere som godtgjør særlig vanskelige forhold under utdanningen. Komiteen kan oppta et mindre antall søkere i alle gruppene på grunnlag av spesielle faglige, sosiale eller personlige forhold og uten hensyn til poengsum. Søkere som har samisk bakgrunn, kan gis fortrinn ved opptak.

5.3 Norges Handelshøyskole (NHH)

Opptaket til siviløkonomstudiet ved NHH avgjøres av en opptaksnemnd. Følgende forutdanninger gir grunnlag for opptak:

- examen artium
- økonomisk gymnas
- allmennfaglig studieretning i videregående skole
- 3-årig studieretning i handels- og kontorfag i videregående skole med matematikk valgfag i 3.årskurs
- annen norsk eller utenlandsk utdanning som kan sidestilles med eksamener ovenfor.

Søkerne behandles under ett og inndeles ikke i søkergrupper. Opptaket baseres på skole-/karakterpoeng og eventuelle tilleggspoeng. Ved poenglikhet gis kvinnelige søkere fortrinn. Det kan i helt spesielle tilfeller tas opp søkere utenom poengrangeringen under henvisning til spesielle faglige, personlige eller sosiale forhold.

Skolepoeng gymnas

1. Det utregnes en gjennomsnittskarakter for de skriftlige og en gjennomsnittskarakter for de muntlige fag, hvor alle karakterer teller med vekt 1. Matematiske valgfag

(f.eks. projeksjonstegning) på reallinjen regnes som muntlige fag.

2. I skriftlige fag hvor det bare gis standpunkt-karakter eller bare eksamens-karakter, teller denne med vekt 2.
3. I muntlige fag hvor det både gis standpunkt-karakter og eksamens-karakter, teller hver av disse med vekt 1/2.
4. Summen av gjennomsnittskarakteren for skriftlige og muntlige fag divideres med 2. Kvotienten med to desimaler multipliseres med 15, og avrundet til nærmeste hele tall gir dette poengsummen.
5. Karakteren i kroppsøving tas ikke med.

Skolepoeng allmennfaglig studieretning

For disse søkerne nyttes samme beregningsmåte som ovenfor. Følgende fag regnes som skriftlige: Norsk I, Norsk II, Engelsk, Matematikk, samt det mest omfattende linjefag som ikke er engelsk eller matematikk.

Som "muntlige" fag regnes de øvrige felles allmenne fag og linjefag. Denne gruppen kan også inneholde valgfag dersom disse fagene trekker gjennomsnittskarakteren oppover. Praktisk-estetiske valgfag holdes utenfor poengberegningen.

Den felles gjennomsnittskarakteren for de to gruppene multipliseres med 15 som da gir antall skolepoeng.

For søkere som har eksamen med bokstavkarakter benyttes følgende omregningstabell:

Stf regnes som 6 poeng
Mtf regnes som 5 poeng
Tf regnes som 3,5 poeng
Ngt regnes som 2 poeng
Måt regnes som 1 poeng
Ikke regnes som 0 poeng

Tilleggspoeng for utdanning

All høyere utdanning gir tilleggspoeng ved NHH. Av videregående utdanning er det bare studentfagkurs (gjelder ikke for søkere med eksamen fra økonomisk gymnas eller tilsvarende økonomisk utdanning) og befalsskoler (varighet ett år med påfølgende pliktjeneste) som gir tilleggspoeng.

Tilleggspoeng gis etter følgende skala:

Antall tilleggs-poeng:

- 1 semester gir 1 poeng
- 2 semester gir 3 poeng
- 3 semester gir 4 poeng
- 4 semester gir 5 poeng

5 tilleggs-poeng er det maksimale for utdanning.

Antall semestre blir utregnet og godskrevet på grunnlag av normal studietid for den påberopte eksamen, uansett hvor lang tid studenten faktisk har brukt. For kveldsstudier kan eksamen tilsvarende to semesters kveldsstudium gi tilleggs-poeng tilsvarende ett semesters heldagsstudium.

Tilleggs-poeng for praksis

Det gis tilleggs-poeng for heldagspraksis når den totale praksis er på minst 10 måneder. Dersom praksisen består av flere perioder, må hver periode være på minst 3 måneder. Praksis i sommerferier under ordinær skolegang kvalifiserer ikke for tilleggs-poeng. For øvrig stilles det ingen krav til praksisens art. Både avtjening av alminnelig verneplikt, pliktjeneste som befal etter befalsskole, sivilarbeid og arbeid i hjemmet gir tilleggs-poeng som praksis. Den totale praksis gir tilleggs-poeng etter følgende skala:

10-12 måneder gir	4 tilleggs-poeng
13-17 måneder gir	5 tilleggs-poeng
18 måneder og mer gir	6 tilleggs-poeng

6 tilleggs-poeng er det maksimale for praksis.

For praksis og tilleggs-utdanning samlet kan en søker oppnå maksimalt 11 tilleggs-poeng.

Søkere uten studenteksamen

Som studenteksamen regnes examen artium, eksamen fra økonomisk gymnas eller allmennfaglig studieretning. Søkere med annen norsk eller utenlandsk eksamen som anses likeverdig med studenteksamen, kan også tas opp ved NHH. I disse tilfeller vurderes eksamensresultatet av Opptaksnemnda i forhold til gjennomsnittskarakterer ved studenteksamen.

For søkere uten studenteksamen gjelder de samme regler om tilleggs-poeng som for søkere med studenteksamen.

5.4 Norges tekniske høgskole (NTH)

Opptaksreglementet for NTH er fastsatt av Kirke- og undervisningsdepartementet 4. februar 1977. Søknadene om opptak avgjøres av en opptaksnemnd.

Minstekrav

For å bli opptatt ved NTH, kreves én av følgende utdanninger:

- Examen artium, økonomisk gymnas, allmennfaglig studieretning. (Det settes minimumskrav til timetall i visse fag.)
- Ingeniørhøgskole
- Teknisk fagskole (tilleggskrav i matematikk)
- NKI's tekniske skole
- 3-årig teknisk utdanning ved distriktshøgskole
- Maritim høyskole (tilleggskrav i matematikk)
- Utenlandsk eksamen som i det vesentlige svarer til examen artium.

Søkerne blir inndelt i søkergrupper ut fra den forutdanning de har. I prinsippet er det felles opptak fra alle søkergrupper. Fordelingen av studieplasser på de enkelte gruppene blir bestemt slik at minstenivået for opptakskravet i hver gruppe blir noenlunde det samme -karaktermessig vurdert.

Søkergrupper

Ved poengberegningen inndeles søkerne i fire søkergrupper:

Søkergruppe 1: Søkere med examen artium, økonomisk gymnas, videregående skole.

Søkergruppe 2: Søkere med ingeniørhøgskole, NKI's tekniske skole og 3-årig teknisk utdanning ved distriktshøgskole.

Søkergruppe 3: Søkere med teknisk fagskole (gir grunnlag for opptak bare ved tilsvarende avdelinger ved NTH).

Søkergruppe 4: Søkere med annen utdanning.

I enkelte av søkergruppene kan søkerne opptas til 2. eller høyere årskurs under visse

forutsetninger. Generelt anbefales søkere i gruppe 2 å begynne i 2. årskurs (se nedenfor om poengberegning for søkergruppe 2). For å påbegynne studiet i 2. årskurs, kreves at søkerne gjennomgår og består et sommerkurs i matematikk. Ellers må opptatte i gruppe 2 starte studiet i 1. årskurs.

Poengberegning

Utdanningsplassene fordeles blant søkerne på grunnlag av *skole/karakterpoeng* pluss eventuelle *tilleggs-poeng*. Tilleggs-poeng gis bare til søkere i gruppe 1.

I *søkergruppe 1* beregnes karakterpoengene som kvadratet av et veiet gjennomsnitt av enkeltkarakterene. Matematikk gis vektall 3, høyeste kurs i fysikk eller kjemi gis vektall 2, og norsk hovedmål gis vektall 2. For søkere som har høyeste kurs i både fysikk og kjemi, innregnes den beste karakteren. For alle andre fag beregnes en samlet middelkarakter med vektall 5. I fag hvor det er gitt både eksamens- og standpunktskarakterer, skal middelverdien av de to brukes. Maksimalt kan 36 karakterpoeng oppnås i gruppe 1.

Også i *søkergruppe 2* rangeres søkerne innbyrdes på grunnlag av en veiet gjennomsnittskarakter. I beregningen av gjennomsnittskarakteren inngår karakter for matematikk med vektall 1. For alle andre fag beregnes en samlet middelkarakter som innregnes med vektall 3.

I fag hvor det er gitt både eksamens- og standpunktskarakterer, brukes middelverdien av de to.

Søkere i gruppe 2 anbefales å påbegynne studiet i 2. årskurs. I praksis skjer derfor opptaket ut fra en konkurranse om studie plassene på dette trinn. Søkere i gruppe 2 som likevel starter i 1. årskurs, må oppfylle det samme minstekrav som studenter som starter i 2. årskurs.

I *søkergruppe 3* kan studenter opptas til 1. årskurs ved Bygningsingeniøravdelingen, Elektroteknisk avdeling, Kjemiavdelingen eller Maskinavdelingen når eksamen er avlagt ved tilsvarende linje i teknisk fagskole.

Søkere til de enkelte avdelinger rangeres etter en middelkarakter. Denne beregnes som gjennomsnittet av oppnådde standpunkt- og

eksamens karakterer i de fag hvor det er gitt eksamens karakter. Fag som det ikke gis eksamens karakter i, inngår ikke i beregningen. Ved beregningen gis alle fag samme vekt. Det fastsettes for hver avdeling et minstekrav til middelkarakteren, slik at dette står i et rimelig forhold til opptakskravene for såvel artianere som ingeniører ved samme avdeling.

I *søkergruppe 4*, som består av søkere med forskjelligartet utdanning, opptas studentene etter en individuell vurdering av søkerens karakterer i forhold til minstekravene for opptak i de øvrige gruppene.

Tilleggs-poeng for søkere i gruppe 1 (artianere) gis etter disse reglene:

- Kvinnelige søkere får 1,0 tilleggs-poeng
- For yrkespraksis gis det 2,0 tilleggs-poeng for 20-39 praksisuker og 3,0 tilleggs-poeng for 40 praksisuker eller mer.
- For militær- eller sivilarbeidstjeneste samt omsorgsarbeid av minst ett års varighet gis 1,0 tilleggs-poeng. Kvinnelige søkere og søkere som er fritatt for militær eller sivil verneplikt, gis 1,0 tilleggs-poeng for yrkespraksis av minst ett års varighet utover de 40 ukene nevnt ovenfor.

Mannlige søkere i gruppe 1 kan altså oppnå i alt 4,0 tilleggs-poeng, og kvinnelige søkere i alt 5,0 tilleggs-poeng. I de øvrige søkergruppene gis det ikke tilleggs-poeng.

Ved *poenglikhet* mellom søkere til samme avdeling/linje, gis den søker som har prioritert avdelingen/linjen høyest, fortrinn. Er også prioriteringen lik, avgjøres opptaket ved lodd-trekning.

Når helt spesielle forhold tilsier det, kan opptaksnemnda, etter å ha innhentet uttalelser fra vedkommende avdeling, ta opp søkere utenom den ordinære poengrekkefølge.

Ved to av avdelingene praktiseres *kompletterende seleksjonsformer*:

- Inntil 2/5 av studie plassene ved Arkitektavdelingen kan tildeles søkere på grunnlag av særskilte opptaksprøver.
- Søkere med minst 48 ukers praksis i industriell virksomhet, herav minst 20 ukers praksis i gruve under jord, kan gis fortrinnsrett

ved Bergavdelingens linje A. Antall søkere som kan opptas etter ordningen med fortrinnsrett, er begrenset til antall studieplasser ved studieretning gruvedrift og oppredning.

Søkere som blir opptatt etter komplette- rende seleksjonsformer, må oppfylle de samme krav til forutdanning som søkerne ellers.

5.5 Sammenfatning

I beskrivelsen av opptaksreglene til de fire utdanningene foran, er enkelte detaljer utelatt. Bl.a. er ikke mulighetene for å bruke karakte-

rer fra gjentatte eksamener nevnt. Denne muligheten har søkerne ved alle de fire utdanningene. Sett i sammenheng med problemstillingene i denne undersøkelsen, er gjentak av eksamener av en viss betydning i det denne ordningen må antas å skjerpe konkurransenivået og poengsamlingstendensen.

La oss som en oppsummering trekke mer direkte forbindelse mellom de konkrete opptaksreglene og de prinsipper Immatruleringskomiteen skisserte. I oppstillingen nedenfor er angitt hvilke søkergrupper som kan anses som "nye" etter det utvidede opptaksgrunnlaget, og hvilke som kan regnes som tradisjonelle.

	Tradisjonelle søkergrupper	«Nye» søkergrupper
Sosialhøgskolene	Gr. 1 (artianere)	Gr. 2 (annen utd.) Gr. 3 (25-5-ere)
SV-fakultetet	Gr. 1, 2 og 3 (artianere) Gr. 4 (norske med utenl. stud.eks.)	Gr. 5 (andre)
Norges Handelshøgskole (NHH)	Alle søkere	(Enkelte individuelt vurderte)
Norges tekniske høgskole (NTH)	Gr. 1 (artianere) Gr. 2 (ing.høgsk.)	Gr. 3 (tekn.fagsk.) Gr. 4 (andre)

Bortsett fra SV-fakultetets norske søkere med utenlandsk studenteksamen (gr. 4), gis det karakterpoeng i alle de tradisjonelle søkergruppene. Blant de "nye" søkergruppene er det bare NTH-søkerne med teknisk fagskole (gr. 3) som får poeng for karakterer.

Tilleggs-poeng får alle de tradisjonelle søkergruppene bortsett fra norske søkere med utenlandsk studenteksamen ved SV-fakultetet (gr. 4) og søkere med ingeniørhøgskole ved NTH (gr. 2). Blant de "nye" gruppene gis tilleggs-poeng bare ved sosialhøgskolene (gr. 2 og 3).

Når en skal sammenligne betydningen av tilleggs-poengene ved de fire utdanningene, må en ta hensyn til størrelsesordenen på både karakterpoengene og tilleggs-poengene. I tabellene 5.1 og 5.2 har vi forsøkt å gradere søkergruppene ved de ulike utdanningene etter betydningen av de ulike poengfaktorene. Grade-

ringen er foretatt ut fra en beregning av forholdstallet mellom det maksimalt antall oppnåelige poeng for de faktorer som sammenlignes. I tabell 5.1 har vi beregnet forholdstallene mellom tilleggs-poeng (alle faktorer) og karakterpoeng, mens vi i tabell 5.2 har beregnet forholdstallene mellom tilleggs-poeng for utdanning i forhold til praksis.

Graderingen i tabell 5.1 er som nevnt basert på forholdstallet mellom maksimum tilleggs-poeng og maksimum karakterpoeng. Vi kunne alternativt ha foretatt graderingen etter de gjennomsnittlige faktisk oppnådde tilleggs-poeng og karakterpoeng. Dette ville kanskje gi et bedre bilde av de faktiske forholdene på et gitt tidspunkt. F.eks. viser erfaring at for søkergruppe 1 (Gr. 1) ved NTH utgjør tilleggs-poengene i gjennomsnitt bare ca. 1/20 (=0,05) av karakterpoengene, dvs. mindre enn angitt i tabell 5.1. Vi kan imidlertid regne

Tabell 5.1 Forholdstall mellom de maksimalt oppnåelige tilleggs-poeng og karakter-poeng i søkergruppene (som får poeng), ved de ulike utdanninger.

Utdanning	Ingen tilleggs-poeng	Forholdstall mellom tilleggs-poeng/karakter-poeng				Bare tilleggs-poeng
		0,10--0,15	0,16--0,20	0,21--0,30	0,31--0,40	
Sosialhøyskoler	–	–	–	–	Gr. 1	Gr. 2 og 3
SV-fakultetet	–	–	Gr. 1 og 3	Gr. 2	–	–
NHH	–	Alle	–	–	–	–
NTH	Gr. 2, 3, 4	Gr. 1	–	–	–	–

med at tabellen avspeiler hovedtrekkene i de faktiske forholdene.

Det ses at NTH og NHH legger klart sterkere vekt på karakterene enn de to øvrige utdanningene. Tilleggs-poengene har størst betydning ved sosialhøyskolene. Ved SV-fakultetet merker en seg at tilleggs-poengene betyr relativt mer blant søkere med bokstavkarakterer til artium (Gr. 2) enn blant søkere med tallkarakterer (Gr. 1 og 3). Siden tall- og bokstavkarakterkalaene i praksis korresponderer nokså entydig, må skillet mellom de to karaktertypene i ulike søkergrupper være begrunnet ut fra administrative hensyn. Skillet innebærer imidlertid en forskjellsbehandling i og med tilleggs-poengenes ulike vekt i søkergruppene: Utfallet av en søknad kan bli avhengig av om karakterene er gitt ved bokstaver eller tall.

Også forholdet mellom tilleggsutdanning og praksis varierer mellom de fire utdanningene. Dette framgår av tabell 5.2. NTH gir ikke poeng for tilleggsutdanning, mens SV-

fakultetet har høyere maksimumspoeng for utdanning enn for praksis. Ved NHH teller tilleggsutdanning nesten like mye som praksis. Praksis har mer enn dobbelt så stor vekt som tilleggsutdanning ved sosialhøyskolene når en sammenligner maksimumspoengene som kan oppnås. Spesielt blant 25-5-erne teller praksis mye.

Ved SV-fakultetet og NHH er det dessuten slik at enkelte typer av tilleggsutdanning medfører dobbelte fordeler ved at de både gir poeng ved opptak, og fritak for tilsvarende fageksamen ved universitetet/høyskolen. For øvrig belønnes tilleggsutdanning i universitetsfag (eller utdanninger som godkjennes som universitetsfag) med større poenguttelling enn andre utdanninger ved SV-fakultetet. Ved NHH er det stort sett bare høyere utdanning (bortsett fra studentfagkurs og befalskole) som gir tilleggs-poeng. Sosialhøyskolene godkjenner alle typer av tilleggsutdanning med samme poengvekt.

Tabell 5.2 Forholdstall mellom de maksimalt oppnåelige tilleggs-poeng for utdanning og praksis i søkergruppene (som får tilleggs-poeng) ved de ulike utdanningene.

Utdanning	Bare praksispoeng	Forholdstall mellom utdanings-poeng/praksispoeng			
		0,30	0,43	0,83	1,2
Sosialhøyskoler	–	Gr. 3	Gr. 1 og 2	–	–
SV-fakultetet	–	–	–	–	Gr. 1, 2 og 3
NHH	–	–	–	Alle	–
NTH	Gr. 1	–	–	–	–

Ved alle de fire utdanningene er "praksis" definert nokså vidt idet det gis poeng for både yrkespraksis, verneplikt (militær og sivil) og omsorgsarbeid (f.eks. omsorg for egne barn som heltidsbeskjeftigelse). Ut fra denne definisjonen er det stort sett bare arbeidsløshet og

sykdom - ved siden av skolegang - som ikke gir praksispoeng. NTH skiller imidlertid mellom yrkespraksis på den ene side, og verneplikt/omsorgsarbeid på den annen. Yrkespraksis gir flere tilleggs-poeng enn de øvrige aktiviteter.

6 Beskrivelse av søker- massen og de opptatte

Med flere nye veier til høyere utdanning - i tillegg til den tradisjonelle examen artium og tilsvarende - må en naturlig nok regne med at både søker- og studentmassens sammensetning blir noe endret fra tidligere. Også andre forhold enn endrede adgangsbestemmelser kan ha påvirket rekrutteringen i løpet av en tiårsperiode. Bl.a. er det registrert en markert økning i andelen av kvinner som tar høyere utdanning - en økning som neppe skyldes endrede opptaksregler alene. Vi skal her ikke gå inn på endringene som har funnet sted over tid. Oppmerksomheten skal rettes mot den sosiale og demografiske sammensetningen av søkermassen til de fire utdanningene i 1982, samt opptaksfrekvensene i de ulike undergrupper av søkerne. Ved hjelp av en slik oversikt kan vi få et første inntrykk av de sosiale og demografiske virkninger opptaksreglene har hatt på rekrutteringen av søkere og på utvelgingen av studenter blant søkerne.

Framstillingen i dette kapitlet er hovedsakelig av beskrivende art. De fleste av problemstillingene som ble skissert i kapittel 3, vil bli analysert i kapittel 7. Analysemetoden som der er valgt, gir ingen oversikt over hvordan søkermassen eller de opptatte er sammensatt. Vi har derfor valgt å gi en slik oversikt i dette kapitlet.

Vi var i kapittel 3 inne på at det ved lukkede utdanninger er grunn til å tro at både opptaksreglene og konkurransenivået i noen grad påvirker selve søkermassen. Trolig vil det være slik at potensielle søkere som finner at de vil ligge dårlig an i konkurransen, enten unnlater å søke, eller søker mange utdanninger. Bortfall eller ekstra tilgang av denne typen vil neppe ha noen betydning for hvem som blir tatt opp. Det kan imidlertid påvirke søkermassens størrelse og sammensetning m.h.t. bakgrunns karakteristika som alder, kjønn, hjemsted og sosial bakgrunn dersom det er en sammenheng mellom en søkers konkurransepoeng og slike bakgrunnsfaktorer. I så fall vil grupper av søkere med bakgrunn som tilsier svakere konkurransepoeng, være

under- eller overrepresentert sett i forhold til en situasjon hvor det ikke er noen sammenheng mellom poeng og bakgrunn. Dette er forhold som påvirker opptaksfrekvensene vi beregner for ulike grupper. Opptaksfrekvensene har ikke bare en teller (antall opptatte), men også en nevner (antall søkere).

For øvrig vil vi minne om det som er nevnt i avsnitt 4.1 om tolkningen av opptaksfrekvensene. Disse størrelsene måler ikke hvor stor andel av en gruppe søkere som faktisk har fått studieplass. Derimot gir de en indikasjon på om det er noen sammenheng mellom søkerens konkurransepoeng eller kompetanserangering og deres bakgrunn. Dersom opptaksfrekvensene varierer mellom de ulike undergrupper, er det et tegn på at en sammenheng kan foreligge.

6.1 Alder, kjønn og hjemsted

Som det framgår av opptaksreglene, er søkerens alder en variabel som direkte og indirekte er innebygget i opptaksreglene, dog med ulik styrke ved de fire utdanningene. Det er derfor rimelig å vente at aldersfordelingen blant de opptatte vil ha en noe eldre profil enn blant søkermassen som helhet. Dessuten kan en regne med - dersom en antakelse om søkerbortfall blant potensielle søkere med svakest poenggrunnlag er riktig - at utdanninger hvor tilleggspoengene har stor vekt, vil ha relativt flere eldre søkere enn utdanninger, som gir mindre uttelling for alder.

Aldersfordelingene som er vist i tabell 6.1 for søkere og opptatte, underbygger begge disse hypotesene. Ved sosialhøgskolene hvor de aldersavhengige tilleggspoengene tillegges stor vekt, var bare 53 prosent av søkerne under 25 år. Ved SV-fakultetet var den tilsvarende andel 74 prosent, mens NHH og NTH hadde andeler på hhv. 95 og 93 prosent av søkerne under 25 år. De to sistnevnte utdanningene er de som gir færrest tilleggspoeng. Omtrent hver fjerde søker til sosialhøgskolene var over 30 år, mens knapt 1 av 10 ved SV-fakultetet og bare 1 av 100 ved NHH og NTH hadde oppnådd denne alderen. At sosialhøgskolene har så stor andel eldre søkere, behøver selvsagt ikke bare skyldes opptaksreglene. En annen rimelig grunn kan være at sosionomutdanning

Tabell 6.1 Søkere i alt, opptatte og opptaktsfrekvens¹⁾ etter alder, kjønn og hjemsted.

Alder Kjønn Hjemsted	Prosentfordeling								Opptaktsfrekvens			
	Sosial- høyskoler		SV-fak.		NHH		NTH		Sos. h.sk.	SV- fak.	NHH	NTH
	Søk- ere	Opp- tatte	Søk- ere	Opp- tatte	Søk- ere	Opp- tatte	Søk- ere	Opp- tatte				
ALDER:												
20 år og yngre	11	1	30	34	53	41	60	59	2	47	26	50
21–22 år	24	12	28	26	34	39	24	22	11	38	39	48
23–24 år	18	13	16	13	8	13	9	11	16	33	55	59
25–26 år	11	10	9	9	3	3	3	4	19	42	36	69
27–28 år	8	11	5	6	1	2	2	2	30	44	44	47
29–30 år	6	8	3	2	0	1	1	1	29	31	60	30
31 år og eldre	22	45	9	10	1	1	1	1	44	47	33	53
KJØNN:												
Kvinner	78	79	61	63	34	35	25	28	22	43	34	56
Menn	22	21	39	37	66	65	75	72	21	39	33	49
HJEMSTED:												
Østlandet	49	54	78	76	45	43	48	49	24	40	32	52
Sørlandet	4	6	4	5	6	7	5	6	28	46	39	55
Vestlandet	16	15	5	5	26	28	16	15	21	48	37	48
Midt-Norge	17	16	8	9	14	14	20	20	21	43	35	51
Nord-Norge	14	9	5	5	7	6	9	9	14	46	26	52
Utlandet/uoppgitt	0	0	0	0	2	2	2	1	(0)	(80)	29	20
Alle søkere	100	100	100	100	100	100	100	100	22	41	33	51
Antall observasjoner	1 152	270	2 113	867	1 248	417	2 858	1 448	–	–	–	–

¹⁾ Opptaktsfrekvensen er satt i parentes () dersom antallet søkere i alt i undergruppen (prosentueringsbasis) er mindre enn 20.

sterkere enn andre utdanninger har appell til søkere i "moden" alder, kanskje spesielt kvinner.

Går vi til aldersfordelingene for de *opptatte*, finner vi ved sosialhøyskolene en enda mer markert høyalderprofil enn for søkermassen som helhet. Dette avspeiles kanskje tydeligst i opptaktsfrekvensene til høyre i tabell 6.1. Mens nesten annenhver søker over 30 år fikk tilbud om plass, ble bare 2 prosent av de yngste søkerne opptatt.

Ved SV-fakultetet er det bare små forskyvninger i aldersfordelingen fra søkermassen som helhet til de opptatte. Den mest markerte endringen er at aldersgruppen 21-24 år har tapt noen prosentandeler til fordel for yngre søkere.

Heller ikke ved NHH er det tale om forskyvninger av vesentlig art. Mest iøynefallende

de også her er omfordelingen mellom 21-24-åringene og de yngste søkerne. Ved NHH går imidlertid forskyvningen motsatt vei av SV-fakultetet idet det er gruppen 21-24 år som har styrket sin posisjon på bekostning av de yngre.

Ved NTH er aldersfordelingen blant de opptatte omtrent identisk med fordelingen for søkerne under ett. Det er imidlertid antydning til en forskyvning i retning av høyere alder blant de opptatte enn blant søkerne totalt.

Sett under ett er det - med unntak for SV-fakultetet - en tendens til at de opptatte gjennomgående er litt eldre enn søkermassen totalt, slik en kunne vente. Styrken i aldersforskyvning avhenger imidlertid ikke bare av hvor stor vekt tilleggspoengene har. Også den *samlede opptaktsfrekvens* vil være av betydning, og desto større jo mindre andel av søker-

ne som får tilbud om plass. De sterke utslagene på aldersfordelingen ved sosialhøyskolene må derfor også ses i sammenheng med at denne utdanningen var den som hadde lavest opptaksfrekvens av de fire. Bare 22 prosent av søkerne ble tilbudt plass. Dernest kommer NHH med en samlet opptaksfrekvens på 33 prosent, SV-fakultetet hadde 41 prosent, mens den høyeste andelen var ved NTH der 51 prosent av søkerne fikk et plasstilbud.

Kjønnsfordelingen av søkerne varierer sterkt mellom de fire utdanningene. Kvinneandelen var størst ved sosialhøyskolene med 78 prosent, dernest kommer SV-fakultetet med 61 prosent, NHH med 34 prosent, mens NTH hadde lavest kvinneandel med 25 prosent blant søkerne.

Ved alle fire utdanninger er kvinneandelen blant de *opptatte* større enn blant søkermassen totalt. Sterkest økning har NTH og SV-fakultetet. Som nevnt, får kvinnelige søkere med examen artium eller tilsvarende et tilleggs-poeng ved NTH. Dette kan forklare en del av økningen her.

Ingen av utdanningene har opptaksregler som innebærer noen direkte geografisk diskriminering av søkerne. Dersom søkerne fra de ulike *landdeler* i alle andre henseende var like, burde vi derfor finne samme *opptaksfrekvens* for alle - uansett hjemsted. Av tabell 6.1 ser vi at dette stort sett er tilfelle. Unntakene er at søkere fra Nord-Norge ved sosialhøyskolene og NHH har merkbart lavere opptaksfrekvens enn søkere fra andre landdeler. Dette innebærer at nord-norske søkere i "alle andre henseende" ikke var lik de øvrige søkerne, noe vi skal se nærmere på i neste kapittel.

Søkernes *fordeling* på hjemsted er av mindre interesse i denne sammenhengen. Både til SV-fakultetet og NHH finnes det alternative og faglige likeverdige læresteder andre steder i landet¹⁾. For disse utdanningene vil det rimeligvis måtte bli en overrepresentasjon av søkere fra den region lærestedet ligger i.

¹⁾ Alternativene til SV-fakultetet er tilsvarende fakulteter ved universitetene i Bergen, Trondheim og Tromsø, mens alternativet til NHH er Bedriftsøkonomisk institutt i Bærum.

6.2 Sosial bakgrunn

Som nevnt i kapittel 4, kan en persons sosiale bakgrunn defineres og måles på flere måter. Vi skal her se på søkerne fordelt etter sosial bakgrunn i tre varianter, nemlig *fars yrkesstatus*, *foreldres yrkesstatus* og *foreldres ektefelles yrkesstatus*. Fordelingene er vist i tabell 6.2.

For å kunne bedømme den sosiale rekrutteringen til de fire utdanningene, trengs tilsvarende fordelinger for befolkningen totalt i de aktuelle aldersklasser. Dessverre foreligger ikke slike. Et visst sammenligningsgrunnlag har vi imidlertid i den sosioøkonomiske klassifiseringen som benyttes av Aamodt (1982).

Klassifiseringen som bygger på Skrede (1971), innebærer en firedeling basert på *fars yrke* med gruppe I som høyeste sosialgruppe og IV som laveste. Ifølge Aamodt (s. 200) er totalbefolkningen i alderen 19-24 år (pr. 1970) fordelt slik på de fire sosialgruppene:

Sosialgruppe I :	16 prosent
Sosialgruppe II :	18 prosent
Sosialgruppe III:	46 prosent
Sosialgruppe IV:	17 prosent
Uoppgitt :	3 prosent

Det er mest nærliggende å sammenligne denne inndelingen med vår variabel "fars yrkesstatus". Definisjonsmessig er det nokså stor overensstemmelse mellom gruppe I og "høy", bortsett fra at I også omfatter enkelte av yrkesgruppene i "høy-middel" (bl.a. lærere og en del tekniske yrker, samt ledere av småbedrifter). Gruppe I vil derfor være noe større enn vår gruppe "høy". Tilsvarende er det for gruppe IV som omfatter både "lav" og deler av "lav-middel". For de to mellomgruppene er det vanskeligere å sammenholde størrelsene p.g.a. overlapping i begge retninger. Samlet er imidlertid "høy-middel" + "lav-middel" under fars yrkesstatus mer omfattende enn gruppe II + III.

Selv om overensstemmelsen mellom våre grupper for fars yrkesstatus og klassifiseringen I-IV ikke er god, er den likevel tilstrekkelig god til å kunne konstatere at det ved de fire utdanningene er en sterk overrepresentasjon av søkere fra de høyere sosiale lag. Overrepre-

Tabell 6.2 Søkere i alt, opptatte og opptaksfrekvens etter fars yrkesstatus, foreldres yrkesstatus og foreldres/ektefelles yrkesstatus. Prosent.¹⁾

Fars yrkesstatus	Prosentfordeling								Opptaksfrekvens			
	Sosial- høyskoler		SV-fak.		NHH		NTH		Sos. h.sk.	SV- fak.	NHH	NTH
Foreldres yrkesstatus	Søk- ere	Opp- tatte	Søk- ere	Opp- tatte	Søk- ere	Opp- tatte	Søk- ere	Opp- tatte				
Foreldres/ektefelles yrkesstatus	Søk- ere	Opp- tatte	Søk- ere	Opp- tatte	Søk- ere	Opp- tatte	Søk- ere	Opp- tatte				
FARS YRKESSTATUS:												
Høy	15	20	38	44	34	32	37	39	32	52	35	58
Høy-middel	31	25	32	28	39	40	34	33	19	40	38	54
Lav-middel	38	38	22	20	21	22	23	23	23	43	38	55
Lav	10	12	6	6	4	5	4	4	28	41	37	48
Uoppgitt	6	5	2	2	2	1	2	1	19	58	25	27
FORELDRES YRKESSTATUS:												
Høy	15	21	39	44	34	34	38	40	32	52	35	58
Høy-middel	34	27	35	32	41	43	36	35	19	41	38	52
Lav-middel	41	40	21	18	20	20	22	22	23	39	37	56
Lav	6	8	4	4	3	2	3	3	31	44	32	48
Uoppgitt	4	4	1	2	2	1	1	0	26	77	27	28
FORELDRES/EKTEFELLES YRKESSTATUS:												
Høy	18	27	40	46	34	34	37	40	36	53	36	58
Høy-middel	36	31	36	33	41	42	37	35	20	42	38	53
Lav-middel	38	33	19	16	20	20	22	22	20	37	37	55
Lav	6	7	4	4	3	3	3	3	28	43	32	48
Uoppgitt	2	2	1	1	2	1	1	0	29	73	27	28
Alle søkere/opptatte	100	100	100	100	100	100	100	100	23	46	37	55
Antall observasjoner	880	206	1 441	659	919	335	2 139	1 173	–	–	–	–

¹⁾ Tabellen omfatter bare de som besvarte spørreskjemaet.

sentasjon er imidlertid vesentlig mindre ved sosialhøyskolene enn ved de øvrige utdanninger.

Med unntak av NHH blir den sosiale skjevheten forsterket etter opptaket av studenter. I særlig grad gjelder dette ved sosialhøyskolene og SV-fakultetet. I hovedsak er det den høyeste sosialgruppen som øker sin andel på bekostning av de to mellomgruppene. Denne tendensen slår igjennom uansett hvilken av de tre variablene vi betrakter.

Av tabellen framgår at fordelingen av søkere etter foreldres/ektefelles yrkesstatus gir en enda skjevare sosial profil enn fordelingen etter bare fars yrkesstatus eller foreldres yrkesstatus. Vi ser dessuten at innføringen av ektefelles yrkesstatus for gifte/samboende sø-

kere over 30 år har redusert uoppgitt-andelen. Forskyvningene fra den ene til den andre variabelen opptrer i særlig grad ved sosialhøyskolene (som har én stor andel gifte søkere over 30 år), og i litt svakere grad ved SV-fakultetet. Ved NHH og NTH er det ingen utslag av betydning.

Den sosiale forskyvningen mellom søkermasse og opptatte indikerer at det er en sammenheng mellom søkerens konkurransepoeng og sosiale bakgrunn, og med slik tendens at høy sosial bakgrunn går sammen med høy poengsum. Denne ulikheten kan ha mange årsaker. Bl.a. kan det være sosiale ulikheter i karakternivå. En annen mulighet er at søkere fra øvre sosiale lag er mer utholdende som poengsamlere enn andre. Forskjellene kan

også skyldes at de høyere sosialgruppene kan være bedre informert om konkurransenivået, og at potensielle søkere herfra med svakt poenggrunnlag, unnlater å søke i større grad enn dårligere informerte søkere fra lavere sosiale lag. En fjerde forklaringsmulighet er at de ulike søkergrupper kan være ulikt sosialt sammensatt. Noen av disse mulighetene vil bli nærmere behandlet i kapittel 7.

6.3 Søkergrupper

Som det framgår av beskrivelsen av opptaksreglene i kapittel 5, blir søkerne til de ulike utdanninger inndelt i grupper etter hvilket grunnlag de søker om opptak på. Dette gjelder ikke Norges Handelshøyskole der søkerne - uansett forutdanning - blir slått sammen i én

gruppe med omregning av karakterpoeng etter en felles skala. Ved sosialhøyskolene er det tre søkergrupper, ved SV-fakultetet fem (for norske søkere) og ved NTH fire. Søkergruppene ved sosialhøyskolene og NTH er imidlertid konstruert slik at en søker kan komme i flere av gruppene. I tabell 6.3 har vi laget en oversikt over søkerne og de opptattes fordeling på søkergrupper, samt opptaksfrekvensene i de ulike grupper. Søkere som opptre i flere grupper er skilt ut som egne kategorier for hver kombinasjon, selv om det ikke foretas noe særskilt opptak fra disse kombinasjonsgruppene. De som blir opptatt, kommer inn på grunnlag av bare én av søkergruppene i kombinasjonen (ikke angitt i tabellen). NHH er ikke tatt med i tabell 6.3.

Tabell 6.3 Kompetente søkere i alt, opptatte og opptaksfrekvenser i de ulike søkergrupper. Sosialhøyskolene, SV-fakultetet og NTH.

Søkergruppe	Personer i alt		Prosent		Opptaksfrekvens
	Søkere	Opptatte	Søkere	Opptatte	
SOSIALHØYTYSKOLER:					
(1) Ex.artium og tilsvarende	758	112	66	41	15
(2) Annen utdanning	48	5	4	2	10
(3) «25-5-ere»	146	34	13	13	23
(1) og (3)	174	108	15	40	62
(2) og (3)	26	11	2	4	42
Alle	1 152	270	100	100	23
SV-FAKULTETET:					
(1) Ex.artium m.v.-tallkarakterer	766	301	36	34	39
(2) Ex.artium m.v.-bokstavkarakterer	87	32	4	4	37
(3) Videreg.skole uten tillegg	1 087	477	51	55	44
(4) Utenlandsk stud.eksamen	15	7	1	1	47
(5) Annet grunnlag	158	50	8	6	32
Alle	2 113	867	100	100	41
NORGES TEKNISKE HØGSKOLE:					
(1) Ex.artium og tilsvarende	2 265	1 129	81	78	50
(2) Ing.høyskole og tilsvarende	61	36	2	2	59
(3) Teknisk fagskole	32	15	1	1	47
(4) Annen utdanning	226	135	8	9	60
(1) og (2)	166	112	6	8	68
(1) og (3)	6	3	0	0	50
(1) og (4)	16	10	1	1	63
(2) og (3)	14	8	1	1	57
Alle	2 786	1 448	100	100	52

Ved *sosialhøyskolene* utgjør søkere med examen artium og tilsvarende den største gruppen med vel 80 prosent av søkerne (medregnet de som også konkurrerer i 25-5-gruppen). Blant de opptatte utgjør de en like stor andel. De "utradisjonelle" søkerne - dvs. 25-5-søkere og søkere med annen forutdanning enn artium - representerer altså ca. en femtedel av både søkermassen og de opptatte.

Med den inndelingen av søkergrupper som er gjort i tabell 6.3, er det stor ulikhet mellom opptaksfrekvensene i hver gruppe. Denne ulikheten er imidlertid bare tilsynelatende. Slår vi sammen gruppe (1) med de som er i gruppe "(1) og (3)" blir den samlede opptaksfrekvensen for disse 24 prosent, og tilsvarende for gruppe (2) sammenslått med "(2) og (3)" som har en samlet opptaksfrekvens på 22 prosent. Ved opptaket til sosialhøyskolene er det disse sammenslåtte gruppene som blir lagt til grunn ved beregning av hvor mange som skal tas opp fra hver av de tre søkergruppene (proporsjonal kvotering - jfr. kapittel 5). Det framgår av opptaksfrekvensene i tabell 6.3 at denne sammenslåingen i praksis har gått hardt ut over søkere som tilhører bare gruppe (1) eller gruppe (2), noe som selvsagt må ses i lys av poengreglene som favoriserer eldre søkere.

Gruppeinndelingen og mulighetene for å konkurrere i flere søkergrupper synes altså å ha betydning for opptaket. La oss derfor se litt nærmere på denne "opptaksmatematikken". I sosialhøyskolenes opptaksreglement heter det at søkere som konkurrerer både i gruppe (1) og (3) eller (2) og (3), ikke skal fortrenge søkere som bare er i gruppe (3) ved opptaket. Dette hensynet ville også være ivaretatt dersom en f.eks. utvidet antallet søkergrupper til fem slik som i tabell 6.3. Med proporsjonal kvotering ville 23 prosent av søkerne i hver av gruppene bli tatt opp, dvs. at en del av kombinasjonssøkerne ville falle ut til fordel for "rene" søkere i gruppene (1) og (2).

Et annet alternativ - som riktignok ville kunne gå ut over de rene 25-5-søkerne - er å slå sammen de to kombinasjonsgruppene med gruppe (3). Den sammenslåtte gruppen utgjør 30 prosent av søkerne, og vil ved et proporsjonalt kvotert opptak ha en like stor andel av de opptatte. Med den nåværende praksis utgjør

imidlertid denne gruppen hele 57 prosent av de opptatte.

Med disse regneeksemplene tar vi ikke stilling til hva som vil være den mest rettferdige opptaksprosedyre ved sosialhøyskolene. Eksemplene er kun ment å illustrere at "opptaksmatematikken" kan ha betydelig innflytelse på utfallet - selv uten noen endringer av opptaksreglene.

Ved *SV-fakultetet* utgjør søkere med "tradisjonell" bakgrunn - dvs. gruppe (1) - (4) - hele 92 prosent av den totale søkermasse og 94 prosent av de opptatte. Rekrutteringen av "utradisjonelle" søkere er altså vesentlig mindre her enn ved sosialhøyskolene, relativt sett. Det framgår av tabell 6.3 at opptaksfrekvensene i de ulike grupper varierer litt, uten at det fører til så store endringer i fordelingen av de opptatte på søkergrupper. Den proporsjonale kvoteringen av opptaket på søkergrupper er altså bare tilnærmet proporsjonal.

Det som skiller de tre første søkergruppene ved SV-fakultetet, er i hovedsak det året søkerne tok eksamen. F.eks. var samtlige søkere i gruppe (2) "Examen artium, økonomisk gymnas med bokstavkarakterer" 31 år eller eldre. I gruppe (1), dvs. søkere med samme eksamen(er) som dem i gruppe (2), men med tallkarakterer på vitnemålet, var bare 32 prosent av søkerne 22 år eller yngre, mens den tilsvarende andel blant søkere med videregående skole (3) var 88 prosent. Som kjent avløste tallkarakterer bokstavkarakterer til artium i løpet av 1960- og 70-årene, og har vært enerådende etter omleggingen/omdøpingen av det gamle gymnas til "videregående skole - allmennfaglig studieretning".

Ved *Norges tekniske høgskole* (NTH) er det - på samme måte som ved sosialhøyskolene - anledning til å konkurrere i flere av de fire søkergruppene. Dessuten er det ved NTH nok en kompliserende faktor idet en søker kan opptre i forskjellige grupper ved opptaket til de ulike avdelinger ved høyskolen. Det er anledning til å søke om opptak ved opptil tre avdelinger som søkerne blir bedt om å angi i prioritert rekkefølge på søknadsskjemaet. Tallene for opptatte i tabell 6.3 viser antallet som fikk plassstilbud i hver søkergruppekombinasjon - uansett hvilken av de prioriterte avdelin-

ger de ble tatt opp ved, og for kombinasjons-søkerne, uansett hvilken søkergruppe de ble opptatt gjennom.

NTH praktiserer ikke proporsjonal kvotering av opptaket fra de ulike søkergrupper. Opptaket skjer separat til hver høyskoleavdeling og man tilstreber et likevedig minstenivå, karaktermessig vurdert, for de sist opptatte fra hver gruppe til samme avdeling. Likevel ser vi at opptaksfrekvensene i de ulike søkergrupper ligger på omtrent samme nivå. Høyest opptaksfrekvens har søkere som både har examen

artium og ingeniørhøyskole ((1) og (2)) der to tredeler av søkerne fikk tilbud om plass.

Ved NTH har personer med ingeniørhøyskole hatt adgang på lik linje med artianere flere år forut for adgangsreformene til høyere utdanning ble satt i verk. Disse gruppene kan derfor neppe karakteriseres som "utradisjonelle" søkere. Derimot kom søkere med teknisk fagskole med fra 1973, og senere også andre forutdanninger (maritime høyskoler, som er tatt med under "annen utdanning"). Disse "nye" søkergruppene utgjør ca. 10 prosent både av søkerne totalt og av de opptatte.

7 Sammenhengen mellom poenggivende faktorer og søkerenes bakgrunn

I foregående kapittel har vi funnet indikasjoner på at det kan være en sammenheng mellom det antall poeng av ulike typer *søkerne* har, og deres bakgrunn. Hovedtemaet i dette kapitlet er å gå mer detaljert inn på disse sammenhengene med utgangspunkt i problemstillingene som ble skissert i kapittel 3. Analysen vil omfatte alle søkere - ikke bare de som fikk tilbud om plass. Siden reglene for poenberegning ofte er forskjellige for ulike søkergrupper ved den enkelte utdanning, vil søkergruppene bli behandlet separat. Søkergruppe kan dessuten oppfattes som et bakgrunnskjennetegn ved søkerne idet den forteller noe om søkerens egen erfaringsbakgrunn. Et av de viktigste formålene med adgangsreformene til høyere utdanning var jo å åpne for en større rekruttering av søkere med "utradisjonell" erfaringsbakgrunn. Vi vil derfor innlede med å se på hvilken sosial og demografisk bakgrunn søkerne i de ulike søkergrupper har.

7.1 Søkergruppe og søkerens bakgrunn

For de fire utdanningene er søkerens fordelinger etter alder, kjønn, hjemsted og sosialgruppe i de ulike søkergrupper vist i tabellene 7.1-7.5. Ved NHH er det bare én søkergruppe. For NTH's vedkommende har vi redusert antallet søkergrupper til fire idet søkere i kombinasjonsgruppene (jfr. tabell 6.3) er fordelt på de fire egentlige søkergruppene etter følgende prinsipp: Søkere som er blitt opptatt, er plassert i den søkergruppe de ble opptatt gjennom. Søkere som ikke kom inn, er plassert i gruppen "ingeniørhøgskole m.v." dersom denne inngår i kombinasjonen, samt "teknisk fagskole" eller "annen utdanning" for de søkere som har en av disse i kombinasjon med "examen artium".

Også for sosialhøgskolene opererer vi her med bare de tre egentlige søkergruppene. Kombinasjonssøkerne er plassert i gruppe (1) eller (2) respektivt, slik at gruppe (3) fortsatt består av rene 25-5-søkere.

a) Alder

Aldersfordelingene for de ulike søkergruppene er vist i tabell 7.1.

Ved *sosialhøgskolene* hadde artianerne (1) den yngste aldersprofilen. Blant disse var 66 prosent av søkerne under 25 år, mens 12 prosent var over 30 år. Søkerne med annen utdanning (2) var gjennomgående noe eldre enn artianerne. Her var bare 26 prosent yngre enn 25 år mens 23 prosent hadde fylt 31 år. Naturlig nok var 25-5-søkerne den eldste gruppen der hele 77 prosent var 31 år eller eldre.

Som nevnt i foregående kapittel, er skillet mellom de tre første søkergruppene ved *SV-fakultetet* i hovedsak knyttet til hvilket år søkerne tok examen artium. Dette avspeiles tydelig i aldersfordelingen til søkerne i tabell 7.1. En bør derfor se de tre første søkergruppene under ett. Slås gruppene (1)-(3) sammen, finner vi at 78 prosent av søkerne i disse gruppene var yngre enn 25 år, mens bare 6 prosent var 31 år eller eldre. Dette er en markert yngre profil enn søkere med annet grunnlag (5) der bare 21 prosent var under 25 år og hele 40 prosent over 30 år. Antallet søkere i gruppe (4) - norske søkere med utenlandsk studenteksamen - var så lite at prosentfordelingen for disse er av mindre interesse. Vi konstaterer imidlertid at et flertall av disse søkerne var yngre enn 25 år.

Ved *Norges Handelshøgskole* (NHH) var hele 95 prosent av søkerne under 25 år, og bare 1 prosent over 30 år.

Også ved *Norges tekniske høgskole* (NTH) er det søkerne med examen artium og tilsvarende (1) som hadde den yngste aldersprofilen. Her var 99 prosent av søkerne yngre enn 25 år. I de tre øvrige søkergruppene har aldersfordelingen en litt eldre profil, men et flertall av søkerne i hver gruppe var likevel under 25 år.

Sett under ett, er artianerne gjennomgående noe yngre enn de "nye" søkergruppene som er kommet til etter opptaksreformene. Mulighetene for en viss generasjonsutjevning er altså tilstede.

Sammenligner vi artianer-gruppene ved de tre utdanningene som har flere søkergrupper, er det NTH-søkerne som klart hadde den yngste profilen, mens artianersøkerne til sosi-

Tabell 7.1 Kompetente søkere i de ulike søkergrupper etter alder. Prosent.¹⁾

Utdanning, søkergrupper	Alder							Sum	Antall søkere
	-20	21-22	23-24	25-26	27-28	29-30	31 +		
SOSIALHØYSKOLER:									
(1) Ex.artium og tilsv.	15	30	21	11	7	4	12	100	932
(2) Annen utdanning	3	5	18	28	15	8	23	100	74
(3) «25-5-ere»	—	—	—	3	7	13	77	100	146
Alle søkere	12	25	18	11	7	6	21	100	1 152
SV-FAKULTETET:									
(1) Ex.art. m.v. – tallkar.	7	25	31	18	10	6	3	100	766
(2) Ex.art. m.v. – bokstavkar.	—	—	—	—	—	—	100	100	87
(3) Videreg.skole – uten tillegg	51	37	8	2	1	0	1	100	1 087
(4) Utenlandsk stud.eks.	(46)	(—)	(27)	(7)	(—)	(—)	(20)	100	15
(5) Annet grunnlag	3	4	14	16	16	7	40	100	158
Alle søkere	30	28	16	9	5	3	9	100	2 113
NORGES HANDELSHØYSKOLE:									
Alle søkere	53	34	8	3	1	0	1	100	1 248
NORGES TEKNISKE HØGSKOLE:									
(1) Ex.artium og tilsv.	71	24	4	1	0	0	0	100	2 271
(2) Ing.høgskole og tilsv.	3	34	35	12	9	4	3	100	237
(3) Teknisk fagskole	14	11	50	6	11	—	8	100	36
(4) Annen utdanning	11	18	28	19	10	5	9	100	242
Alle søkere	59	24	9	3	2	1	2	100	2 786

¹⁾ Prosenttall er satt i parentes () dersom antallet søkere i alt i undergruppen (prosentueringsbasis) er mindre enn 20.

alhøgskolene var de eldste. Den samme tendensen til aldersulikheter mellom utdanningene finner vi også for de øvrige søkergruppene. I hvilken grad forskjellene i aldersfordeling mellom artianere ved de ulike utdanningene skyldes den ulike vekt tilleggspoengene har, er vanskelig å bedømme ut fra de foreliggende data. Forskjellene kan forklares både ut fra hypotesen om søkerbortfall blant potensielle søkere med svakt poenggrunnlag (særlig yngre søkere der hvor tilleggspoengene har stor vekt), og ut fra ulike faglige interesser i ulike aldersgrupper. Sistnevnte forklaringsmulighet understøttes av at vi finner de tilsvarende ulikheter mellom utdanninger også for ikke-artianere som ikke får (tilleggs)poeng, bortsett fra ved sosialhøgskolene.

b) Kjønn

Tabell 7.2 viser kjønnsfordelingen av søkerne ved de fire utdanningene.

Ved *sosialhøgskolene* var kvinneandelen lavest blant søkerne med annen utdanning (2), og høyest blant 25-5-søkerne.

Ser vi bort fra artianere med bokstavkarakterer (2) og søkere med utenlandsk studenteksamen (4), var det bare ubetydelige ulikheter mellom kvinneandelene for de øvrige søkergrupper ved *SV-fakultetet* - ca. 60 prosent. I de to unntaksgruppene var kvinneandelen noe høyere.

Ved *NHH* var de mannlige søkerne i flertall. Bare en tredjedel av søkerne var kvinner.

Blant søkerne til *NTH* var det artianerne (1) som hadde høyest kvinneandel. Omtrent hver

Tabell 7.2 Kompetente søkere i de ulike søkergrupper etter kjønn. Prosent¹⁾

Utdanning, søkergrupper	Kjønn		Sum	Antall søkere
	Kvinner	Menn		
SOSIALHØYSKOLER:				
(1) Ex.artium og tilsv.	78	22	100	932
(2) Annen utdanning	72	28	100	74
(3) «25-5-ere»	87	13	100	146
Alle søkere	79	21	100	1 152
SV-FAKULTETET:				
(1) Ex. art. m.v. – tallkar.	61	39	100	766
(2) Ex. art. m.v. – bokstavkar.	77	23	100	87
(3) Videreg.skøle – uten tillegg	59	41	100	1 087
(4) Utenlandsk stud.eks.	(80)	(20)	100	15
(5) Annet grunnlag	60	40	100	158
Alle søkere	61	39	100	2 113
NORGES HANDELSHØYSKOLE:				
Alle søkere	34	66	100	1 248
NORGES TEKNISKE HØGSKOLE:				
(1) Ex. artium og tilsv.	28	72	100	2 271
(2) Ing.høyskole og tilsv.	9	91	100	237
(3) Teknisk fagskole	–	100	100	36
(4) Annen utdanning	8	92	100	2 452
Alle søkere	24	76	100	2 786

¹⁾ Prosenttall er satt i parentes dersom antallet søkere i alt i undergruppen (prosentueringsbasis) er mindre enn 20.

fjerde søker her var kvinne. I de øvrige søkergruppene var kvinneandelen vesentlig lavere. Blant de relativt få søkerne med teknisk fagskole (3) var det ingen kvinner.

Samlet sett er det liten forskjell i kvinneandel mellom artianere og de "nye" søkergruppene innen den samme utdanning (bortsett fra NTH).

c) Hjemsted

Som det framgår av tabell 7.3, er det bare ubetydelige ulikheter mellom søkergruppene fordeling etter hjemsted (= det sted søkerne bodde da de søkte, jfr. merknad i kap. 5) ved den enkelte utdanning. De eneste gruppene som skiller seg ut, er søkere med utenlandsk studenteksamen (4) ved SV-fakultetet - der

nesten alle var fra Østlandet, samt søkere med videregående skole uten tilleggskrav (3) ved samme utdanning - der Østlandet hadde en noe lavere andel av søkerne enn i de øvrige gruppene. En mulig forklaring på sistnevnte "skjevhet" kan være at søkerne i gruppe (1), (2) og (5) er gjennomgående noe eldre, og dermed mer bostedsmessig etablert, enn søkerne i gruppe (3). Også ved NHH og NTH viser materialet at områdene nær lærestedene er sterkere representert blant eldre søkere enn blant yngre. Trolig vil en generelt finne at den lokale representasjonen er noe større blant eldre søkere enn blant yngre - kanskje særlig ved utdanninger som kan tas på forskjellige steder i landet, slik som for bl.a. SV-fakultetets og NHH's vedkommende.

Tabell 7.3 Kompetente søkere i de ulike søkergrupper etter hjemsted. Prosent¹⁾

Utdanning, søkergrupper	Hjemsted						Sum	Antall søkere
	Øst- landet	Sør- landet	Vest- landet	Midt- Norge	Nord- Norge	Utl., uoppg.		
SOSIALHØYSKOLER:								
(1) Ex.artium og tilsv.	50	4	16	16	14	0	100	932
(2) Annen utdanning	49	7	16	16	12	–	100	74
(3) «25-5-ere»	46	4	14	20	16	–	100	146
Alle søkere	49	4	16	17	14	0	100	1 152
SV-FAKULTETET:								
(1) Ex.art. m.v. – tallkar.	82	3	5	8	2	–	100	766
(2) Ex. art. m.v. – bokstavkar.	88	2	2	4	3	1	100	87
(3) Videreg.skole – uten tillegg	74	6	5	9	6	0	100	1 087
(4) Utenlandsk stud.eks.	(93)	(–)	(–)	(–)	(–)	(7)	100	15
(5) Annet grunnlag	84	2	2	5	6	1	100	158
Alle søkere	78	4	5	8	5	0	100	2 113
NORGES HANDELSHØYSKOLE:								
Alle søkere	45	6	26	14	7	2	100	1 248
NORGES TEKNISKE HØGSKOLE:								
(1) Ex.artium og tilsv.	49	5	17	21	8	0	100	2 271
(2) Ing.høyskole og tilsv.	48	4	15	20	13	0	100	237
(3) Teknisk fagskole	50	6	14	11	16	3	100	36
(4) Annen utdanning	36	7	15	14	7	21	100	242
Alle søkere	48	5	16	20	9	2	100	2 786

¹⁾ Prosenttall er satt i parentes () dersom antallet søkere i alt i undergruppen (prosentueringsbasis) er mindre enn 20.

d) Sosial bakgrunn

Søkernes fordeling etter foreldres yrkesstatus er vist i tabell 7.4. Disse fordelingene er statistisk noe mer usikre enn de foregående fordi tabell 7.4 omfatter bare dem som besvarte spørreskjemaet. At svarprosenten varierer med søkergruppe, har vi allerede konstatert. Vi ser dessuten av tabell 7.4 at en del av dem som svarte på spørreskjemaet, har unnlatt å svare på spørsmålet om foreldres yrke. Vi har dermed fått en viss andel med uoppgitt sosial bakgrunn - en andel som varierer noe mellom søkergruppene, spesielt ved sosialhøyskolene. Av større betydning i denne sammenhengen er det imidlertid om svarprosenten også varierer med foreldres yrkesstatus - noe vi ikke vet.

Konklusjoner på basis av tabell 7.4 må derfor tas med et visst forbehold.

Ved de tre utdanningene som har mer enn én søkergruppe, er det i særlig grad søkere med examen artium og tilsvarende som bidrar til overrepresentasjon av de høyere sosiale lag i søkermassen. Ikke bare har artianerne den mest markerte høystatusprofilen, de er også i stort flertall blant søkerne. Spesielt er det den høyeste statusgruppens andel som varierer mellom artianergruppene og de andre søkergruppene.

Vi bør imidlertid ta et visst forbehold for sosialhøyskolene på grunn av den forholdsvis høye andelen som ikke har gitt opplysninger om foreldres yrkesstatus. Dersom vi ser på de

Tabell 7.4 Kompetente søkere i de ulike søkergrupper etter foreldres yrkesstatus. Prosent ¹⁾.

Utdanning søkt/ søkergruppe	Foreldres yrkesstatus					Sum	Antall søkere
	Høy	Høy- middel	Lav- middel	Lav	Uopp- gitt		
SOSIALHØYSKOLER:							
(1) Ex.artium og tilsv.	17	35	40	6	2	100	674
(2) Annen utdanning	6	44	40	4	6	100	48
(3) «25-5-ere»	5	22	50	12	11	100	93
Alle søkere	15	34	41	7	3	100	815
SV-FAKULTETET:							
(1) Ex.art. og tilsv. – tallkar.	43	32	21	3	1	100	507
(2) Ex.art. og tilsv. – bokstavkar.	29	35	30	4	2	100	54
(3) Videreg.skole uten tillegg	40	37	18	4	1	100	767
(4) Utenlandske stud.eksamen	(75)	–	(13)	–	(12)	100	8
(5) Annet grunnlag	18	36	32	10	4	100	105
Alle søkere	39	35	21	4	1	100	1 441
NORGES HANDELSHØYSKOLE:							
Alle søkere	34	41	20	3	2	100	919
NORGES TEKNISKE HØGSKOLE:							
(1) Ex.artium og tilsvarende	40	37	20	2	1	100	1 764
(2) Ing.høyskole og tilsv.	20	39	32	8	1	100	186
(3) Teknisk fagskole	10	42	38	7	3	100	29
(4) Annen utdanning	35	29	32	3	1	100	116
Alle søkere	38	36	22	3	1	100	2 095

¹⁾ Tabellen omfatter bare de som besvarte spørreskjemaet. Tall er satt i parentes dersom prosentueringsgrunnlaget («antall søkere») er 20 eller mindre.

tilsvarende fordelinger etter foreldres/ektefelles yrkesstatus, er det færre som kommer i uoppgitte kategorien, spesielt blant 25-5-erne ved sosialhøyskolene. Dette framgår av tabell 7.5.

Ved *sosialhøyskolene* har vi for to av gruppene - artianerne (1) og 25-5-gruppen (3) - fått en noe sterkere høystatusprofil ved å bruke foreldres/ektefelles yrkesstatus istedenfor bare fars. Den forsterkede høystatusendelsen skyldes dels at noen flere søkere hadde oppgitt ektefelles/samboers yrke enn foreldrenes yrke, og dels at ektefelle/samboer som regel har høyere yrkesstatus enn foreldrene.

For *SV-fakultetet* har det skjedd en forholdsvis stor endring idet artianere med bokstavkarakterer (2) og søkere med annet grunn-

lag (5) har en markert høyere profil mht. foreldres/ektefelles yrkesstatus enn mht. bare foreldres yrkesstatus. Forskjellene mellom søkergruppene er nesten utvisket. De to nevnte gruppene har da også et betydelig innslag av søkere over 30 år. At profilen har fått et sterkere høystatuspreg, indikerer at søkerne er rekruttert fra grupper som i hovedsak har "giftet seg oppover" i sosial status.

For *NTH-søkerne* er det bare helt ubetydelig forskjell mellom fordelingene etter foreldres yrkesstatus (tabell 7.4) og foreldres/ektefelles yrkesstatus (tabell 7.5). Dette skyldes at svært få av *NTH-søkerne* var gifte/samboende over 30 år. Heller ikke for *NHH-søkerne* var det noen forskjeller mellom de to fordelingene.

Den sosiale mobiliteten ved giftemål (eller

Tabell 7.5 Kompetente søkere i de ulike søkergrupper etter foreldres/ektefelles yrkesstatus. Prosent ¹⁾.

Utdanning søkt/ søkergruppe	Foreldres yrkesstatus					Sum	Antall søkere
	Høy	Høy- middel	Lav- middel	Lav	Uopp- gitt		
SOSIALHØYSKOLER:							
(1) Ex.artium og tilsv.	20	35	38	5	2	100	674
(2) Annen utdanning	6	44	40	6	4	100	48
(3) «25-5-ere»	12	35	41	10	2	100	93
Alle søkere	18	36	38	6	2	100	815
SV-FAKULTETET:							
(1) Ex.art. og tilsv. – tallkar.	43	32	21	4	0	100	507
(2) Ex.art. og tilsv. – bokstavkar.	42	41	15	2	–	100	54
(3) Videreg.skole uten tillegg	40	37	18	4	1	100	767
(4) Utenlandsk stud.eksamen	(75)	(13)	(12)	–	–	100	8
(5) Annet grunnlag	26	41	23	8	2	100	105
Alle søkere	40	36	19	4	1	100	1 441
NORGES HANDELSHØYSKOLE:							
Alle søkere	34	41	20	3	2	100	919
NORGES TEKNISKE HØGSKOLE:							
(1) Ex.artium og tilsvarende	40	37	20	2	1	100	1 764
(2) Ing.høyskole og tilsv.	19	39	32	8	2	100	186
(3) Teknisk fagskole	10	42	38	7	3	100	29
(4) Annen utdanning	33	31	32	3	1	100	116
Alle søkere	38	36	22	3	1	100	2 095

¹⁾ Tabellen omfatter bare de som besvarte spørreskjemaet. Tall er satt i parentes dersom prosentueringsgrunnlaget («antall søkere») er 20 eller mindre.

samboerskap) er nærmere illustrert i tabell 7.6 som viser hvordan søkerne i ulike aldersgrupper fordeler seg etter hhv. foreldres yrkesstatus og foreldres/ektefelles yrkesstatus. Som følge av definisjonen av de to sosialgruppeinndelingene, er det bare for aldersgruppen over 30 år at de to variablene kan gi ulike fordelinger. La oss derfor bare kommentere mobiliteten for denne aldersgruppen.

Den eldste aldersgruppen (31 år og eldre) utgjør 21 prosent av søkerne ved sosialhøyskolene, 9 prosent ved SV-fakultetet, 1 prosent ved NHH og 2 prosent ved NTH. Det er altså bare ved sosialhøyskolene og SV-fakultetet at denne aldersgruppen har en størrelse som er interessant (ca. 200 søkere begge steder). Det framgår av tabell 7.6 at den sosiale

statusen er høynet nokså mye ved giftemål i disse to gruppene av søkere. Vurdert i lys av den allminnelige rekrutteringen til høyere utdanning i de ulike sosialgrupper, er dette resultatet rimelig: De unnlot å søke i yngre alder da deres status var lavere, men melder seg som søkere senere i livet når statusen er blitt høyere. Selv om den tallmessige betydningen av denne atferdsendringen ikke er stor, gir resultatet en indikasjon på hvilken stor betydning sosial bakgrunn har for utdanningsmotivasjonen. Det bør tillegges at et stort flertall av søkerne i de to gruppene, er kvinner. I de tilsvarende (men vesentlig mindre) aldersgruppene ved NHH og NTH er det nesten bare menn. Som vi ser av tabell 7.6, finner vi ikke noen høyning av sosial status ved giftemål blant disse -snarere tvert imot.

Tabell 7.6 Søkere etter alder og foreldres yrkesstatus samt foreldres/ektefelles yrkesstatus. Prosent¹⁾.

Utdanning søkt	Foreldres yrkesstatus				Foreldres/ektefelles yrkesstatus			
	Høy	Høy- middel	Lav- middel	Lav	Høy	Høy- middel	Lav- middel	Lav
SOSIALHØYSKOLER:								
Under 25 år	17	38	39	6	17	38	39	6
25–30 år	17	34	42	7	17	34	42	7
31 år og over	11	29	51	9	24	35	35	6
Alle aldre	16	35	42	7	18	37	39	6
SV-FAKULTETET:								
Under 25 år	42	36	18	4	42	36	18	4
25–30 år	32	34	26	8	32	34	26	8
31 år og over	26	32	38	4	39	38	20	3
Alle aldre	39	35	21	5	40	36	20	4
NHH:								
Under 25 år	36	41	20	3	36	41	20	3
25–30 år	14	54	29	3	14	54	29	3
31 år og over	(27)	(46)	(18)	(9)	(27)	(27)	(9)	(37)
Alle aldre	35	42	20	3	35	42	20	3
NTH:								
Under 25 år	39	37	22	2	39	37	22	2
25–30 år	25	33	30	12	25	33	30	12
31 år og over	(44)	(17)	(33)	(6)	(17)	(33)	(39)	(11)
Alle aldre	38	37	22	3	38	37	22	3

¹⁾ Linjevis prosentuering. «Uoppgitt» er ikke medregnet. Tall er satt i parentes hvis prosentueringsgrunnlaget er færre enn 20 observasjoner. Tabellen omfatter kun søkere som bevarte spørreskjema.

e) Sammenfatning

I punktene a) - d) foran har vi funnet følgende om sammensetningen av de "nye" søkergruppene sammenlignet med de tradisjonelle (artianerne):

- De "nye" søkergruppene består gjennomgående av søkere som er *noe eldre* enn artianerne.
- De "nye" søkergruppene har stort sett *samme kjønnsfordeling* som artianersøkerne til samme utdanning.
- De "nye" søkergruppene synes å ha relativt *større lokal rekruttering* (fra området rundt lærestedet) enn artianerne.
- De "nye" søkergruppene har *noe mindre høystatuspreg* enn artianerne. Det er likevel slik at rekrutteringen er spesielt sterk blant

(kvinnelige) søkere som har "giftet seg oppover" i sosial status.

Disse konklusjonene er stort sett i samsvar med hva en ventet da opptaksgrunnlaget til høyere utdanning ble utvidet - med et visst forbehold for de regionale virkningene.

Forholdene vi her har sett på, gjelder søkermassen som helhet, og kan ikke uten videre overføres til den gruppe som får tilbud om studieplass. For de "nye" søkergruppene som opptas etter individuell vurdering, skal vi i avsnitt 7.2 se om selve opptaket fører til forskyvninger i studentmassens sammensetning sammenlignet med søkermassen totalt. Problemstillinger knyttet til søkere som konkurrerer på poengmessig grunnlag, vil bli behandlet i avsnitt 7.3 - 7.5.

7.2 Virkninger av opptak etter individuell vurdering av søkerne

Vi skal i dette avsnittet se på søkere som blir vurdert individuelt ved opptaket. Ved *sosialhøyskolene* deltar alle søkerne i poengkonkurransen. Her er det imidlertid anledning for søkerne til å be om særskilt vurdering dersom de kan dokumentere tungtveiende grunner til å bli opptatt utenom den ordinære konkurransen. Dette er det mange som benytter seg av ved sosialhøyskolene, men bare litt under 10 prosent av de opptatte kommer inn på slikt grunnlag (vel 20 opptatte). Et tilsvarende

antall av de som blir opptatt i poengkonkurransen, skyves ut (de med dårligst poenggrunnlag). En sammenligning mellom bakgrunnen til de som ble opptatt etter individuell vurdering, og de som dette opptaket skjøy ut, viser bare ubetydelige forskjeller. Stort sett er de to gruppene like. Den individuelle vurderingen ved sosialhøyskolene må derfor sies å være uten betydning for studentopptakets sammensetning m.h.p. alder, kjønn, hjemstedsregion og sosial bakgrunn.

Norges Handelshøyskole har en lignende ordning som sosialhøyskolene, men bare et

Tabell 7.7 Individuelt vurderte søkere i alt, opptatte og opptaksfrekvens etter søkerens bakgrunn. SV-fakultetet og NTH. Prosent.¹⁾

Bakgrunn	SV-fakultetet			NTH		
	Søkere	Opptatte	Opptaksfrekvens	Søkere	Opptatte	Opptaksfrekvens
ALDER:						
20 år og yngre	6	7	(36)	11	10	52
21–22 år	5	3	(25)	18	17	58
23–24 år	15	9	19	28	34	71
25–26 år	15	7	15	19	23	74
27–28 år	15	12	27	10	10	56
29–30 år	6	3	18	5	1	(9)
31 år og over	38	59	52	9	5	38
KJØNN:						
Kvinner	61	76	42	8	7	50
Menn	39	24	21	92	93	61
HJEMSTED:²⁾						
Østlandet	85	83	32	46	48	74
Sørlandet	2	–	(0)	8	10	(88)
Vestlandet	2	3	(50)	19	16	60
Midt-Norge	5	9	(56)	17	16	67
Nord-Norge	6	5	(30)	10	10	(72)
FORELDRES YRKESSTATUS:²⁾						
Høy	23	33	56	35	32	68
Høy-middel	35	19	21	29	32	79
Lav-middel	32	37	46	32	32	73
Lav	10	11	50	4	4	(100)
Alle søkere	100	100	34	100	100	60
Antall observasjoner	176	59	–	242	145	–

¹⁾ Opptaksfrekvensen er satt i parentes () dersom antallet søkere er mindre enn 20.

²⁾ Ikke medregnet «uoppgitt».

fåfall søkere tas opp etter individuell vurdering.

SV-fakultetet og NTH har derimot søkergrupper som ikke deltar i poengkonkurransen. Ved SV-fakultetet gjelder dette norske søkere med utenlandsk studenteksamen (søkergruppe 4), samt søkere med annet immatrikuleringsgrunnlag enn examen artium eller tilsvarende (søkergruppe 5). Ved NTH blir søkere med utenlandsk studenteksamen eller annen utdanning (som ikke går inn under de øvrige søkergruppene), opptatt etter individuell vurdering av karakterene - uten at det beregnes poeng etter noen felles skala.

I tabell 7.7 er vist søkerens og de opptattes fordeling etter de fire bakgrunnsvariablene for de individuelt vurderte søkerne ved SV-fakultetet og NTH. Dessuten er opptaksfrekvensene tatt med.

For SV-fakultetet har opptaket etter individuell vurdering falt spesielt fordelaktig ut for søkere over 30 år, kvinner, samt søkere fra høye sosial lag. Materialet viser forøvrig at nesten 40 prosent av de opptatte i denne kategorien var kvinner over 30 år fra Østlandet og med foreldre/ektefelle i høyere sosialgrupper. Av søkerne utgjorde disse ca. 25 prosent. Dette svarer til en opptaksfrekvens på 80 prosent blant søkere med denne bakgrunnen.

Blant NTH-søkerne ser det ut til at de opptatte stort sett er valgt ut nokså jevnt fra de ulike bakgrunnsgrupper. Vi registrerer imidlertid at aldersgruppen 23 - 26 år har en noe høyere opptaksfrekvens enn andre aldersgrupper.

Selv om forskjellene mellom SV-fakultetet og NTH er interessante, og forskyvningen i høystatusretning etter opptaket ved SV-fakultetet kanskje ikke er slik en hadde ønsket, er materialet noe for spinkelt til å trekke generelle konklusjoner om opptak etter individuell vurdering.

7.3 Karakterenes variasjon med søkerens alder, kjønn, hjemsted og sosiale bakgrunn

Ut fra de problemstillinger som ble drøftet i kapittel 3, er det aktuelt å skille mellom søkere som har bestemt seg i henholdsvis tidlig og sen alder for å ta en høyere utdanning. Imidlertid

har vi ikke noen direkte opplysninger om når i livet søkerne tok en slik avgjørelse, og må derfor basere oss på rimelige gjetninger om dette forholdet.

Ungdom - f.eks. i ungdomsskolealder - som tar sikte på høyere utdanning, vil normalt velge en allmennfaglig videregående utdanning (gymnas) da denne tradisjonelt er en utdanning som forbereder for høyere studier. Noe grovt kan vi derfor regne med at de som har bestemt seg tidlig, er å finne blant artianerne. Ut fra samme resonnering kan vi desuten anta at de som ikke har artium, er søkere som har bestemt seg sent. Imidlertid er det mange som tar artium uten å sikte umiddelbart mot høyere utdanning. En undersøkelse blant elevene i avgangsklassene i gymnaset/allmennfaglig studieretning i 1980, viser at ca. 10 prosent av elevene ikke planla å ta mer utdanning (høyere og annen utdanning) innen fem år (Eeg-Henriksen, 1983). Vi kan derfor ikke anta at alle artianere er slike som har tatt sin utdanningsbeslutning i ung alder. Dessuten vil noen kanskje ha bestemt seg to ganger - både tidlig og sent. I den mellomliggende tid kan de ha tatt en annen utdanning, eller utført andre gjøremål som har forhindret dem i å ta den utdanningen de hadde tenkt. Det synes rimelig å gå ut fra at de eldre artianer-søkerne tilhører kategorien som har bestemt seg sent. Hvor aldersgrensen for "de eldre" går, er naturligvis vanskelig å bestemme. Vi kan imidlertid gå ut fra at søkere som er eldre enn minimumsalderen for å oppnå maksimalt antall tilleggspoeng, stort sett har bestemt seg sent. Denne alderen varierer en del mellom utdanningene som søkes, men vil ligge et sted mellom 25-30 år. Det kan selvsagt ikke utelukkes at vi blant søkerne i denne "overgangsalderen" finner både "tidlige" og "sene".

I følge en undersøkelse blant nye universitetsstudenter (også "vitenskapelige høyskoler") i 1977, hadde ca. 30 prosent av studentene bestemt seg for et akademisk studium allerede i grunnskolen, nesten halvparten bestemte seg i gymnaset, mens ca. 20 prosent tok sin beslutning mens de var i yrkesarbeid eller i annen utdanning (Eriksen, 1982).

Skillet vi her har gjort mellom søkere som har bestemt seg hhv. tidlig og sent for å søke

høyere utdanning, er naturligvis nok så omtrentlig, og bør ikke tas som noe absolutt skille. Etter at ikke-artianere nå i noen år har hatt adgang til høyere utdanning, kan det selv sagt tenkes at det finnes "tidlige" også blant ikke-artianerne. For øvrig vil skillet bare bli benyttet i kommentarene, ikke i beregningene.

Som nevnt under diskusjonen av problemstillingene (kap. 3), har vi antatt at karakterpoengene til de "tidlige" artianere vil avta med økende alder. Blant de "sene" (eldste) søkerne har vi antatt at en slik sammenheng ikke finnes. Samvariasjonen mellom karakterer og søkeres alder er vist i tabell 7.8 for de aktuelle søkergruppene. For hver av aldersgruppene er gjennomsnittlig karakterpoeng angitt. Tall som er satt i parentes er basert på færre enn 20 observasjoner, og kan være spesielt sterkt påvirket av tilfeldige (individuelle) variasjoner. Sosialhøyskolesøkerne er delt i to grupper i tabell 7.8. Den ene omfatter artianere som bare konkurrerer i søkergruppe (1), mens den andre omfatter de som konkurrerer i både gruppe (1) og (3), dvs. 25-5-søkere som også har artium.

Karakterfordelingene etter alder i tabell 7.8 synes i stor grad å underbygge hypotesen om at karakternivået faller med økende søkeralder, men med tendens til stigning for de eldste søkerne. Stigningen for de eldste søkerne er noe mindre markert enn fallet for de yngste. Dette kan skyldes at vi blant eldre søkere finner både målrettede poengsamlere (med svake karakterer) og "sene" søkere med bedre karakterer. At de aller yngste søkerne har høyest gjennomsnittskarakter i samtlige av søkergruppene, tyder på at potensielle søkere er forholdsvis godt orientert om konkurranse nivået ved opptaket til de enkelte utdanninger. Ferske artianere med svake karakterer unnlater m.a.o. å søke i stor grad.

Resultatene i tabell 7.8 viser altså at karakterene varierer med søkeres alder. Vi har imidlertid ikke undersøkt om variasjonene også kan forklares ut fra de øvrige bakgrunnsvariablene. Dette vil vi gjøre ved hjelp av en regresjonsmodell:

$$\text{Karakterpoeng} = A + B \cdot \text{Alder} + C \cdot \text{Kjønn} + D \cdot \text{Foreldres yrkesstatus}$$

Tabell 7.8. Gjennomsnittlige karakterpoeng¹⁾ i ulike aldersgrupper for søkere som har examen artium eller tilsvarende.

Aldersgruppe	Utdanning søkt/søkergruppe						
	Sosialhøyskoler		SV-fakultetet			NHH	NTH
	Artianere som ikke er 25-5	Artianere som også er 25-5	Tall-karakterer	Bokstav-karakterer	Videreg. skole uten tilleggskrav	Alle søkere	Artianere
20 år og yngre	41,3	—	86,7	—	88,8	69,0	21,2
21–22 år	39,9	—	82,6	—	84,3	65,0	18,5
23–24 år	38,3	—	79,1	—	77,8	64,1	18,2
25–26 år	36,7	(40,3)	81,0	—	82,8	62,3	(20,1)
27–28 år	39,8	38,3	77,4	—	(77,2)	(67,0)	(16,9)
29–30 år	(38,5)	36,5	75,3	—	(77,5)	(65,7)	(18,2)
31 år og eldre	(40,3)	40,9	84,1	56,9	(86,4)	(60,7)	
Alle søkere	39,3	39,7	80,7	56,9 ²⁾	86,0	67,1	20,4
Ant. observasj.	725	166	766	86	1 085	1 248	2 271

¹⁾ Poengene er satt i parentes () dersom antallet søkere i undergruppen er mindre enn 20.

²⁾ I denne gruppen er alle søkere over 30 år. Inndeles disse i 2-årige grupper, finner vi ingen signifikante ulikheter mellom gruppens gjennomsnittskarakterer.

Her er A, B, C og D konstanter (regresjonskoeffisienter). Ovenstående ligning (modellen) uttrykker den *mulighet* at karakterpoengene til en søker kan "bestemmes" ved hjelp av søkerens alder, kjønn og foreldres yrkesstatus. Virkeligheten er naturligvis ikke så enkel. Karakterpoengene vil også avhenge av en rekke andre faktorer som ikke er tatt med i modellen som egne ledd. (Slike faktorer kunne vært samlet under et restledd for "tilfeldige forstyrrelser"). Dersom karakterene *bare* avhenger av disse andre faktorene, vil koeffisientene B, C og D være 0. Dette blir å tolke som at det *ikke* er noen forskjeller i karakterpoeng mellom søkere med forskjellig bakgrunn (målt ved alder, kjønn og foreldres yrkesstatus). I det motsatte tilfellet - hvis B, C eller D er forskjellig fra 0 - foreligger det samvariasjon mellom karakterpoengene og vedkommende bakgrunnsfaktor(er). Dette utelukker imidlertid ikke at karakterpoengene kan variere også med andre forhold.

Hvor stor forklaringssevne modellen har, kan måles ved den *multiple korrelasjonskoeffisienten*. Denne angir hvor sterk samvariasjon det er i våre data mellom uttrykket på venstre side i modellen (karakterpoeng) og uttrykket på høyre side ("summen" av de tre bakgrunnsfaktorene sett på som en egen variabel). Dersom denne korrelasjonskoeffisienten er 1, som er dens høyest mulige verdi, avhenger karakterpoengene *fullt ut* av de tre bakgrunnsfaktorene. Den motsatte ytterlighet er at korrelasjonskoeffisienten er 0. Dette svarer til at B, C og D alle er 0, dvs. at de tre bakgrunnsfaktorene *ikke har noen innflytelse* på karakterpoengene. Normalt vil virkeligheten ligge mellom disse to ytterpunktene. I den foreliggende modell, som åpenbart er utilstrekkelig til å forklare alle variasjoner i karakterpoengene, må vi vente en forholdsvis lav multipl korrelasjon. Hensikten med modellen er imidlertid *ikke* å kartlegge *alle* faktorer som har innflytelse på karakterene, men å undersøke *om* de tre bakgrunnsfaktorene er blant de forhold som *har* innflytelse.

Lesere som ønsker å overspringe den videre modelldiskusjon og beregningene, finner resultatene verbalt forklart mot slutten av avsnittet (etter tabell 7.9).

Konstanten A er kun av matematisk interesse. Koeffisienten B (foran alder) bør etter hva vi har funnet i tabell 7.8, være negativ. B kan tolkes som det gjennomsnittlige fallet i karakterpoeng pr. år ved stigende alder når kjønn og sosial bakgrunn holdes konstant.

Som vi har sett i tabell 7.8, synes det ikke å være noen lineær sammenheng mellom karakterpoeng og alder. For å ta hensyn til dette vil vi la "alder" inngå i regresjonsligningen på følgende måte:

$$B_1 \cdot \text{Alder} + B_2 (\text{Alder} - 27 \text{ år})^2$$

Denne funksjonen framstiller en ikke-lineær kurve. B_1 må være negativ og B_2 positiv eller 0 dersom poengsamlingshypotesen skal holde. Funksjonsverdien vil da avta med økende alder inntil 27 år, og deretter stige (hvis B_2 er positiv). Bunnpunktet 27 år er valgt fordi det i de fleste av søkergruppene synes som om dette er det (omtrentlige) alderstrinnet hvor karakterene gjennomgående er lavest.

Hvis vi som verdier for "kjønn" setter mann = 1 og kvinne = 0, vil koeffisienten C kunne tolkes som den gjennomsnittlige forskjellen i karakterpoeng mellom menn og kvinner når alder og foreldres yrkesstatus holdes konstant.

Variabelen "foreldres yrkesstatus" krever av tekniske grunner en noe spesiell behandling. For denne må hver enkelt variabelverdi - unntatt én - spesifiseres som egne variable i modellen, nemlig slik:

$$\text{Variabel } S_1 = \begin{cases} 1 & \text{hvis foreldres yrkesstatus} \\ & \text{er «høy»} \\ 0 & \text{ellers} \end{cases}$$

$$\text{Variabel } S_2 = \begin{cases} 1 & \text{hvis «høy-middel»} \\ 0 & \text{ellers} \end{cases}$$

$$\text{Variabel } S_3 = \begin{cases} 1 & \text{hvis «lav-middel»} \\ 0 & \text{ellers} \end{cases}$$

Som uspesifisert variabel i modellen velges variabelverdien "lav". Regresjonskoeffisient D_j for statusgruppe j blir da å tolke som den gjennomsnittlige forskjellen i karakterpoeng mellom denne statusgruppen og gruppe "lav" når alder og kjønn er konstant.

Tabell 7.9. Karakterpoengenes variasjon med søkerens bakgrunn. Regresjonskoeffisienter.¹⁾

Bakgrunn (forklarings- variabel)	Utdanning søkt/søkergruppe							
	Sosial- høysk.	SV-fakultetet			NHH	NTH		
	Ex.art.	Ex.art. tallkar.	Ex.art. bokst.	V.g.sk. u. tillegg		Ex.art.	Ing. h.sk.	Tekn. f.sk.
ALDER: Poengtillegg/-fradrag (-) pr. stigende enhet av:								
Alder	-0,11*	-0,53*	(0,28)	-0,47	-0,33	(0,04)	0,17	(-0,34)
(Alder -27) ²	0,03*	0,02*	(0,00)	0,13*	0,09*	0,09*	(0,00)	(-0,05)
KJØNN: Poengdifferanse (Menn - Kvinner):								
	-1,59*	(-0,80)	(-0,54)	(0,17)	-0,82	(0,13)	(-0,61)	-
FORELDRES YRKESSTATUS: Poengforskjell i forhold til «Lav» for:								
Høy	(0,66)	-5,44*	(-3,22)	4,79*	2,30	1,38	1,76	(-0,70)
Høy-middel	(-0,66)	-6,01*	(-0,53)	(1,07)	1,91	0,86	(-0,16)	(-4,68)
Lav-middel	(-0,93)	-8,28*	(0,32)	(0,54)	(1,69)	(0,62)	(0,02)	(-1,94)
Mult. korrelasjon	0,25*	0,22*	(0,20)	0,34*	0,28*	0,30*	0,22	(0,22)

¹⁾ Sammenligning av koeffisientenes tallverdier på tvers av kolonnene har ingen mening da poengskalaene er forskjellige i de ulike søkergrupper. Bare koeffisientenes fortegn og «signifikans» kan sammenlignes mellom søkergruppene. Tegnsætningen indikerer «signifikans»: *koeffisienten er forskjellig fra 0 med 5% signifikansnivå, () koeffisienten er ikke forskjellig fra 0 med 30% signifikansnivå.

Resultatene av regresjonsberegningene er vist i tabell 7.9. Regresjonskoeffisienter som ved en test med signifikansnivå på 5%¹⁾, er funnet å være forskjellig fra 0, er markert med *. Koeffisienter som er svært usikre (dvs. som ikke kan tas som forskjellige fra 0 ved en test med signifikansnivå på 30%), er satt i parentes.

Den nederste linjen i tabellen viser den multiple korrelasjonskoeffisienten mellom de faktiske observerte karakterpoengene og karakterpoengene beregnet etter regresjonsmodellen. Også korrelasjonskoeffisientene er testet. Tegngivningen er som for regresjonskoeffisientene.

Som det framgår av nederste linje i tabell 7.9, er de multiple korrelasjonskoeffisientene av størrelsesorden 0,2-0,3. Dette

betyr at de variable vi har tatt med, bare forklarer en brøkdel av variasjonene i karakterpoeng - som nevnt ikke uventet ettersom bl.a. mål for søkerens evner og intelligens eller innsats i skolearbeidet ikke er tatt med i modellen.

Sees alle søkergruppene under ett, er søkerens *alder* den av bakgrunnsvariablene som gir betydeligst utslag på karakterpoengene. Samvariasjonen er dessuten helt i overensstemmelse med hva vi kan avlede av poengsamlingshypotesen: Karakterpoengene faller med økende alder inntil ca. 27 år, for deretter å stige.

Dette gjelder ikke for alle søkergrupper. I gruppe (2) og (3) ved NTH - dvs. søkere med ingeniørhøyskole eller teknisk fagskole - gir aldersvariabelen ingen signifikante utslag. Etter poengsamlingshypotesen er dette hva en kunne vente; disse to søkergruppene får ingen tilleggspoeng.

Heller ikke i søkergruppe (2) ved SV-fakultetet - dvs. søkere med "gammeldags" artium og bokstavkarakterer - er det noen sam-

¹⁾ En test med signifikansnivå på f.eks. 5%, er en test som med (bare) 5% sannsynlighet *feilaktig* kan lede til en påstand om at regresjonskoeffisienten er forskjellig fra 0 (når den i virkeligheten er lik 0).

variasjon mellom alder og karakterer. I denne gruppen er samtlige søkere over 30 år - noe vi har tatt som tegn på at disse søkerne er personer som i forholdsvis høy alder har bestemt seg for å ta fatt på høyere utdanning. Deres høye alder skyldes altså ikke at de på grunn av dårlige karakterer har måttet samle poeng i mange år.

For å illustrere tolkningen av regresjonskoeffisientene for alder i tabell 7.9, kan vi som eksempel se hvor stor gjennomsnittlig forskjell det er i karakterpoeng mellom en 21-åring og en 26-åring ved sosialhøyskolene når deres øvrige bakgrunn er den samme. Poengbidraget for alder er for disse to aldersklassene:

21-åringer:

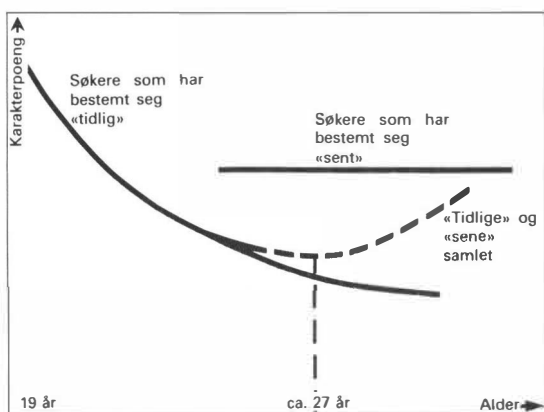
$$-0,11 \cdot 21 + 0,03 (21-27)^2 = -1,23$$

26-åringer:

$$-0,11 \cdot 26 + 0,03 (26-27)^2 = -2,83$$

Den gjennomsnittlige forskjellen i karakterpoeng mellom disse to aldersklassene blir således $(-1,23 - (-2,83)) = 1,60$ poeng i 21-åringenes favør når søkerens kjønn og sosiale bakgrunn er den samme.

Sammenhengene mellom alder og karakterpoeng er illustrert i stilisert form i figur 7.1.

Figur 7.1. Samvariasjon mellom karakterpoeng og alder ved søking blant artianere. Stilisert bilde.

Forskjellen i karakterpoeng mellom *menn* og *kvinner* er i de fleste søkergruppene ubetydelig. Bare ved sosialhøyskolene er utslaget

signifikant; kvinnelige artianere har gjennomgående ca. 1,6 poeng mer enn mannlige søkere med samme bakgrunn. I de øvrige søkergruppene er det stort sett en tendens til det samme, men tendensen er svært usikker - bortsett fra ved NHH hvor den er noe mer markert.

Foreldres yrkesstatus gir ikke noe entydig utslag på karakterpoengene i de ulike søkergruppene. I tre-fire av gruppene er det en forholdsvis klar tendens til at karakterpoengene stiger med stigende status (SV-fakultetet, NHH-søkerne, samt artianere og til dels søkere med ingeniørhøyskole ved NTH, - den siste er imidlertid mer usikker). Den motsatte tendens finner vi blant "gammelartianerne" med tallkarakterer ved SV-fakultetet, mens foreldres yrkesstatus ikke har noen effekt ved sosialhøyskolene, blant søkere med teknisk fagskole ved NTH eller blant "gammelartianerne" med bokstavkarakterer ved SV-fakultetet. Noe grovt kan en si at det er blant de yngre artianerne at karakterpoengene stiger med økende status, mens en blant eldre søkere med artium ikke finner denne tendensen.

Søkerens *hjemsted* er ikke tatt med i modellen som ligger under tabell 7.9. Tas denne variabelen med, finner vi at hjemsted jevnt over gir tildels motstridende og nokså usikre utslag på karakterene.

Sett under ett, er alder den av bakgrunnsvariablene som generelt synes å ha sterkest samvariasjon med karakterene. Ut fra hypotesen om poengsamlingsatferd, vil det kanskje være mer riktig å si at det er karakterene som forklarer aldersvariasjonene - og ikke omvendt. Forklaringen burde da være at artianere med svake karakterer bruker tid på å samle tilleggspoeng før de søker en høyere utdanning.

7.4 Tilleggspoengenes variasjon med søkerens karakterer og bakgrunn

a) Sum tilleggspoeng

Vi vil først undersøke samvariasjonen mellom summen av tilleggspoeng (praksis + tilleggstudning), karakterpoeng og søkerens bakgrunn. Også her er en regresjonsmodell velegnet som analyseredskap:

$$\begin{aligned} \text{Sum tilleggspoeng} = & A + B \cdot \text{Alder} + \\ & C \cdot \text{Kjønn} + \\ & D \cdot \text{Foreldres} \\ & \quad \text{yrkesstatus} + \\ & E \cdot \text{Karakterpoeng} \end{aligned}$$

I denne modellen vil vi la alderen inngå lineært (uten kvadratledd). Riktignok medfører poengtaket som er satt for tilleggspoengene at alderseffekten må bli avtakende etter en viss alder. Alderstrinnet hvor utflating skjer, varierer imidlertid nokså mye både mellom søkergrupper og mellom utdanninger. For enkelhets skyld ser vi derfor bort fra utflatingsfenomenet - selv om modellen antakelig ville bli noe bedre om vi tok hensyn til det. (For 25-5-søkerne ved sosialhøgskolene skal vi imidlertid også ta hensyn til utflatingen - jfr. tabell 7.13).

Kjønn og foreldres yrkesstatus inngår i modellen på samme måte som i foregående avsnitt. Karakterpoengene inngår lineært. Regresjonskoeffisienten for karakterpoengene

(E) blir å tolke som det gjennomsnittlige antall tilleggspoeng søkerne har opparbeidet pr. "tapt" karakterpoeng. E antas ifølge poengsamlingshypotesen da å bli negativ. Dersom E skulle være positiv, vil tilleggspoengene øke med stigende karakterer. I så fall må poengsamlingshypotesen forkastes.

Beregningsresultatene er vist i tabell 7.10. Tabellen omfatter ikke NTH-søkere med ingeniørhøgskole eller teknisk fagskole. Disse får ingen tilleggspoeng. Derimot har vi tatt med de to ikke-artianer-gruppene ved sosialhøgskolene - selv om de ikke får karakterpoeng.

Som ventet slår søkerens *alder* meget klart ut på tilleggspoengene, også når vi kontrollerer for variasjoner i de øvrige faktorene. Det eneste unntaket er "gammelartianere" med bokstavkarakterer ved SV-fakultetet, som alle er over 30 år. For denne gruppen er det bare karakterene som gir noe signifikant utslag, og da slik at tilleggspoengene vokser med avtakende karakterpoeng. Samvariasjonen med karakterene underbygger hypotesen om

Tabell 7.10. Variasjon i sum tilleggspoeng (praksis + evt. tilleggsutdanning) med søkerens bakgrunn og evt. karakterpoeng. Regresjonskoeffisienter.¹⁾

Bakgrunn (forklarings- variabel)	Utdanning søkt/søkergruppe							
	Sosialhøgskoler			SV-fakultetet			NHH	NTH Ex. art.
	Ex. art.	Annen utd.	25-5	Ex. art. tallk.	Ex. art. bokst.	V.g.sk. u.till		
ALDER: Poengtillegg/-fradrag (-) pr. stigende år:								
	0,85*	0,56*	0,41*	0,85*	(0,08)	1,26*	1,13*	0,38*
KJØNN: Poengdifferanse (Menn - Kvinner):								
	1,25*	1,79	(-1,24)	-0,65	(-1,11)	(0,14)	1,30*	0,24*
FORELDRES YRKESSTATUS: Poengforskjell i forhold til «Lav» for:								
Høy	(0,49)	(1,75)	(-0,29)	(-0,16)	(4,98)	(-0,29)	(0,48)	(-0,08)
Høy-middel	(-0,03)	3,65	(0,39)	(0,65)	5,06	(-0,07)	(0,18)	(-0,14)
Lav-middel	(-0,27)	(2,71)	(-1,62)	0,53	4,54	(-0,07)	(-0,06)	-0,20
KARAKTERPOENG: Poengtillegg/-fradrag (-) pr. stigende karakterpoeng:								
	-0,10*	-	-	(-0,01)	0,13*	0,01	-0,04*	-0,03*
Mult. korrelasjon	0,77*	0,62*	0,50*	0,61*	0,43	0,75*	0,70*	0,49*

¹⁾ Se fotnote til tabell 7.9.

poengsamling, mens fraværet av samvariasjon med alder må ses i sammenheng med at søkerne i denne gruppen er langt eldre enn minimumsalderen for å opparbeide maksimum tilleggspoeng. For øvrig ser vi at den multiple korrelasjonskoeffisienten for denne søkergruppen ikke er signifikant større enn 0. Modellen er derfor ikke helt adekvat i dette tilfellet.

Også *karakterene* gir i de fleste gruppene markerte utslag med avtakende tilleggspoeng når karakterpoengene stiger. (At regresjonskoeffisientene for karakterene er små i sammenligning med koeffisientene for alder, skyldes bl.a. at karakterpoengene varierer over en mye større skala enn alderen). I to av SV-fakultetets søkergrupper er regresjonskoeffisientene for karakterer omtrent lik 0. Dette betyr imidlertid ikke at tilleggspoengene ikke varierer med karakterene. Som vi så i tabell 7.9, er det forholdsvis sterk samvariasjon mellom karakterer og alder for disse søkerne. Når modellen inneholder både alder og karakterpoeng som forklaringsvariable, vil regresjonskoeffisienten for den ene av disse som regel bli liten. At koeffisienten for karakterpoeng er 0, må tolkes som at jevnaldrende søkere har like mange tilleggspoeng uansett karakterpoeng. Alderen utgjør altså en effektivt begrensende faktor for ervervelse av tilleggspoeng i disse tilfellene.

Resultatene i tabell 7.10 tyder på at *menn* stort sett har mer tilleggspoeng enn *kvinner*. Den motsatte tendens kan bare registreres ved SV-fakultetet - der særlig kvinnelige "gammelartianere" med tallkarakterer har noe mer tilleggspoeng enn sine mannlige medsøkere.

Søkernes *sosiale bakgrunn* gir bare ubetydelige eller svært usikre utslag på tilleggspoengene. Dersom søkerens *hjemsted* hadde vært tatt med, ville heller ikke dette gitt utslag av betydning.

Samlet vurdert, underbygger disse resultatene hypotesen om at poengsamling kommer som en følge av svake artiumskarakterer. Det er dessuten en tendens til at mannlige søkere samler flere tilleggspoeng enn kvinner - alle andre forhold holdt konstant.

Regresjonsmodellen vi her har benyttet, gir multiple korrelasjonskoeffisienter på ca. 0,5 - 0,8 slik det framgår av nederste linje i tabell

7.10. Dette betyr at karakterpoengene og de tre bakgrunnsfaktorene - særlig søkerens alder - "forklarer" mellom ca. 25-60 prosent av variasjonene i sum tilleggspoeng for den enkelte søker, gjennomsnittlig sett. Den "uforklarte" delen av variasjonene må hovedsakelig tilskrives individuelle variasjoner i atferden: Søkere med samme bakgrunn og samme karakterpoeng har ikke alltid like mange tilleggspoeng, rimelig nok.

b) **Praksis og tilleggsutdanning hver for seg**

La oss nå gå et skritt videre og undersøke sammenhengen med karakterer og søkerens bakgrunn for hver av de to faktorene. For tilleggsutdanning benyttes samme modell (høyre side i regresjonsligningen) som vi hadde for sum tilleggspoeng. For praksis vil vi imidlertid ta med også tilleggsutdanning på høyre side. Hensikten med dette er å se om det evt. er slik at søkerne enten har satset på tilleggsutdanning eller på praksis. Dersom de gjør det, vil vi ha en negativ samvariasjon (negativ regresjonskoeffisient) mellom praksis og tilleggsutdanning. Beregningsresultatene for tilleggsutdanning er vist i tabell 7.11, og for praksis i tabell 7.12.

Ut fra tabellene 7.11 og 7.12 ser vi at mengden av både praksis og tilleggsutdanning øker klart med *alder*. Dessuten er hovedtendensen at søkere med lite tilleggsutdanning jevnt over har flere praksispoeng enn dem med mer tilleggsutdanning, når øvrige faktorer holdes konstant. Karakterene synes å slå litt mer markert ut på praksispoengene enn på poengene for tilleggsutdanning. Tolkningene av regresjonskoeffisientene for alder og karakterer er imidlertid usikker når begge disse variablene er med som forklaringsfaktorer (p.g.a. samvariasjonen mellom dem).

Etter oppdelingen av sum konkurransepeng har vi fått et noe mer nyansert bilde av forskjellene mellom de to kjønn. Menn har gjennomgående mer praksis enn kvinner, mens kvinnene synes å ha litt mer tilleggsutdanning enn menn. Unntakene fra disse hovedtendensene er så usikre, at de ikke kan tillegges vekt.

Foreldres yrkesstatus gir klarere utslag på

Tabell 7.11. Variasjon i poeng for tilleggstudning med søkerens bakgrunn og evt. karakterpoeng. Regresjonskoeffisienter.¹⁾

Bakgrunn (forklarings- variabel)	Utdanning søkt/søkergruppe						NHH
	Sosialhøyskoler			SV-fakultetet			
	Ex.art.	Annen utd.	25-5	Ex.art. tallk.	Ex.art. bokst.	V.g.sk. u.till	
ALDER: Poengtillegg/-fradrag (-) pr. stigende år:	0,13*	(0,03)	-0,05	0,43*	0,17	0,74*	0,43*
KJØNN: Poengdifferanse (Menn – Kvinner):	(0,01)	0,83	-0,18	-0,62	-1,68	-0,18	(-0,08)
FORELDRES YRKESSTATUS: Poengforskjell i forhold til «Lav» for:							
Høy	0,81*	(-1,22)	1,07	(0,63)	5,01	(-0,12)	0,95*
Høy-middel	0,58	(-0,46)	0,58	1,34	6,00	(0,05)	0,56
Lav-middel	(0,12)	-1,42	(0,45)	1,26	5,51	(0,18)	0,62
KARAKTERPOENG: Poengtillegg/-fradrag (-) pr. stigende karakterpoeng:	(0,01)	-	-	(0,01)	-0,11	0,01	-0,01
Mult. korrelasjon	0,33*	(0,33)	(0,27)	0,41*	0,47	0,57*	0,48*

¹⁾ Se fotnote til tabell 7.9.

Tabell 7.12. Praksispoengenes variasjon med søkerens bakgrunn, evt. karakterpoeng og poeng for evt. tilleggstudning. Regresjonskoeffisienter.¹⁾

Bakgrunn (forklarings- variabel)	Utdanning søkt/søkergruppe						NHH	NTH Ex.art.
	Sosialhøyskoler			SV-fakultetet				
	Ex.art.	Annen utd.	25-5	Ex.art. tallk.	Ex.art. bokst.	V.g.sk. u.till		
ALDER: Poengtillegg/-fradrag (-) pr. stigende år:	0,74*	0,54*	0,47*	0,48*	0,08	0,61*	0,73*	0,38*
KJØNN: Poengdifferanse (Menn – Kvinner):	1,24*	(1,11)	(-0,99)	(-0,12)	(0,42)	0,29*	1,37*	0,24*
FORELDRES YRKESSTATUS: Poengforskjell i forhold til «Lav» for:								
Høy	(-0,25)	(2,76)	(-1,80)	-0,69	(0,40)	(0,19)	(-0,39)	(-0,08)
Høy-middel	0,56	4,03	(-0,44)	(-0,50)	(-0,43)	(-0,11)	(-0,34)	(-0,14)
Lav-middel	(0,39)	3,87	-2,25	(-0,55)	(-0,49)	(-0,22)	-0,63	-0,20
KARAKTERPOENG: Poengtillegg/-fradrag (-) pr. stigende karakterpoeng:	0,10*	-	-	-0,02*	(-0,03)	(0,00)	-0,03*	-0,03*
POENG FOR TILLEGGSUTD.: Poengtillegg/-fradrag (-) pr. stigende utd. poeng:	-0,09	(-0,18)	0,41	-0,14*	(-0,09)	-0,13*	-0,08	-
Mult. korrelasjon	0,76*	0,61*	0,58*	0,54*	(0,35)	0,65*	0,64*	0,49*

¹⁾ Se fotnote til tabell 7.9.

poengene for tilleggsutdanning enn på praksispoengene. Høyere sosiale lag har overveiende mer tilleggsutdanning enn lavere lag. Resultatene for praksis og foreldres yrkesstatus er tildels motstridende, og stort sett nokså usikre.

c) 25-5-søkerne ved sosialhøyskolene

Blant 25-5-søkerne ved sosialhøyskolene har en stor andel av søkerne oppnådd maksimalt antall tilleggs-poeng. Modellen ovenfor er derfor dårlig egnet til å beskrive samvariasjonene mellom poeng og alder. Som det framgår av tabell 7.11 er da også den multiple korrelasjonskoeffisienten for tilleggsutdanningsmodellen spesielt usikker for denne gruppen. La oss derfor endre litt på modellene vi har brukt, ved å erstatte aldersvariabelen (målt i antall fylte år) med aldersgruppeinndelingen vi tidligere har benyttet, nemlig:

- 1 = 25 - 26 år
- 2 = 27 - 28 år
- 3 = 29 - 30 år
- 4 = 31 år og over

Ved denne aldersgrupperingen tar vi hensyn til poengutflatingen som formodentlig har inntruffet når søkerne har passert 30 år. Beregningsresultatene for sum tilleggs-poeng, samt poeng for tilleggsutdanning og praksis hver for seg er vist i tabell 7.13. Vi har her dessuten tatt med søkerens hjemsted i ett av modellalternativene.

Av de multiple korrelasjonskoeffisientene i tabell 7.13 ser vi at innføring av aldersutflating fra 31 år og oppover, har ført til en vesentlig bedre forklaringskraft m.h.t. sum tilleggs-poeng og praksispoeng. For tilleggsutdanning er modellen fortsatt lite egnet. Alder

Tabell 7.13 Variasjon i sum tilleggs-poeng, poeng for tilleggsutdanning og praksis med søkerens bakgrunn. Alternative modeller for 25-5-søkerne ved sosialhøyskolene. Regresjonskoeffisienter.¹⁾

Bakgrunn (forklarings- variabel)	Modell uten «hjemsted»			Modell med «hjemsted»		
	Sum tilleggs- poeng	Bare tilleggs- utdanning	Bare praksis	Sum tilleggs- poeng	Bare tilleggs- utdanning	Bare praksis
ALDER: Poengtillegg/-fradrag (-) pr. stigende aldersgruppe. ²⁾	5,92*	(-0,08)	6,01*	5,60*	(-0,07)	5,68*
KJØNN: Poengdifferens (Menn - Kvinner):	-1,67	(-0,05)	-1,62	(-1,28)	(0,17)	(-1,08)
FORELDRES YRKESSTATUS: Poengforskjell i forhold til «Lav» for:						
Høy	-3,10	1,24	-4,44*	-3,04	1,68*	-4,99*
Høy-middel	(0,10)	0,61	(-0,57)	(0,24)	0,67	(-0,54)
Lav-middel	(-0,70)	(0,46)	-1,20	(0,24)	(0,52)	(-0,36)
TILLEGGSUTDANNING: Poengtillegg/-fradrag (-) pr. stigende utd.poeng:	-	-	(0,08)	-	-	(0,16)
HJEMSTED: Poengforskjell i forhold til «Nord-Norge» for:						
Østlandet	-	-	-	3,23*	(0,19)	3,21*
Sørlandet	-	-	-	2,65	-1,67	4,58*
Vestlandet	-	-	-	2,59	(0,18)	2,38
Midt-Norge	-	-	-	2,80	(0,42)	2,32
Mult.korrelasjon	0,75*	(0,18)	0,79*	0,77*	(0,33)	0,81*

¹⁾ Se fotnote til tabell 7.9.

²⁾ Aldergruppene er: 1 = 25-26 år, 2 = 27-28 år, 3 = 29-30 år, 4 = 31 år og eldre

og foreldres yrkesstatus gir utslag på både praksispoengene og sum tilleggs-poeng: Som ventet, stiger poengene med alderen. Dessuten synes poengene å avta med stigende status. Tilleggsutdanningens innflytelse på mengden av praksis er nå redusert til omtrent ingen. I den alternative modellen hvor "hjemsted" er tatt med, ser vi at søkere fra Nord-Norge har færre praksispoeng enn de øvrige i denne søkergruppen.

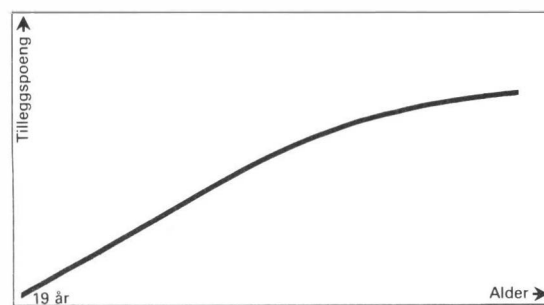
d) Sammenfatning

Som en oppsummering av drøftingene foran, kan vi konkludere med at poengsamlingshypotesen synes å gi en god forklaring på de ulike poengfaktorenes variasjon med søkerens bakgrunn. Mer konkret viser resultatene følgende generelle sammenhenger blant søkere med examen artium eller tilsvarende:

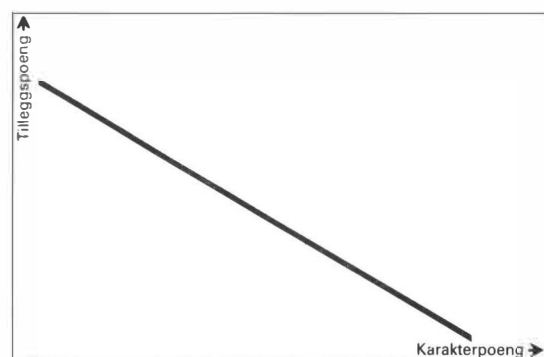
- Søkere med svake artiumsresultater bruker tid til å opparbeide tilleggs-poeng - særlig for praksis - for å bedre sine sjanser for opptak. Derved vil en blant søkerne kunne observere at karakterpoengene avtar med stigende alder. Blant de aller eldste artianerne - dvs. personer som trolig har bestemt seg for å søke høyere utdanning i forholdsvis sen alder - er både karakternivået og tilleggs-poengnivået jevnt over noe høyere enn blant de litt yngre søkere som har drevet målrettet poengsamling.
- Tilleggsutdanning og praksis benyttes stort sett som alternative poengkilder: Søkere med mye tilleggsutdanning har som regel mindre praksis enn søkere med lite tilleggsutdanning.
- Menn har generelt noe mer praksis enn kvinner, og kvinner litt mer tilleggsutdanning enn menn. For karakterer er ikke ulikheten mellom kjønnene så klare. Det er imidlertid en tendens til at kvinner stort sett har litt bedre karakterer enn menn.
- Poengene for karakterer og tilleggsutdanning viser en tendens til stigning med økende sosial status, mens praksispoengene jevnt over er likt fordelt på de ulike sosialgrupper. Karakterpoengenes stigning med økende status er stort sett bare å finne blant de yngre artianerne.

- Poengfaktorene synes ikke å bli påvirket systematisk av hvilken landsdel søkerne kommer fra.

I figur 7.2 og 7.3 har vi forsøkt å gi et stilisert bilde av de generelle sammenhengene mellom tilleggs-poengene og hhv. alder og karakterpoeng. Figur 7.2 viser at poengene for tilleggsutdanning og praksis stiger med økende alder, men med en viss utflating. Figur 7.3 viser at tilleggs-poengene for utdanning og praksis avtar med stigende karakterpoeng. Ulikheter mellom kjønn eller sosialgrupper er ikke tatt med i figurene.

Figur 7.2. Samvariasjon mellom poeng for tilleggsutdanning/praksis og søkerens alder. Stilisert bilde.

Figur 7.3. Samvariasjon mellom poeng for tilleggsutdanning/praksis og karakterpoeng. Stilisert bilde.

7.5 Tid brukt på poengsamling

I tilknytning til det foregående kan det være av interesse å se hvor lang tid opparbeiding av tilleggs-poeng faktisk tar for ulike grupper av søkere. Tidsberegningene i det følgende er basert på de tilleggs-poengene søkerne har fått. Dette betyr at både tilleggsutdanning og prak-

sis blir omregnet til fulltidsaktiviteter - selv om søkerne faktisk har brukt lengre tid på dem. Enkelte kan også ha brukt kortere tid på utdanning og praksis enn summen av tidsbruken på de to aktivitetene tilsier. Jobb ved siden av utdanning er jo ikke uvanlig. Tidsanslagene bør derfor oppfattes som årsverk (evt. skoleårsverk). Dessuten setter poengtakene en grense for hvor mye av tiden som godskrives. Resultatene vi kommer fram til, må derfor betraktes som minimumsanslag for antall årsverk som faktisk har gått med til poengsamling. Tid brukt til fornyet eksamen, som også er en form for (mulig) poengsamling, er ikke tatt med. Det presiseres imidlertid at ikke alle tilleggspoeng er ervervet gjennom målrettet poengsamling. Særlig gjelder dette for de eldste søkerne. På den annen side bidrar den lange praksisen eldre søkere har, til å skjerpe konkurransevåpet og derved øke behovet for tilleggspoeng blant yngre søkere. Resultatene må tolkes deretter.

Før vi presenterer beregningsresultatene, skal vi beskrive noe mer detaljert hvordan omregningen fra poeng til årsverk er foretatt. Dette kan overspringes (ca. en side).

For artianere ved sosialhøgskolene, som også konkurrerer i 25-5-gruppen, foreligger det to typer av praksispoeng. Når de konkurrerer i søkergruppe (1) - dvs. når også karakterene teller med, kan maksimalt 14 praksispoeng oppnås. Dette tilsvarer 5 års praksis. Når de konkurrerer i 25-5-gruppen, får de ingen poeng for de fem første praksisårene, men kan oppnå poeng for de 8 neste. Totalt kan altså disse søkerne ha 13 års praksis som tellende i poengberegningen. For disse søkerne tar vi med all praksistiden - også de 5 første årene.

I noen tilfelle er det ikke mulig å bestemme (den nøyaktige) varigheten av tilleggsutdanning eller praksis på grunnlag av poengene som er gitt. For tilleggsutdanning gjelder dette bare SV-fakultetet, mens praksis har en slik flertydighet både ved NHH og NTH.

Ved SV-fakultetet gis det dobbelt så mange poeng for tilleggsutdanning i universitetsfag som for andre utdanninger av samme varighet, h.h.v. 4 og 2 poeng pr. år. I mangel av nøyaktig kunnskap om hvilke tilleggsutdanninger søkerne har fått godskrevet, har vi dividert

utdanningspoengene med 3 for å bestemme (den gjennomsnittlige) varigheten. Dette er det samme som å anta at søkerne i gjennomsnitt har brukt like mye tid på universitetsfag som på andre utdanninger.

Ved NHH gis det poeng for praksis (medregnet verneplikt og omsorgsarbeid) bare når varigheten er minst 10 måneder:

10-12 måneder gir 4 poeng
13-17 måneder gir 5 poeng
18 måneder og mer gir 6 poeng

For å få en entydig korrespondanse mellom poeng og varighet er følgende omregning gjort:

0 poeng svarer til 0 måneder
4 poeng svarer til 10 måneder
5 poeng svarer til 15 måneder
6 poeng svarer til 20 måneder

Søkere med 0 og 4 poeng har vi altså gitt minimum uttelling på varigheten. For dem som har 5 poeng, har vi valgt midtpunktet i varighetsintervallet (13-17 måneder), mens vi for dem som har 6 poeng, har anslått varigheten til 20 måneder - dvs. litt over minimum for å få 6 poeng.

Samsvaret mellom praksispoeng og -varighet er noe mer innfløkt ved NTH. For yrkespraksis gjelder følgende:

20-39 uker gir 2 poeng
40 uker og mer gir 3 poeng

Søkere som har avtjent verneplikt eller hatt minst ett års omsorgsarbeid, får 1 poeng for dette. (Hittil har ingen søkere dokumentert praksis i omsorgsarbeid.) Kvinner og menn som er fritatt for militær eller sivil vernepliktstjeneste, kan få 1 poeng for minst ett års yrkespraksis utover de 40 ukene nevnt ovenfor. Poengreglene innebærer altså at det bare er søkere med avtjent verneplikt (52 uker) som har 1 poeng. Søkere med 2 poeng har bare yrkespraksis, og denne har varighet 20-39 uker. Vi har for disse valgt midtpunktet 30 uker som omregningsregel. Søkere med 3 poeng er den

problematiske gruppen. 3 poeng kan oppnås både ved yrkespraksis i 40 uker eller mer og ingen vernepliktstjeneste, og ved 52 ukers verneplikt pluss 20-39 ukers yrkespraksis. Søkere med 3 poeng kan altså ha mellom 40 og 91 ukers praksis. I omregningen fra poeng til varighet har vi her valgt å sette 60 uker for 3 praksispoeng. Dette kan være en overvurdering for dem som bare har yrkespraksis. Til gjengjeld er det en klar undervurdering for dem som både har avtjent verneplikt og hatt 20-39 ukers yrkespraksis, dvs. en samlet praksistid på 72-91 uker.

For NTH-søkere med 4 praksispoeng vil den samlede praksistid alltid være 92 uker eller mer. Vi har her valgt 100 uker som omregningsfaktor. Oppsummert har vi altså benyttet følgende omregning fra praksispoeng til varighet for NTH-søkerne:

- 0 poeng svarer til 0 uker
- 1 poeng svarer til 52 uker
- 2 poeng svarer til 30 uker
- 3 poeng svarer til 60 uker
- 4 poeng svarer til 100 uker

Med disse noe skjønnsmessige omregningene, bør resultatene i tabell 7.15 og 7.16 tas som omtrentlige anslag for varigheten av tilleggsutdanning og praksis, målt i årsverk (evt. skoleårsverk).

Varighetstallene i tabell 7.15 og 7.16 gir uttrykk for det gjennomsnittlige antallet normerte årsverk søkerne i de ulike grupper har brukt til tilleggsutdanning og praksis. Tallene omfatter altså også søkere som ikke har brukt noe tid til slike aktiviteter. Dersom varigheten var beregnet bare for søkere som faktisk hadde tilleggsutdanning eller praksis, ville tallene blitt noe større. For å gi en indikasjon på dette

forholdet, tas med en oversikt over hvor stor andel av søkerne til de ulike utdanningene som faktisk har tilleggsutdanning eller praksis. Dette er vist i tabell 7.14. Tallene angir andelen som har fått minst ett poeng for tilleggsutdanning eller praksis. Dersom en ønsker å beregne gjennomsnittsvarigheten for bare søkere som har utført disse aktivitetene, kan varighetstallene i tabell 7.15 og 7.16 multipliseres med 100 og divideres med de respektive prosentall i tabell 7.14. (Kan bare utføres for tallene for "alle søkere" i nederste linje i tabell 7.15 og 7.16).

Det framgår av tabell 7.14 at både tilleggsutdanning og praksis er mest utbredt blant artianerne som søkte sosialhøyskolene. Her hadde tre av fire søkere tilleggsutdanning, mens nesten ni av ti hadde praksis. Ved SV-fakultetet hadde vel halvparten av søkerne tilleggsutdanning, mens litt færre hadde praksis. Av søkerne til NHH hadde nesten fire av ti tilleggsutdanning, mens vel halvparten hadde praksis. Poeng for tilleggsutdanning gis ikke ved NTH. Her hadde nesten halvparten av søkerne praksis.

Går vi over til tabell 7.15 og 7.16, ser vi at *sosialhøyskolesøkerne* også i gjennomsnitt har brukt mest tid på tilleggsutdanning og praksis. Samlet har disse søkerne vært 4,3 år i poenggivende aktiviteter - mest i praksis. Blant dem som ble opptatt, var imidlertid den gjennomsnittlige varigheten 7,8 år for begge aktivitetene samlet - hvorav hele 6,2 år for praksis alene. Dette høye tallet avspeiler den ekstremt skjeve aldersfordelingen blant opptatte sammenlignet med søkerne totalt. Søkere over 30 år har vært ca. 11 år i praksis i gjennomsnitt. Dette er hele 5 år mer enn søkere i aldersgruppen 29-30 år som ligger nest høyest i varighet av praksis.

Tabell 7.14. Andel av søkere med examen artium eller tilsvarende som har tilleggsutdanning eller praksis. Prosent.

Utdanning søkt	Tilleggsutdanning	Praksis
Sosialhøyskolene	75	87
SV-fakultetet	56	42
NHH	38	53
NTH	—	45

Tabell 7.15 Tid brukt på tilleggsutdanning og praksis blant søkere og opptatte med examen artium eller tilsvarende etter alder, kjønn og foreldres yrkesstatus. Sosialhøgskolene og SV-fakultetet. Antall årsverk.¹⁾

Bakgrunn	Sosialhøgskolene				SV-fakultetet			
	Till. utdann.		Praksis		Till. utdann.		Praksis	
	Søkere	Oppt.	Søkere	Oppt.	Søkere	Oppt.	Søkere	Oppt.
ALDER:								
20 år og yngre	0,3	0,2	0,3	0,8	0,2	0,2	0,1	0,1
21–22 år	0,9	1,4	1,2	1,5	0,6	0,7	0,5	0,5
23–24 år	1,4	1,9	2,3	2,5	1,5	1,7	0,9	1,0
25–26 år	1,6	1,9	3,6	4,1	2,0	2,3	1,5	1,5
27–28 år	1,6	1,7	4,7	4,8	2,2	2,4	2,0	2,2
29–30 år	1,7	1,6	5,8	6,0	1,8	2,4	3,1	3,6
31 år og over	1,3	1,4	10,9	11,3	1,7	2,2	3,7	4,1
KJØNN:								
Kvinner	1,1	1,5	3,1	6,6	0,9	1,1	0,8	0,9
Menn	1,1	1,8	3,2	4,7	0,8	0,9	0,9	0,8
FORELDRES YRKESSTATUS:								
Høy	1,3	1,9	2,6	4,1	0,8	0,8	0,7	0,7
Høy-middel	1,2	1,8	2,6	5,5	1,0	1,1	0,9	1,0
Lav-middel	1,0	1,4	3,2	6,5	1,1	1,3	1,1	1,4
Lav	0,9	1,4	3,0	5,8	0,8	0,9	1,1	1,0
Alle søkere/opptatte	1,1	1,6	3,2	6,2	0,9	1,0	0,8	0,9

¹⁾ Utdanningstiden er omregnet til normal studietid for heltidsstuderende. Praksistiden er omregnet til fulltidsarbeid. Den angitte tidsbruken må oppfattes som minimumsanslag i årsverk.

Gjennomsnittlig brukte søkerne til SV-fakultetet 1,7 år på poenggivende aktiviteter - omtrent like mye på tilleggsutdanning som på praksis. Blant de opptatte var varigheten bare litt høyere, i gjennomsnitt 1,9 år pr. opptatt.

Blant NHH-søkerne er gjennomsnittlig poengsamlingstid 1,2 år pr. søker totalt, og 1,6 år pr. opptatt. NHH-søkerne har brukt litt mer tid på praksis enn på tilleggsutdanning.

Artianersøkerne ved NTH er de som har brukt minst tid til poengsamling rimelig nok. Hver søker har gjennomsnittlig et halvt års praksis. Her er det ingen forskjell mellom de opptatte og søkerne totalt.

Varighetens variasjon med søkerens alder er stort sett den samme ved alle de fire utdanningene. Varigheten av tilleggsutdanning stiger med økende alder inntil et visst nivå, og flater deretter ut eller avtar. Høyest ligger aldersklassene 28-29 år - bortsett fra ved NHH

der 23-24-åringene har den lengste varigheten av tilleggsutdanning.

Praksisvarigheten viser sterkere stigning med alderen enn tilleggsutdanningens varighet. Spesielt markert er dette ved sosialhøgskolene og SV-fakultetet, mens vi ved NHH og NTH stort sett har en utflating av praksistiden på ca. 1-årsnivå allerede fra 21-årsalderen. Dette må ses i sammenheng med at NHH og NTH ikke gir poeng for mer enn ca. 2 års praksis, mens SV-fakultetet godskriver opptil 5 år og sosialhøgskolene opptil 13 år.

Mellom kvinner og menn er det bare små forskjeller. Begge kjønn har stort sett brukt like mye tid på tilleggsutdanning, mens menn har litt mer praksistid enn kvinner. Dette gjelder alle de fire utdanningene.

Varigheten av praksis viser en (svak) tendens til å avta med stigende sosial status. Varigheten av tilleggsutdanning varierer

Tabell 7.16 Tid brukt på tilleggsutdanning og praksis blant søkere og opptatte med examen artium eller tilsvarende etter alder, kjønn og foreldres yrkesstatus. NHH og NTH. Antall årsverk.¹⁾

Bakgrunn	NHH				NTH	
	Till. utdann.		Praksis		Praksis	
	Søkere	Opptatte	Søkere	Opptatte	Søkere	Opptatte
ALDER:						
20 år og yngre	0,1	0,2	0,3	0,4	0,3	0,3
21–22 år	0,8	0,9	1,1	1,1	1,0	1,1
23–24 år	1,1	1,3	1,2	1,3	1,0	1,2
25–26 år	0,8	1,0	1,3	1,4	1,0	1,0
27–28 år	0,6	1,1	0,9	1,1	1,3	1,7
29–30 år	0,8	0,7	1,0	1,1	0,9	1,3
31 år og over	0,6	0,4	1,4	1,7		
KJØNN:						
Kvinner	0,4	0,7	0,4	0,6	0,3	0,3
Menn	0,5	0,7	0,8	1,0	0,6	0,6
FORELDRES YRKESSTATUS:						
Høy	0,5	0,7	0,6	0,7	0,5	0,5
Høy-middel	0,4	0,6	0,7	0,9	0,5	0,5
Lav-middel	0,5	0,7	0,6	0,8	0,5	0,5
Lav	0,3	0,4	0,9	1,3	0,6	0,6
Alle søkere	0,5	0,7	0,7	0,9	0,5	0,5

¹⁾ Utdanningstiden er omregnet til normal studietid for heltidsstuderende. Praksistiden er omregnet til fulltidsarbeid. Den angitte tidsbruken må oppfattes som minimumsanslag.

mindre, og med motsatt sosial tendens. Her har de høyere sosialgruppene jevnt over brukt litt mer tid enn de lavere.

Sammenligner vi tidsbruken mellom de *opptatte og søkerne totalt*, er forskjellen særlig stor ved sosialhøyskolene. Her har de opptatte i gjennomsnitt brukt 3,5 år mer enn søkerne totalt (medregnet også de opptatte) til poengsamling. Som allerede nevnt, skyldes denne forskjellen at eldre søkere blir sterkt favorisert ved opptaket til sosialhøyskolene. Favoriserin-

gen skjer ikke bare via tilleggspoengenes vekt, men også fordi eldre søkere har fortrinnsrett ved poenglikhet. Mange av artianerne som også oppfyller 25-5-kravet, har maksimal poengscore ved vurdering i 25-5-gruppen. Av disse blir alle som er eldre enn den yngste som ble opptatt fra den "rene" 25-5-gruppen, tatt opp. I praksis vil dette si søkere som er over ca. 40 år. Regelen om opptak utenom poengreglene modifierer dette i noen grad.

8 Utdanninger som brukes til poengsamling

Av de fire utdanningene i denne undersøkelsen er det bare NTH som ikke gir poeng for utdanning utover den/de obligatoriske. Ved sosialhøyskolene kan søkerne oppnå maksimalt 6 poeng for tilleggsutdanning. Dette svarer til 3 års heltids utdanning. SV-fakultetet har en maksimumsgrense på 12 poeng. Denne kan oppnås ved normal studietid på mellom 3 - 6 år -avhengig av hvilken utdanning man tar (universitetsfag gir raskest uttelling). Ved NHH kan maksimalt 5 utdanningspoeng oppnås. Normalt tar det 2 år å oppnå denne poengsummen.

Vi skal her se nærmere på hvilke tilleggsutdanninger som forekommer hyppigst blant søkerne. Tilleggsutdanning må ikke bare ses på som et ledd i målrettet poengsamling. Det kan selvsagt være mange andre, gode grunner til at søkerne har mer utdanning enn den obligatoriske. Bl.a. er det flere som ønsker å

omskolere seg eller utvide sin tidligere utdanning. Andre kan ha startet på en utdanning, men funnet at de heller vil gå over til en annen.

Tabell 8.1 gir en grov oversikt over hvor stor andel av søkerne som har ulike typer av utdanning i tillegg til minstekravene. Som det framgår av øverste tall-linje i tabellen, har en vesentlig større andel av søkerne til sosialhøyskolene og SV-fakultetet enn til NHH og NTH tilleggsutdanning. Ved NTH har ca. en tredjedel av søkerne tilleggsutdanning - selv om det her ikke gis poeng for denne. Dette tyder på at søkerne til NTH i noen grad har prøvd seg fram i ulike deler av utdanningssystemet før de søkte NTH. Imidlertid kan tilleggsutdanningen til NTH-søkerne også være målrettet poengsamling - mange søker om opptak også ved andre utdanninger enn NTH.

''Sekretærutdanning m.v.'' omfatter også studentfagkurs og 3. årskurs i handels- og kontorlag i videregående skole. Særlig er det mange av søkerne ved NHH som har slik utdanning i tillegg til examen artium. Søkerne

Tabell 8.1 Andel av søkerne som har ulike typer av tilleggsutdanning. Prosent.¹⁾

Type av tilleggsutd.	Sosialhøysk.	SV-fakultet	NHH	NTH
Har tilleggsutd. i alt	76	76	51	32
Sekretærutd. m.v.	6	4	10	1
Befalsutd.	2	4	12	8
Annen videreg. utd.	43	22	9	12
Universitetsut.:				
– forb.prøver	29	49	16	9
– enkeltfag	16	13	15	3
– embetseksamen	0	2	6	0
Distrikthøyskole	6	7	6	1
– herav 2-årig el. mer	1	3	4	0
Annen høyskole	3	18	3	2
– herav 3-årig el. mer	2	13	1	0
Pedagogisk seminar	0	1	–	0
Annen utdanning	2	4	6	1

¹⁾ «0» betyr mindre enn 0,5 prosent. «-» betyr null. Tabellen omfatter bare søkere som besvarte spørreskjema. Søkerne kan ha mer enn en tilleggsutdanning.

til NHH utskiller seg dessuten ved at de har vesentlig mindre av annen videregående utdanning enn særlig søkerne til sosialhøyskolene og SV-fakultetet. Denne forskjellen skyldes trolig at NHH ikke gir poeng for slik utdanning, bortsett fra studentfagkurs og befalsutdanning.

Forberedende prøve(r) ved universitetene er også nokså utbredt. Av søkerne til SV-fakultetet ser vi at nesten halvparten allerede har tatt forberedende prøve. Mange har også tatt enkeltfag (grunnfag, mellomfag eller emneeksamener der det gis vekttall). Dette er tilfelle også blant søkerne til sosialhøyskolene og NHH. Av NHH-søkerne har ca. 6 prosent tatt en embetseksamen (dvs. lavere eller høyere grad ved universitet) tidligere. Disse er ikke medregnet blant dem som har tatt enkeltfag.

Universitetsutdanning er langt mer utbredt enn utdanninger ved distriktshøyskoler blant søkerne. Grovt regnet er det nesten tre ganger så mange med universitetsutdanning (ikke forberedende prøve) som med DH-utdanning.

Annen høyskoleutdanning er særlig utbredt blant søkerne til SV-fakultetet. Hele 13 prosent av disse søkerne har fullført en 3-årig høyskoleutdanning (særlig lærerhøyskole) før de søker SV-fakultetet.

For tilleggsutdanninger på høyere nivå (universiteter og høyskoler) har vi fått mer spesifiserte opplysninger fra søkerne enn de som er gitt i tabell 8.1. Oppgavene er imidlertid nokså ufullstendige. Vi skal derfor ikke gå i tallmessig detalj, men bare referere hovedtrekkene.

Blant *søkerne til sosialhøyskolene* er samfunnsfag klart mest utbredt som tilleggsutdanning på høyere nivå. Mer en halvparten av de oppgitte fag er av denne typen. I en særstilling står psykologi grunnfag. Dette faget skiller seg ut ikke bare fordi det i særklasse er den mest vanlige enkeltutdanning, men også fordi mange av dem som tar psykologi grunnfag, ikke blir opptatt til embetsstudiet i psykologi, og derfor må gå over til en annen utdanning. Kunnskaper i psykologi vurderes dessuten som nyttige i sosionomutdanningen.

Grunn- og mellomfagsutdanninger i språk og andre humanistiske fag ligger på annenplass blant søkerne til sosialhøyskolene.

Deretter kommer lærerutdanning - særlig faglærere. Noen få har oppgitt helsefag som tilleggsutdanning.

Også blant *søkerne til SV-fakultetet* er humanistiske fag, lærerutdanning og samfunnsfag de mest utbredte av høyere tilleggsutdanninger. Her er imidlertid innslaget av både realfag og helsefag større enn ved sosialhøyskolene. Den klart vanligste enkeltutdanning er lærerskole (allmennlærer). Sammen med de ulike faglærerutdanninger utgjør lærerutdanning den største fagkategori. Imidlertid er samfunnsfag nesten like stor. (Det er ikke bare SV-fakultetet i Oslo som gir undervisning i samfunnsfag). Et viktig enkeltfag blant disse er grunnfagsutdanning i kriminologi. Humanistiske fag forekommer litt mindre hyppig enn lærerutdanninger og samfunnsfag. De vanligste enkeltutdanninger her er i vesteuropeiske språk. Av andre tilleggsutdanninger opptrer sykepleierutdanning med forholdsvis stor hyppighet. Mange av de tilleggsutdanninger som her er nevnt, godkjennes som del av en universitetsgrad, og kan derfor ikke betraktes som "poengsamlingsutdanninger" alene. De gir både poeng og studieansiennitet.

Ved *Norges Handelshøyskole* er tilleggsutdanninger av økonomisk-administrativ karakter helt dominerende blant søkerne. Av disse utdanningene er det to-årige økonomisk-administrative studiet ved distriktshøyskolene, samt sosialøkonomi grunn- og mellomfag særlig populære. Også andre samfunnsfag, samt realfag er utbredt, særlig matematiske fag. Også ved NHH kan slike utdanninger godkjennes som erstatning for en del av fagene i siviløkonomstudiet.

De tilleggsutdanninger som *NTH-søkerne* har oppgitt, dreier seg i hovedsak om realfagsutdanninger - særlig i matematikk. Utenom dette har en del av søkerne både samfunnsfag (spesielt psykologi grunnfag) og humanistiske fag. Derimot er lærerutdanning nokså sjelden.

Flere av de utdanningene som er referert ovenfor, er utdanninger som mange av søkerne trolig ville ha tatt selv om det ikke gav poenguttelling. Psykologi grunnfag er kanskje det klareste eksemplet, men det er trolig at en stor del av dem som har lærerutdanning fra før, søker f.eks. SV-fakultetet for å bygge ut

sin utdanning (adjunktkompetanse) eller for å omskolere seg. Noe tilsvarende kan også sies for en del av den tilleggsutdanning NHH-søkerne har.

Antakelig er den videregående skolen (spesielt yrkesfag og folkehøyskoler) sterkest belastet med poengsamlere. Artianere som ikke har gode nok karakterer til å gå rett inn i høyere utdanning, ser ut til å benytte "ventetiden" til å ta en slik utdanning for å samle poeng. De høye andelene av søkerne ved sosialhøyskolene og SV-fakultetet som har slik utdanning, er en indikasjon på dette.

Også distriktshøyskolene og universitetsutdanninger hvor det er lett å komme inn (særlig filologi og realfag), synes å bli brukt som poengsamlingsutdanninger i nokså stor ut-

strekning. Ved NHH og universitetsstudier (som f.eks. ved SV-fakultetet) kan - som nevnt, slike tilleggsutdanninger dessuten godkjennes som deler av en embetseksamen. Tilleggsutdanningen behøver derfor ikke å være "bortkastet" tidsbruk. Denne dobbelte funksjonen gjør det vanskelig å bedømme omfanget av "unødvendig" tilleggsutdanning. Det er imidlertid klart at det å gi poeng for utdanning som er fullført uten at poengsamling har vært formålet, virker skjerpene på konkurransenivået, og stimulerer andre til målrettet poengsamling. En kan også spørre om det er rettferdig at de som allerede har en høyere utdanning, skal favoriseres ved opptaket til andre utdanninger på bekostning av søkere som ikke har noen høyere utdanning fra før.

9 Søkeratferd og søkerstrategi

Systemet med tilleggspoeng inviterer som vi har sett, til utstrakt poengsamling. Blant søkere som får karakterpoeng har vi registrert at karakternivået er høyest blant de aller yngste søkerne. Dette er et tegn på at potensielle søkere er godt orientert om konkurransenivået ved opptaket til de ulike utdanningene: Av de yngre er det stort sett bare de med gode karakterer som sender inn søknad. De med dårligere karakterer, går trolig direkte ut i poengsamling.

Konkurransen om studieplassene ved lukkede utdanninger medfører ikke bare at mange potensielle søkere må regne med ventetid og poengsamling. Tilleggspoengene gir likevel ingen garanti for opptak der en mest ønsker det. Denne usikkerheten innebærer at mange søker om opptak ved flere utdanninger - noe

som hever konkurransenivået og bidrar til ytterligere poengsamling.

Vi skal i dette kapitlet se nærmere på hvilke erfaringer søkerne har gjort fram til søkingstidspunktet; om de har søkt tidligere, om de har bedret sin konkurranseposisjon ved poengsamling, hvor mange utdanninger de søker, samt hvilke planer de har dersom de ikke kommer inn - herunder om de kommer til å søke på nytt senere.

9.1 "Tordenskjolds soldater"

Ved de fire utdanningene som omfattes av denne undersøkelsen, får mellom halvparten og tre fjerdeparten av søkerne ikke tilbud om plass ved første opptaksrunde. Avvisning skjer også ved andre adgangsregulerte utdanninger. I sum kan tallet på søkere som ikke får plass i første opptaksrunde bli temmelig stort. Svært mange søker imidlertid om opptak ved flere utdanninger. Noen får også tilbud om studieplass flere steder, og må frasi seg plas-

Tabell 9.1 Prosentvis fordeling av søkerne¹⁾ etter antall utdanninger søkt i 1982.

Søkergruppe	Antall utdanninger søkt					Gj.sn. ant. utd. pr. søker
	1	2	3	4-6	Sum	
SOSIALHØYSKOLENE:						
(1) Ex.artium og tilsv.	39	31	20	10	100	2,1
(2) Annen utdanning	40	35	17	8	100	2,0
(3) «25-5-ere»	60	27	11	2	100	1,6
Alle søkere	41	31	19	9	100	2,0
SV-FAKULTETET:						
(1) Ex.artium. tallkar.	41	34	17	8	100	1,9
(2) Ex.artium, bokst.	67	29	4	-	100	1,4
(3) Videreg.skole u/tillegg	32	35	19	14	100	2,2
(4)-(5) Andre	46	38	9	7	100	1,8
Alle søkere	37	35	17	11	100	2,0
NHH:						
Alle søkere	24	26	26	24	100	2,6
NTH:						
(1) Ex.artium og tilsv.	34	36	19	11	100	2,1
(2) Ing.høyskole	61	31	7	1	100	1,5
(3) Teknisk fagskole	21	72	7	-	100	1,9
(4) Annen utdanning	76	20	2	2	100	1,3
Alle søkere	39	34	17	10	100	2,0

¹⁾ Tabellen omfatter bare søkere som besvarte spørreskjema.

ser som viderefordes til andre. Antallet personer som ikke kommer inn noe sted, vil derfor være langt færre enn det summerte antall avviste ved de enkelte utdanninger.

Vi har ikke data som kan belyse hvor mange som blir avvist ved alle utdanninger de søker. Derimot har vi registrert hvor mange lukkede høyere utdanninger¹⁾ personene i vårt datamateriale søkte i 1982. Dette er vist i tabell 9.1 der søkerne er inndelt etter søkergruppe ved den utdanning vi her har registrert dem som søkere til. Denne grupperingen er i og for seg vilkårlig ettersom en søker ikke behøver å befinne seg i samme kategori ved de andre utdanningene vedkommende har søkt. Søkergruppeinndelingen forteller imidlertid noe om søkerens utdannings- eller kompetansemessige bakgrunn.

Av 10 *søkere til sosialhøgskolene* har ca. 6 også søkt om opptak til andre lukkede, høyere utdanninger. Nesten 3 av 10 har søkt tre eller flere utdanninger. Blant 25-5-søkerne er det relativt færre som har søkt andre utdanninger enn sosialhøgskolene - bare 4 av 10. I gjennomsnitt har sosialhøgskolesøkerne søkt om opptak ved 2,0 utdanninger. De hyppigst forekommende *alternativene til sosialhøgskolene* var lærerutdanning (18 prosent av alle søkerne til sosialhøgskolene søkte også lærerhøgskole), sykepleierutdanning (14 prosent), barnevernpedagogutdanning (10 prosent) og vernepleierutdanning (9 prosent).

Også *søkerne til SV-fakultetet* har i gjennomsnitt sendt inn søknad til 2,0 lukkede, høyere utdanninger. Av alle søkerne har litt flere enn 6 av 10 søkt mer enn én utdanning. Høyest søknadsfrekvens finner vi blant søkere med videregående skole uten tilleggskrav hvor nesten 70 prosent søkte 2 eller flere utdanninger. Lavest ligger "gammelartianere" med bokstavkarakterer der vel 30 prosent søkte mer enn én utdanning. Blant SV-søkerne var de vanligste *alternativene* humanistiske fag (filologi) (23 prosent), realfag (9 prosent), medisin (6 prosent) og lærerutdanning (5 prosent).

Søkerne til NHH søkte i gjennomsnitt 2,6 utdanninger, og ligger med dette høyest i søknadsfrekvens blant søkerne i denne undersøkelsen. Bare hver fjerde søker søkte NHH alene, mens like mange søkte 4 eller flere utdanninger. De mest forekommende *alternativene* blant NHH-søkerne var Bedriftsøkonomisk institutt (44 prosent), to-årig økonomisk/administrativ utdanning ved distriktshøgskole, økonomisk college eller tilsvarende (25 prosent), uspesifisert utdanning ved distriktshøgskole (18 prosent) og Handelsakademiet (14 prosent). Også NTH var søkt av mange (12 prosent).

I likhet med søkerne til sosialhøgskolene og SV-fakultetet, søkte også *NTH-søkerne* 2,0 utdanninger i gjennomsnitt. Her hadde artianerne høyest søknadsfrekvens med 2,1 i gjennomsnitt pr. søker. Blant disse var det ca. en tredjedel som kun søkte NTH. Søkere med teknisk fagskole markerer seg ved at hele 72 prosent søkte 2 utdanninger. For de aller fleste var ingeniørhøgskole alternativet til NTH. Lavest søknadsfrekvens blant NTH-søkerne hadde søkere med ingeniørhøgskole eller annen utdanning hvor h.h.v. 61 og 76 prosent søkte kun NTH. Det mest vanlige alternativet for NTH-søkerne var ulike linjer ved ingeniørhøgskole (42 prosent av alle søkerne). Deretter kommer realfag ved universiteter (10 prosent), uspesifisert fag ved distriktshøgskole (8 prosent), samt NHH og medisin (begge med 6 prosent). Mange hadde også søkt Norges Landbrukshøgskole (5 prosent).

Tabell 9.2 - 9.4 viser hvordan søknadsfrekvensen varierer med alder, kjønn og foreldres yrkesstatus. Klarest utslag gir søkerens *alder* med en markert nedgang i antallet utdanninger søkt med stigende alder (tabell 9.2). Mellom *menn og kvinner* er det ingen systematisk forskjell (tabell 9.3). Mest markert er kjønnsforskjellen ved NTH. I hovedsak skyldes denne at søkere med ingeniørhøgskole eller teknisk fagskole, som overveiende er menn, har søkt færre utdanninger enn artianerne som omfatter de fleste kvinnelige søkerne.

Heller ikke mellom *sosialgruppene* (foreldres yrkesstatus - tabell 9.4) er det noen klare forskjeller. Ved NHH og NTH er det en tendens til at søkere fra lavere sosiale lag sø-

¹⁾ Med "utdanning" menes her type av utdanning, ikke lærested. Er flere læresteder for samme utdanning søkt, regnes dette som bare én utdanning selv om det er sendt flere søknader.

Tabell 9.2 Søkere¹⁾ i ulike aldersgrupper etter antall utdanninger søkt i 1982. Prosent.

Aldersgruppen	Antall utdanninger søkt						I alt
	1	2	3	4	5	6	
SOSIALHØYSKOLER:							
24 år og yngre	32	33	23	9	3	0	100
25–30 år	46	33	15	4	1	1	100
31 år og eldre	62	22	11	4	–	1	100
SV-FAKULTETET:							
24 år og yngre	31	35	20	9	3	2	100
25–30 år	50	37	11	2	0	–	100
31 år og eldre	62	30	6	1	1	–	100
NHH:							
24 år og yngre	23	26	27	16	5	3	100
25–30 år	48	28	14	7	3	–	100
31 år og eldre	64	18	9	–	9	–	100
NTH:							
24 år og yngre	37	35	18	6	3	1	100
25–30 år	62	28	7	2	1	–	100
31 år og eldre	74	16	10	–	–	–	100

¹⁾ Tabellen omfatter bare søkere som besvarte spørreskjema.

Tabell 9.3 Kvinner og menn etter antall utdanninger søkt i 1982. Prosent.¹⁾

Kjønnsgruppen	Antall utdanninger søkt						I alt
	1	2	3	4	5	6	
SOSIALHØYSKOLER:							
Kvinner	40	30	20	7	2	1	100
Menn	45	34	13	7	1	–	100
SV-FAKULTETET:							
Kvinner	38	35	17	7	2	1	100
Menn	36	35	17	7	3	2	100
NHH:							
Kvinner	22	26	28	14	6	4	100
Menn	25	26	25	17	5	2	100
NTH:							
Kvinner	27	31	24	10	6	2	100
Menn	42	35	15	5	2	1	100

¹⁾ Tabellen omfatter bare søkere som besvarte spørreskjema.

Tabell 9.4 Søkere¹⁾ i ulike sosialgrupper (foreldres yrkesstatus) etter antall utdanninger søkt i 1982. Prosent.

Foreldres yrkesstatus	Antall utdanninger søkt						I alt
	1	2	3	4	5	6	
SOSIALHØYSKOLER:							
Høy	39	35	17	5	3	1	100
Høy-middel	42	28	21	7	2	—	100
Lav-middel	40	34	16	8	1	1	100
Lav	47	27	24	2	—	—	100
SV-FAKULTETET:							
Høy	36	38	17	7	1	1	100
Høy-middel	36	31	19	8	4	2	100
Lav-middel	39	37	16	5	3	0	100
Lav	48	32	15	5	—	—	100
NHH:							
Høy	26	25	25	17	5	2	100
Høy-middel	23	24	26	18	6	3	100
Lav-middel	25	30	28	9	4	4	100
Lav	20	44	12	12	12	—	100
NTH:							
Høy	44	32	16	4	3	1	100
Høy-middel	34	36	17	8	3	2	100
Lav-middel	36	37	19	5	2	1	100
Lav	42	34	10	7	5	2	100

¹⁾ Tabellen omfatter bare søkere som besvarte spørreskjema.

ker flere utdanninger enn søkerne fra høyere statusgrupper. Det motsatte synes imidlertid å være tilfelle blant dem som har søkt sosialhøyskolene og SV-fakultetet.

For øvrig viser materialet at det bare er ubetydelige ulikheter i søknadsfrekvens mellom søkere fra de ulike *landsteder*.

Vi har her sett at et flertall av søkerne søker mer enn én utdanning. I gjennomsnitt sender hver søker som omfattes av denne undersøkelsen inn i overkant av 2 søknader. Dersom dette er representativt for alle høyere utdanninger, innebærer dette - grovt sett - at det samlede antall *personer* som søker høyere utdanning, bare utgjør ca. halvparten av det samlede antallet *søknader* de ulike utdanningene mottar. (Slik vi her har definert søknad/utdanning, vil trolig det faktiske antallet søknader de enkelte læresteder mottar, være langt mer enn det dobbelte av antallet personer som søker, samlet sett.)

Siden opptaksreglene ved de ulike utdanningene gir uttelling for stort sett de samme poengfaktorer, må en regne med at søkerne blir nokså likt rangert de forskjellige steder de søker. En søker som kommer inn ett sted, vil derfor med stor sannsynlighet komme inn også andre steder, og omvendt. Søkere med høy rangering vil av denne grunn ofte måtte frasi seg en tilbudt studieplass. Denne vil da tilbys søkere på ventelisten. Omfanget av slik viderefordeling avhenger av hvor mange utdanninger som søkes av de høyt rangerte. Det er ikke urimelig å anta at søkere med høy rangering, søker færre utdanninger enn dem som har lavere rangering. Vårt materiale underbygger dette: *Antallet søkte utdanninger avtar med stigende konkurransepoeng*, gjennomsnittlig sett. Søkere som blir opptatt (ved første gangs plasstilldeling), har altså søkt færre utdanninger enn de som ikke får tilbud om plass. Tallmessig angitt har de opptatte i gjennomsnitt

søkt 0,3 færre utdanninger enn de ikke opp-tatte. Denne forskjellen er omtrent den samme i alle søkergrupper og alle utdanninger. Dette virker dempende på omfanget av studie-plasser som blir viderefordelt til søkere på ventelisten. Vi mangler imidlertid data som kan belyse viderefordelingens omfang i større detalj.

9.2 Tidligere søking og alternative planer

Søkernes utholdenhet i poengsamlingen må antas å ha betydning for rekrutteringen av studenter. Her skal vi beskrive fylligere hvilke erfaringer aktørene på markedet for høyere utdanning gjør, deres atferd mellom søkingsøk-tene og deres planer framover.

Tabell 9.5 viser hvor stor andel av søkerne som har søkt en eller flere høyere utdanninger tidligere. Av de tidligere søkte utdanninger skiller vi mellom dem som også er søkt i 1982 ('82-utdanninger'), og andre utdanninger. Dette skillet gjøres fordi tidligere søking til 82-utdanningene som regel har vært for-gjeves, mens søkerne kan ha kommet inn ved - og kanskje fullført - andre utdanninger. Bl.a. gjelder dette NTH-søkere med ingeniørhøy-skole. Tabellen omfatter kun høyere utdan-ninger.

Mindre enn halvparten (44 prosent) av søkerne til sosialhøyskolene debuterte på søkermarkedet for adgangsregulerte, høyere utdanninger i 1982. Omtrent like mange (42 prosent) har søkt en eller flere av utdanningene de søkte i 1982, tidligere.

Blant SV-fakultetets søkere var det flere (55 prosent) som forsøkte seg for første gang. Her

hadde nesten fjerdeparten (23 prosent) av søkerne forsøkt seg tidligere på en eller flere av de utdanningene de søkte i 1982.

De største debutantandelene finner vi blant søkerne til NHH og NTH der ca. to tredjedeler (68 prosent) av søkerne ikke hadde søkt høyere utdanninger tidligere. Litt under fjerdeparten (23 prosent) av søkerne til NHH og NTH hadde søkt en 82-utdanning tidligere.

Sett under ett, er altså rundt fjerdeparten av søkerne gjengangere i opptakskøen (nesten halvparten ved sosialhøyskolene). Her bør til-føyes at gjengangerne ikke nødvendigvis har søkt den aktuelle utdanningen som omfattes av denne undersøkelsen, tidligere. F.eks. vil noen av gjengangerne ved sosialhøyskolene være debutanter til denne utdanningen, men ha søkt en annen av 82-utdanningene før. Det bør også tilføyas at vi med gjengangere ikke bare mener 2. gangs søkere, men også de som har søkt samme utdanning flere ganger tidligere.

At utholdenheten er sterk, framgår av tabell 9.6 som viser søkerne formening om de kom-mer til å søke på ny hvis de ikke kommer inn i 1982. Mellom ca. 60 og 80 prosent av søkerne vil trolig søke på ny senere dersom de ikke blir opptatt ved noen av de utdanningene de har søkt i 82. Mindre enn 10 prosent av søkerne synes å ville gi opp, mens mellom ca. 15 og 30 prosent ikke har gjort seg opp noen mening om dette, eller føler seg sikre på at de kommer inn ved en av de søkte utdanningene. Sterkest utholdenhetsvilje har søkerne til sosialhøysko-lene.

I tabell 9.6 er det også skilt mellom debu-

Tabell 9.5 Søkerne til de fire utdanningene etter tidligere søking til høyere utdanning. Prosent.¹⁾

Søkere til:	Tidligere søking		
	Ikke søkt tidligere	Søkt 82-utd. tidligere	Søkt andre utd. tidligere
Sosialhøyskoler	44	42	29
SV-fakultetet	55	24	32
NHH	68	23	20
NTH	68	23	18

¹⁾ Linjesummene kan overstige 100% fordi en tidligere kan ha søkt både 82-utdanningene og andre utdanninger. Tabellen omfatter bare søkere som besvarte spørreskjema.

Tabell 9.6 Søkere etter tidligere søking til 82-utdanninger og om de vil søke en 82-utdanning på ny senere dersom de ikke kommer inn. Prosent.¹⁾

Tidligere søking til en 82-utdanning	Fornytt søking til en 82-utdanning			Sum
	Vil trolig søker på ny	Vil neppe søke på ny	Vet ikke/sikker på å komme inn	
SOSIALHØYSKOLESØKERE:				
Søkt tidligere	81	5	14	100
Ikke søkt tidligere	81	5	14	100
Alle søkere	81	5	14	100
SV-FAKULTET-SØKERE:				
Søkt tidligere	72	3	25	100
Ikke søkt tidligere	60	8	32	100
Alle søkere	63	7	30	100
NHH-SØKERE:				
Søkt tidligere	65	7	28	100
Ikke søkt tidligere	66	8	26	100
Alle søkere	66	8	26	100
NTH-SØKERE:				
Søkt tidligere	54	9	37	100
Ikke søkt tidligere	63	7	30	100
Alle søkere	61	8	31	100

¹⁾ Tabellen omfatter bare søkere som besvarte spørreskjema.

tanter og veteraner. Innstillingen til fornytt søking synes imidlertid å være upåvirket av om en har søkt tidligere eller ikke.

For en del av søkerne er spørsmålet om eventuell fornytt søking av nokså hypotetisk art. Som vi har vært inne på tidligere, synes søkerne å være godt orientert om konkurranse-nivået ved de enkelte utdanninger. Følgelig bør særlig de søkerne som ligger best an poengmessig, ha en realistisk formening om utfallet av deres søknader. Omfanget av en slik optimisme framgår av kolonnen "vet ikke/sikker på å komme inn" (ved en av de søkte utdanningene) i tabell 9.6. Hvor realistisk denne optimismen er, er nærmere utdypet i tabell 9.7. Tabellen viser hvordan søkerne til hver av de fire utdanningene fordeler seg etter søkerne egen vurdering av sine opptakssjan- ser ved samme utdanning, samt den faktiske opptaksfrekvensen i de ulike vurderingsgrup- pene. Av opptaksfrekvensene ser vi at søkerne jevnt over er nokså realistiske - frekvensen stiger jo sikrere søkerne er på å komme inn. Ved

sosialhøgskolene og SV-fakultetet har likevel hver fjerde av de sterkeste optimistene ikke fått plasstilbud ved første tildelingsrunde. Av svarfordelingene ser vi at andelen av søkerne som er "helt" eller "nokså sikker" på å komme inn, er temmelig lik den faktiske totale opptaksfrekvens ved den enkelte utdanning (nederst i kolonnen for opptaksfrekvenser), - med et visst unntak for søkerne til SV-fakultetet der optimismen kanskje har vært i sterkeste laget.

Vi har ovenfor konstatert at viljen til uthol- denhet på søkermarkedet er nokså sterk. At søkere som ikke blir opptatt, men som vil søke på ny senere, vil samle poeng foran neste opp- taksrunde, er rimelig. Tabell 9.8 viser *hva søkerveteraner har gjort i perioden mellom forrige gang de søkte og 1982*. Tabellen omfatter alle som tidligere har søkt en eller annen adgangsbegrenset, høyere utdanning - ikke bare utdanninger som (også) er søkt i 1982. Vi har således tatt med utdanninger hvor søkerne eventuelt er blitt opptatt. Deltakelse i

Tabell 9.7 Søkerne fordelt etter deres egen vurdering av sine opptakssjanser, samt faktiske opptaksfrekvenser i de ulike vurderingskategorier. Prosent.¹⁾

Egen vurdering av opptakssjanser	Utdanning søkt/vurdert							
	Sosialhøysk.		SV-fakultetet		NHH		NTH	
	Svarfordeling	Oppt.-frekv.	Svarfordeling	Oppt.-frekv.	Svarfordeling	Oppt.-frekv.	Svarfordeling	Oppt.-frekv.
Kommer helt sikkert inn	4	71	27	75	11	90	23	96
Kommer nokså sikkert inn	19	58	45	49	21	84	32	78
Svært usikker	38	20	22	14	26	30	24	25
Kommer neppe inn	24	5	4	3	24	3	14	8
Kommer sikkert ikke inn	15	5	2	16	18	2	7	3
Sum/alle søkere	100	23	100	46	100	37	100	55

¹⁾ Tabellen omfatter bare søkere som besvarte spørreskjema.

disse er angitt i øverste linje i tabell 9.8 ("Tatt lukket, høyere utd."). Prosenttallene i tabellen angir hvor stor andel av søker veteranene som har utført de respektive gjøremålene.

Inntektsgivende arbeid er den klart mest utbredte av enkeltaktivitetene som er spesifisert i tabellen, særlig blant søkerne til sosialhøyskolene og SV-fakultetet. Ved NHH og NTH har omtrent like mange tatt en lukket, høyere utdanning. Dette har også mange av søkerne til SV-fakultetet gjort. Selv om vi ikke kan summere andelene som har utført de tre utdanningsaktivitetene, indikerer likevel tallene at ca. halvparten eller flere av søkerne har tatt utdanning eller fornyet eksamen i ventetiden.

Den kanskje mest interessante aktiviteten er "tatt tidligere eksamen på ny". Her skiller

NTH-søkerne seg ut med en markert høyere andel enn de øvrige søkerne. Forklaringen på dette er trolig at karakterene tillegges forholdsvis større vekt ved NTH enn ved de andre utdanningene.

Det er også interessante ulikheter mellom de fire søkerkategoriene m.h.t. andelen som har tatt en ikke adgangsbegrenset utdanning (ikke bare høyere). Her ligger sosialhøyskolene høyest - trolig fordi all utdanning gir samme uttelling i form av tilleggs poeng. Også ved SV-fakultetet er det forholdsvis mange som har tatt en åpen utdanning. Lavest andel har NTH-søkerne som ikke får tilleggs poeng for utdanning.

Verneplikt og husarbeid er av mindre interesse. Oppslutningen om disse aktivitetene er avhengig av søkermassens kjønns sammenset-

Tabell 9.8 Søkere som har søkt en høyere utdanning tidligere etter aktivitet siden forrige søknad. Prosent.¹⁾

Aktivitet siden forrige søknad	Søkere til			
	Sosialhøysk.	SV-fakultet	NHH	NTH
Tatt lukket, høyere utd.	18	42	40	37
Tatt tidl. eksamen på ny	11	14	14	21
Ikke ad.begr. utd.	29	25	18	14
Innt.givende arbeid	74	60	36	44
Verneplikt	4	7	31	29
Arbeid i eget hjem	13	6	1	1
Annet	8	5	6	6

¹⁾ Kolonnesummen overstiger 100% fordi en kan ha utført flere aktiviteter. Tabellen omfatter bare søkere som besvarte spørreskjema.

ning som varierer sterkt mellom de fire søkerkategoriene. Vi registrerer imidlertid at forholdsvis mange menn har avtjent verneplikt i "ventetiden".

Mens tabell 9.8 viser hva søkerveteraner faktisk har gjort siden forrige gang de søkte, viser tabell 9.9 hva (alle) *søkerne har planer om å gjøre* (i umiddelbar framtid) dersom de ikke blir opptatt ved noen av de utdanningene de har søkt. Sammenligner vi tallene for "alle søkere" i tabell 9.9 med tallene for tilsvarende aktiviteter i tabell 9.8, finner vi en meget stor overensstemmelse. Planene er altså helt på linje med hva veteranene i praksis har gjort. Imidlertid er det visse ulikheter i planene mel-

lom de som trolig vil søke på nytt og de som neppe kommer til å gjøre det. Mest markert er forskjellen mellom andelene som har tenkt å ta en tidligere eksamen på ny. Den mest nærliggende forklaringen er at de som har tenkt å søke om igjen, har størst behov for å bedre karakterene. Vi registrerer dessuten at disse søkerne har større andeler på alle poenggivende aktiviteter enn de øvrige søkerne, og mindre andeler på aktiviteter som ikke gir tilleggs poeng.

9.3 Utholdenhet og bakgrunn

I et opptakssystem hvor tilleggs poeng har stor betydning, må en vente at *utholdenhet* i

Tabell 9.9 Søkere etter om de vil søke en 82-utdanning på ny senere og alternative planer dersom de ikke blir opptatt ved noen av de søkte utdanninger i 1982. Prosent.¹⁾

Fornyet søkning	Alternative planer							
	Ta åpen utd.	Tidl. eks. på ny	Innt.-giv. arb.	Verneplikt	Arb. i hjemmet	Fri-tid	Annet	Vet ikke/sikker på opptak
SOSIALHØYSKOLER:								
Vil trolig søke på ny	27	19	75	1	8	2	8	2
Vil neppe søke på ny	24	11	65	0	15	0	17	2
Vet ikke/sikker på opptak	20	10	58	0	8	0	10	20
Alle søkere	26	17	72	1	8	1	9	5
SV-FAKULTETET:								
Vil trolig søke på ny	33	24	63	3	3	2	9	7
Vil neppe søke på ny	31	10	56	3	3	2	8	6
Vet ikke/sikker på opptak	18	5	37	2	2	3	6	45
Alle søkere	28	17	55	3	3	2	8	18
NHH:								
Vil trolig søke på ny	23	22	60	18	2	1	10	6
Vil neppe søke på ny	24	11	39	7	0	1	35	6
Vet ikke/sikker på opptak	13	6	28	6	0	0	5	54
Alle søkere	21	17	50	14	1	1	11	18
NTH:								
Vil trolig søke på ny	13	40	58	27	1	1	7	5
Vil neppe søke på ny	23	4	39	8	1	1	34	3
Vet ikke/sikker på opptak	10	9	27	8	0	0	6	54
Alle søkere	13	27	47	20	1	1	9	21

¹⁾ Linjesummene kan overstige 100% fordi en søker kan ha planlagt flere alternative aktiviteter. Tabellen omfatter bare søkere som besvarte spørreskjema.

Tabell 9.10 Andel av søkerne som har søkt en 82-utdanning tidligere, etter alder, kjønn og foreldres yrkesstatus. Prosent.¹⁾

	Sosialhøysk.	SV-fakultet	NHH	NTH
ALDER:				
20 år og yngre	16	9	15	12
21–22 år	50	32	36	42
23–24 år	58	40	32	43
25–26 år	48	35	(33)	40
27–28 år	39	26	(13)	34
29–30 år	50	21	(33)	(9)
31 år og eldre	34	15	(9)	(32)
KJØNN:				
Kvinner	43	25	22	21
Menn	41	23	24	24
FORELDRES YRKESSTATUS:				
Høy	40	24	23	24
Høy-middel	45	27	22	23
Lav-middel	45	22	27	21
Lav	26	19	28	25
Alle søkere	42	24	23	23

¹⁾ Tabellen omfatter bare søkere som besvarte spørreskjemaet. Prosenttall er satt i parentes () dersom antall søkere i alt i undergruppen (prosentueringsbasis) er mindre enn 20.

Tabell 9.11 Andel av søkerne som vil søke en 82-utdanning på ny senere dersom de ikke kommer inn. Prosent.¹⁾

	Sosialhøysk.	SV-fakultet	NHH	NTH
ALDER:				
20 år og yngre	89	59	70	64
21–22 år	86	66	58	54
23–24 år	80	68	46	50
25–26 år	75	47	(39)	42
27–28 år	78	55	(63)	54
29–30 år	77	55	(67)	(18)
31 år og eldre	71	63	(64)	(37)
KJØNN:				
Kvinner	81	62	63	56
Menn	77	60	65	61
FORELDRES YRKESSTATUS:				
Høy	72	58	63	58
Høy-middel	79	65	65	60
Lav-middel	83	61	65	62
Lav	78	68	72	66
Alle søkere	80	61	64	59

¹⁾ Tabellen omfatter bare søkere som besvarte spørreskjemaet. Prosenttall er satt i parentes () dersom antall søkere i alt i undergruppen (prosentueringsbasis) er mindre enn 20.

poengsamling vil belønnes. Det kan derfor være av interesse å se om noen grupper av søkerne er mer utholdende enn andre.

Som indikatorer på utholdenhet kan vi benytte f.eks.:

- (1) Andel av søkerne som har søkt en 82-utdanning tidligere
- (2) Andel av søkerne som vil søke en 82-utdanning på ny senere dersom de ikke kommer inn (i 1982)
- (3) Andel av søkerne som både har søkt en 82-utdanning tidligere, og som vil søke på ny senere dersom de ikke kommer inn.

Tabell 9.10 - 9.12 viser resultatene for hvert av disse utholdenhetsmålene når vi splitter søkerne opp i undergrupper etter alder, kjønn og foreldres yrkesstatus. En kan dessuten betrakte den utdanning søkerne er oppfanget gjennom til denne undersøkelsen, som ytterligere en bakgrunnsvariabel. Det er riktignok diffust hva denne variabelen egentlig måler.

Som vi har vært inne på foran, kan variabelen bl.a. måle både ulike typer av opptaksregler og ulike faglige interesser blant søkerne, slik som illustrert i avsnitt 9.1.

Sammenligner vi søkerne til de ulike utdanningene, finner vi for alle de tre utholdenhetsmålene at sosialhøyskolesøkerne har en større andel "stayere" enn de tre øvrige utdanningene. Mellom disse igjen er det bare ubetydelige forskjeller. Dette framgår av nedre linje ("alle søkere") i tabell 9.10 - 9.12. Av tabell 9.12 ser vi at ca. tredjeparten av søkerne til sosialhøyskolene er innstilt på å søke for (minst) tredje gang dersom de ikke kommer inn.

Mellom yngre og eldre søkere vil en av naturlige grunner finne forskjeller i utholdenhet - spesielt hvis "tidligere søking" brukes som målestokk. Som det framgår av tabell 9.10 er det bare ca. 10-15 prosent av søkerne på 20 år eller yngre som har søkt (rukket å søke) tidligere. Fra og med 21-års alderen er det imidlertid ingen stigning i andelen som har søkt tidligere. Av tabell 9.11 ser vi en ten-

Tabell 9.12 Andel av søkerne som både har søkt en 82-utdanning tidligere, og som vil søke på ny senere dersom de ikke kommer inn. Prosent.¹⁾

	Sosialhøysk.	SV-fakultet	NHH	NTH
ALDER:				
20 år og yngre	14	6	10	7
21-22 år	43	23	23	21
23-24 år	47	31	18	21
25-26 år	38	17	(17)	11
27-28 år	27	18	(13)	22
29-30 år	36	18	(0)	(9)
31 år og eldre	23	15	(9)	(16)
KJØNN:				
Kvinner	34	19	14	9
Menn	32	15	15	13
FORELDRES YRKESSTATUS:				
Høy	29	14	15	13
Høy-middel	34	20	13	12
Lav-middel	38	17	18	12
Lav	20	17	20	12
Alle søkere	34	17	15	12

¹⁾ Tabellen omfatter bare søkere som besvarte spørreskjemaet. Prosenttall er satt i parentes () dersom antall søkere i alt i undergruppen (prosentueringsbasis) er mindre enn 20.

dens til at viljen til fornyet søking avtar med stigende alder, men ikke mye. Mellom 60-90 prosent av 20-åringene og yngre er innstilt på fornyet søking, mens mellom 60-70 prosent av dem over 30 gjør det.

Utholdenhetsviljen synes å være like stor blant kvinnelige søkere som blant mannlige. Det er heller ikke noen forskjeller av betydning mellom søkerne fra de ulike sosialgruppene. Dette gjelder uansett hvilket av de tre utholdenhetsmålene som benyttes.

Sett under ett, er *mangelen* på forskjeller

mellom de ulike undergrupper mer slående enn ulikhetene mellom dem. Mest iøynefallende er det at det blant søkerne er en forholdsvis sterk *vilje til ikke å gi opp* kampen om studieplassene. Grovt regnet har vel fjerdeparten av søkerne totalt søkt en eller flere av 82-utdanningene tidligere, mens ca. to tredjeparter er innstilt på å søke på ny senere hvis de ikke kommer inn. Om lag hver femte søker har både søkt tidligere og er innstilt på å fortsette søkingen.

10 Behov for endringer?

I dette kapitlet vil vi forsøke å gi et sammenfattende svar på spørsmålet om i hvor stor grad de "nye" opptaksreglene virker etter formålene, og eventuelt om de (også) har uønskede virkninger. La oss derfor kort repetere formålene med og begrunnelsen for reglene.

Opptaket av studenter til høyere utdanning skal skje etter en rangering av søkerne ut fra deres realkompetanse for studier. Det viktigste "nye" innslaget i opptaksreglene er at examen artium eller tilsvarende ikke skal være den eneste vei til høyere utdanning. Annen utdanning og arbeidslivserfaring kan også gi den nødvendige realkompetanse. Denne utvidelsen av opptaksgrunnlaget kan sies å være et formål i seg selv begrunnet ut fra rettferdshensyn. Utvidelsen antas dessuten å ha ønskelige virkninger på studentrekrutteringen ved at de "nye" veiene til høyere utdanning vil imøtekomme søkere som har vokst opp i tradisjonelt mer utdanningsfremmede miljøer - bl.a. fra lavere sosiale lag og utkantdistrikter.

Formålet med den andre hovedendringen i opptaksreglene - systemet med at artianere får tilleggspoeng for praksis og annen utdanning - er i første rekke å oppvurdere arbeidslivserfaring som mål for kompetanse i forhold til eksamenskarakterer. Som følge av at elever fra privilegerte sosialgrupper gjennomgående oppnår bedre eksamenskarakterer enn elever fra lavere sosiale lag, antar man at tilleggspoengene vil få en sosialt utjevneende virkning på rekrutteringen (Immatruleringskomiteen, 1971).

I de foregående kapitlene har vi funnet at det utvidede opptaksgrunnlaget, som hittil har rekruttert et stadig voksende antall søkere, virker omtrent som en hadde ventet - om enn ikke fullt ut. Søkere uten artium er jevnt over noe eldre enn artianerne, og har foreldre med gjennomgående litt lavere sosial status enn hva artianernes foreldre har. Den sosiale ulikheten er imidlertid ikke stor. Spesielt blant de kvinnelige ikke-artianere som har søkt, finner vi forholdsvis mange som har "giftet seg oppover" i sosial status fra foreldre til ektefelle eller samboer. Selv om øket tilstrømning av disse neppe er noen uønsket virkning, illustre-

rer fenomenet hvilken stor betydning ens sosiale "omgivelser" har for søkingen til høyere utdanning. Utvidelsen av opptaksgrunnlaget kan derfor sies *også* å innebære at de allerede sterkt representerte sosialgrupper, har fått nok en innfallsvei til høyere utdanning: Det er søkere fra de høyere sosiale sjikt som i størst grad *benytter* også de "nye" veiene.

Heller ikke forventningene til regional utjevning som følge av utvidet opptaksgrunnlag, kan sies å ha blitt innfridd. De "nye" søkerne, som gjennomgående er noe eldre og bostedsmessig mer etablerte, kommer i større grad enn de tradisjonelle søkerne fra områder nær lærestedet. (Det tas forbehold om at *hjemstedet* som vi har oppgaver for, ikke nødvendigvis er det samme som *oppvekststed*).

På tross av at kanskje ikke alle forventninger om en bredere sosial og regional rekruttering har slått til, har utvidelsen av opptaksgrunnlaget gitt mange en (ny) sjanse til å ta høyere utdanning. Og dette var den primære hensikten. Et spørsmål som er aktuelt i denne sammenhengen, er om disse nye studentgruppene *faktisk* har den realkompetanse en mente yrkespraksis og annen utdanning enn artium kunne gi. Dette temaet skal vi ikke ta opp her. De erfaringer som foreligger, tyder imidlertid på at noen av de "nye" studentene gjennomfører studiene meget bra, mens andre nok har større problemer med studiegjennomføringen enn de fleste artianere (jfr. bl.a. Det nasjonale immatruleringsutvalg, 1981).

Mens utvidelsen av kompetansebegrepet fortsatt berører forholdsvis få søkere til høyere utdanning, får de aller fleste føling med tilleggspoengsystemet. Tilleggspoengenes funksjon er at de gir søkere med svake karakterer en mulighet til å bedre sine opptakssjanser gjennom tidkrevende poengsamling. Dermed innføres *utholdenhet* som en motvekt til karakterer. I ekstreme tilfeller kan samling av tilleggspoeng - og dermed høyere alder - bli en nødvendig forutsetning for å komme inn. Dette er f.eks. tilfellet ved sosialhøgskolene der konkurransen om de siste artianerplassene står mellom ferske artianere med bortimot toppkarakterer og eldre artianere med svake karakterer og mange tilleggspoeng. Her foretas altså en klar favorisering av de mest uthol-

dende (og eldre) søkerne. Andre steder - som f.eks. ved NTH - er tilleggspoengene av vesentlig mindre betydning. Her favoriseres skoleprestasjoner, mens alderen får liten betydning. Tilleggspoengenes effekt som midde- til sosial og regional utjevning eller kjønnsmessig likestilling, er som vi har sett, ikke stor. I hovedsak er det bare søkerne og studentenes alder som påvirkes, og dette var vel neppe den primære hensikten med tilleggspoengene.

Noe forenklet kan en si at fastsetting av opptaksregler består av to uavhengige valg:

- 1) Fordeling av studieplasser mellom søkergrupper med ikke sammenlignbar bakgrunn (f.eks. artianere og ikke-artianere). I dag er proporsjonal kvotering den vanligste løsningen. Dersom en ønsker øket rekruttering av f.eks. ikke-artianere, kan en ta opp en større kvote fra denne gruppen.
- 2) Valg av balansepunkt mellom tilleggspoeng og karakterpoeng blant søkere som får karakterpoeng (artianere). Dette balansepunktet varierer i dag svært mye mellom de ulike utdanningene.

Endringer i søkergruppenes kvoter er det virkemiddelet som er mest nærliggende for å regulere forholdstallet mellom ikke-tradisjonelle og tradisjonelle studenter. Kvotendringer har virkninger som umiddelbart er overskuelige. Vi skal derfor ikke gå nærmere inn på dette temaet, men bare påpeke at slike endringer innebærer en prioritering mellom grupper. Gis den ene gruppen flere plasser, må det bli færre plasser til den andre - såfremt det samlede antall studieplasser er konstant. I den nedprioriterte gruppen vil konkurransen skje- pes, flere av søkerne må avvises.

I det følgende vil vi konsentrere oss om å drøfte virkningene av endringer i valg av balansepunkt mellom tilleggspoeng og karakterpoeng. Det er dette som har størst betydning for alderssammensetningen av søker- og studentmassen. Diskusjonen kommer derfor til å omfatte bare artianere - dvs. søkere med examen artium eller tilsvarende utdanning, som idag utgjør den langt største søkergruppen. Drøftingen vil bli delt i to idet vi ønsker å

skille mellom det kvantitative spørsmålet om balansepunktet mellom karakterpoeng og tilleggspoeng, og det kvalitative spørsmålet om hvilke meritter som skal gi tilleggspoeng.

10.1 Karakterer eller tilleggspoeng?

For å vurdere virkningene av f.eks. en reduksjon i tilleggspoengenes vekt i forhold til karakterenes, må vi først spesifisere hvordan en slik endring av balansepunkt kan foretas:

Vektforholdet mellom tilleggspoeng og karakterpoeng kan angis som *den tid* det normalt tar å opparbeide ett "tapt" karakterpoeng, - eller om en vil: antall tilleggspoeng som normalt kan oppnås pr. år. Jo lengre denne tiden er (jo færre poeng pr. år), desto større vekt har karakterene. Vi må dessuten ta hensyn til at både karakterene og tilleggspoengene som regel har en øvre poenggrense. Den øvre grensen for karakterpoengene er av mindre interesse - både fordi svært få når denne grensen, og fordi karakterene - etter at ordinær eksamen er avlagt - normalt bare i liten grad påvirkes av søkerne atferd. Det er derfor mest aktuelt å ta hensyn til poengtaket for tilleggspoengene. Hvis opparbeidingstiden pr. tilleggspoeng er fast, vil - for dem som når poengtaket - karakterenes vekt øke jo lavere poengtaket settes, dvs. jo kortere tid det tar å oppnå maksimum tilleggspoeng.

Tilleggspoengenes vekt i forhold til karakterenes ("balansepunktet") kan altså reduseres ved å redusere antall tilleggspoeng som gis pr. år, og/eller senke poengtaket. Disse to måtene å redusere vekten på har imidlertid motsatte virkninger på poengsamlingstiden: Redusert poenguttelling pr. år medfører at det tar lengre tid å oppnå et bestemt antall tilleggspoeng. Et senket poengtak medfører som nevnt, at det tar kortere tid å nå taket.

Dersom en ønsker å senke aldersnivået blant søkerne, vil det således være rimelig å øke poenguttellingen pr. år, og samtidig eventuelt senke poengtaket. Derved vil søkerne raskere få dekket sitt poengbehov, evt. oppnå det maksimale som kan oppnås. Denne tidsavkortingen vil imidlertid inntreffe bare hvis endringen av poengreglene ikke fører til økt behov for tilleggspoeng.

Den enkeltes behov for tilleggspoeng

avhenger ikke bare av søkermassens størrelse og ens relative plassering i den samlede karakterpoengfordelingen. Også fordelingen av tilleggspoengene i søkermassen er med på å bestemme behovet, og denne komponenten vil forandres når poengreglene endres. Med et lavere poengtak vil trolig noen flere enn før nå poengtaket - ihvertfall på kort sikt. De "nye" som når poengtaket, vil selvsagt være de lengstkomne poengsamlerne. Ettersom dette stort sett dreier seg om søkere med svake karakterpoeng, vil de bli "tatt igjen" i poengsamdraget av de litt yngre søkerne med bedre karakterpoeng, men færre tilleggspoeng. De dårligere vilkårene som de mer utholdende poengsamlerne har fått, vil altså bidra til å bedre vilkårene for de mer skoleflinke ved at disse får redusert sitt behov for tilleggspoeng. Virkningen av dette vil naturligvis slå ut i ønsket retning - en yngre søker- og studentmasse. Dessuten får karakterene en mer avgjørende betydning.

Aldersvirkningene som her er antydnet, vil neppe være gyldige for "voksne" artianere som allerede har de tilleggspoengene som er mulig å oppnå. For disse søkerne er det poengtaket nivå målt i poengsamlingstid som er av betydning for opptakssjansene. Jo høyere nivået er, desto bedre muligheter har de for å komme inn, dvs. desto større "forsprang" har de på de yngre poengsamlerne. En senking av poengtaket (målt i tid) vil derfor minske de eldre søkerne fordelene.

Endringer av den typen som her er beskrevet, er planlagt satt i verk ved sosialhøyskolene. På kort sikt er det ikke sikkert de skiserte virkningene blir så markerte. Det vil ta en viss tid før potensielle søkere innretter sin atferd og strategi etter de nye reglene.

Det er naturligvis flere måter å "forynge" søkermassen på enn den som er skissert ovenfor. Bl.a. kan en *avsette et visst antall studieplasser som tildeles søkere bare på grunnlag av karakterpoeng*. Dette vil sikre mulighetene for en viss direkteovergang fra videregående skole til høyere utdanning. Blant de som tas opp på grunnlag av både karakterer og tilleggspoeng må en regne med at alle har samlet poeng en viss tid og dermed blitt eldre. Hvorvidt de må bruke mer eller mindre tid enn nå til poeng-

samling, er imidlertid vanskelig å spå. Det trekker i avkortende retning at en del av de poengmessig sterkeste (de beste artianerne) faller bort som konkurrenter. I motsatt retning trekker det at det vil være færre studieplasser å konkurrere om for denne gruppen. Ettersom karakternivået i gruppen blir lavere, vil tilleggspoengene få større betydning for den individuelle plasseringen. Dette stimulerer til mer poengsamling. Sett under ett er det likevel svært sannsynlig at aldersfordelingen både blant søkere og opptatte får en yngre profil ved dette alternativet enn ved de nåværende reglene.

10.2 Hva skal gi tilleggspoeng?

Ved de fire utdanningene i denne undersøkelsen, forekommer tre typer av tilleggspoeng som er tilgjengelige for alle, nemlig *praksis*, *tilleggsutdanning* og *ledererfaring*. Den sistnevnte faktoren er det bare sosialhøyskolene som gir uttelling for, og vi har heller ikke lagt vekt på denne faktoren i de foregående drøftingene. Ledererfaringspoengene viser seg da også å ha ubetydelig innflytelse på opptaksutfallet. De viser heller ingen samvariasjon med søkerne bakgrunn, bortsett fra at yngre søkere har mer ledererfaring (dokumentert) enn eldre.(!) Vi skal derfor begrense diskusjonen til en vurdering av praksispoeng og tilleggsutdanningspoeng.

Dersom det generelt blir slik at det ikke gis poeng for *tilleggsutdanning*, vil antakelig et redusert søkertall til de mer populære poengsamlingsutdanningene bli den mest merkbare virkningen. Ved *disse* utdanningene vil det bli mindre konkurranse om studieplassene, og dermed mindre behov for tilleggspoeng (praksispoeng) for å komme inn. Ved andre utdanning vil søkermassen neppe bli mindre. Derimot vil den trolig bli litt *yngre* - forutsatt at ikke tapet av utdanningspoeng blir kompensert med flere praksispoeng. Dersom en slik kompensasjon finner sted, vil bortfallet av utdanningspoeng neppe medføre noen endringer i søkermassens sosiale og demografiske sammensetning. Blir de tapte utdanningspoengene ikke erstattet med mer praksis, vil høyere sosialgrupper - som i dag har mest tilleggsutdan-

ning - tape mest, men neppe mye, på omleggingen.

Et bortfall av poeng for tilleggsutdanning vil eliminere tendensen til utdanning i poengsamlingsøyemed. Imidlertid er antakelig en stor del av tilleggsutdanningen som godskrives, tatt ut fra andre formål. Sannsynligvis har f.eks. de mange med lærerutdanning som søker SV-fakultetet, tatt lærerhøyskole for å bli lærere, ikke for å samle poeng. Når de søker SV-fakultetet, er det som regel for å utvide sin lærerutdanning med nye fag, eller for å omskolere seg til andre yrker. Som det framgår av kapittel 8, er det sannsynligvis den videregående skolen, og spesielt folkehøyskoler, som er mest brukt som bevisste poengsamlingsutdanninger. Resultater i Eeg-Henriksen (1983) understøtter også dette. Uansett formålene med tilleggsutdanning, så medfører ordningen en favorisering av de som allerede har fullført en (høyere) utdanning, på bekostning av de som har lite fra før.

Slik *praksis* er definert ved de fleste utdanninger, er det bare utdanning, sykdom, arbeidsløshet og ulønnede tjenester for friske og arbeidsaktive voksne som *ikke* gir praksispoeng. Dette innebærer for de flestes vedkommende at de automatisk får poeng for stigende *alder* hvis de ikke er under utdanning. Ut fra rettferdighetshensyn vil det således kanskje være urimelig dersom det ikke ble gitt poeng for tilleggsutdanning. Hvorvidt dette er begrunnelsen for at utdanningspoeng faktisk blir gitt ved de fleste høyere læresteder - i strid med advarslene i St.meld. nr. 17 - vites ikke. En må imidlertid konstatere at en person må være svært uheldig ved "valg" av gjøremål for ikke å få tilleggspoeng - kanskje så uheldig at det gir grunnlag for opptak på *sosiale kriterier*, slik det da også er adgang til ved mange høyere utdanninger.

Ut fra hensynet til søknadsbehandlingen kan en spørre om ikke det ville være mer rasjonelt - og like rettferdig - å *knytte tilleggs-poengene til alder direkte*. Som poengfaktor har alder verken sosiale, kjønnsmessige eller regionale skjev-virkninger. Det er heller ikke trolig at alderspoeng ville redusere mengden av kompetanssegivende erfaring som praksis og tilleggsutdanning i dag regnes for å gi; søkerne

vil neppe ta seg "5 års ferie" i påvente av tilstrekkelig mange tilleggs-poeng.

Som vi har sett i kapittel 7, er det ikke perfekt sammenheng mellom alder og antallet tilleggs-poeng. Dette skyldes i hovedsak at de ulike tilleggs-faktorene ikke gir samme poenguttelling pr. tidsenhet, og at enkelte søkere kanskje tar både utdanning og praksis samtidig. Poenguttellingen for de ulike aktiviteter varierer dessuten mellom de enkelte utdanningene uten at det er gitt noen utdanningspolitisk begrunnelse for disse forskjellene. Alderspoeng ville rydde opp i disse særreglene som stort sett bare favoriserer søkere med best forhåndskunnskap om poengreglene og hvilken strategi som må velges for å oppnå størst uttelling.

Av de fire utdanningene skiller NTH seg ut ved at det ikke gis poeng for tilleggsutdanning, men bare for praksis. Alderspoeng ville her representere en prinsipiell *endring* i poengsystemet - ikke bare en "forenkling".

La oss se på opptaksutfallet dersom alderspoeng ble gitt istedenfor tilleggs-poeng for dokumentert praksis og tilleggsutdanning. Nærmere bestemt har vi simulert et opptak fra den faktiske søkermassen i 1982 i de søkergrupper der det i dag gis tilleggs-poeng. Generelt kan det være en tvilsom framgangsmåte å simulere et opptak med tenkte opptaksregler på en søkermasse som er rekruttert på grunnlag av andre regler. Et hovedpoeng i denne undersøkelsen er jo nettopp at endring av opptaksreglene fører til endringer i søkermassen. Når vi likevel foretar et tenkt opptak med alderspoeng, er det fordi vi ut fra resultatene vi har kommet fram til, mener at alderspoeng vil skape omtrent den samme søkermassen som de nåværende poengreglene. Selve "eksperimentet" består i å undersøke om også utfallet av opptaket blir det samme.

Den eneste forskjellen mellom nåværende regler og alderspoengreglene, er at alle tilleggs-poeng (unntatt kvinnepoenget ved NTH) i de nåværende reglene erstattes med følgende regler for alderspoeng:

Sosialhøyskolene: Det gis 2,5 poeng pr. fylte år fra og med 20 år til og med 27 år. 27-åringer og eldre får altså 20 poeng, som er det maksimale slik som nå. Det gis samme

alderspoeng for 25-5-ere som for andre søkere.

SV-fakultetet: Det gis 2 poeng pr. fylte år fra og med 20 år til og med 30 år. De som er 30 år eller eldre får 22 tilleggspoeng, som i likhet med de nåværende reglene, er det maksimale.

Norges Handelshøyskole: Det gis 2 poeng pr. fylte år fra og med 20 år til og med 25 år. Søkere som er 25 år og eldre får 12 poeng som er det maksimale. Under de nåværende regler er poengtaket 11 poeng. Vi har her satt det til 12 for å gi samme (og heltallige) uttelling for alle poenggivende år.

Norges tekniske høyskole: Det gis 2 poeng pr. fylte år fra og med 20 år til og med 21 år. Maksimum poeng blir som nå, 4 poeng.

Felles for alle utdanningene er at 19-åringer (og yngre) ikke får noen tilleggspoeng. Poenguttellingen pr. år er fastsatt ved å dividere det nåværende poengtaket med det normerte antall år det tar å oppnå maksimum tilleggspoeng. Alderspoengene kan dermed tolkes som antallet tilleggspoeng en søker ville ha oppnådd dersom et "normert poengsamlingsopplegg" var blitt fulgt fram til søkingstidspunktet. For-

skjeller mellom alderspoengene og de faktiske tilleggspoengene kan da forklares ved at søkerne i praksis ikke har fulgt et slikt normert opplegg. Det *faktiske* poengsamlingsopplegget framgår av tabell 10.1 som viser hvordan det gjennomsnittlige antall faktiske tilleggspoeng som er oppnådd, varierer med alder.

Sammenligner vi alderspoengene med de virkelige tilleggspoengene, finner vi at alderspoengene jevnt over gir større uttelling enn de faktiske i de eldre aldersgruppene. I de yngre årsklassene gir alderspoengene i noen tilfeller mindre uttelling (artianere ved sosialhøyskolene, samt NHH-søkerne), mens de i andre gir større uttelling (alle de øvrige søkergruppene).

Ved poenglikhet på opptaksgrensen har vi ved simuleringen brukt de samme regler som faktisk benyttes, nemlig at den eldste skal gå foran ved sosialhøyskolene, og at kvinner skal ha fortrinn ved NHH. (Fortrinnsregler ble nødvendige å bruke bare ved disse to utdanningene.)

Det framgår av tabellene 10.2-3 at mellom ca. 80-84 prosent av de faktisk opptatte, også ville ha kommet inn dersom de nåværende reglene for tilleggspoeng ble erstattet med re-

Tabell 10.1 Gjennomsnittlig antall tilleggspoeng på de ulike alderstrinn i ulike søkergrupper.

Alder	Utdanning/søkergruppe							
	Sosialhøyskoler			SV-fakultetet			NHH	NTH
	Artianere	Annen utd.	Rene 25-5-ere	Artianere, tallkar.	Artianere, bokst. kar.	V.g.-skole uten tillegg	Alle søkere	Artianere
19 år	0,7	–	–	1,3	–	0,1	0,1	0,1
20 år	2,9	2,0	–	1,4	–	1,0	3,3	1,0
21 år	6,4	4,0	–	2,6	–	2,5	5,9	1,9
22 år	8,4	6,5	–	4,1	–	3,4	7,1	1,7
23 år	10,8	9,7	–	5,6	–	5,6	7,2	1,8
24 år	12,1	9,8	–	7,3	–	5,6	7,7	2,1
25 år	13,6	13,5	6,0	7,9	–	8,6	7,3	2,0
26 år	16,0	13,9	9,0	9,9	–	9,2	6,4	1,0
27 år	15,3	13,4	7,0	10,4	–	8,9	6,6	2,3
28 år	15,9	13,3	9,8	11,4	–	10,0	2,9	2,5
29 år	16,6	15,5	13,4	11,6	–	13,0	–	–
30 år	16,4	16,3	15,3	11,3	–	–	5,6	–
31 år og eldre	16,8	15,8	20,9	12,2	13,0	8,0	6,7	1,3
Alle søkere	10,3	12,9	18,8	6,7	13,0	2,1	3,9	0,9

Tabell 10.2 Utfall ved alternative opptaksregler med alderspoeng i forhold til utfall ved nåværende regler. Sosialhøyskoler og SV-fakultetet (artianere). Prosent.

Søkergruppe/ Utfall ved nåværende regler	Utfall ved alternativ med alderspoeng		I alt	Antall søkere i alt
	Ikke opptatt	Opptatt		
SOSIALHØYSKOLER (alle søkergrupper):				
Ikke opptatt ¹⁾	94	6	100	883
Opptatt ¹⁾	20	80	100	269
Alle søkere	77	23	100	1 152
SV-FAKULTETET:				
(1): Artianere med tallkarakterer:				
Ikke opptatt	86	14	100	465
Opptatt	18	82	100	301
Alle søkere	59	41	100	766
(2): Artianere med bokstavkarakterer:				
Ikke opptatt	87	13	100	55
Opptatt	16	84	100	31
Alle søkere	62	38	100	86
(3): Videreg. skole uten tillegg:				
Ikke opptatt	90	10	100	609
Opptatt	18	82	100	476
Alle søkere	58	42	100	1 085

¹⁾ Utfall før vurdering etter særskilte kriterier.

Tabell 10.3 Utfall ved alternative opptaksregler med alderspoeng i forhold til utfall ved nåværende regler. NHH og NTH (artianere). Prosent.

Søkergruppe/ Utfall ved nåværende regler	Utfall ved alternativ med alderspoeng		I alt	Antall søkere i alt
	Ikke opptatt	Opptatt		
NORGES HANDELSHØYSKOLE (alle søkere):				
Ikke opptatt	94	6	100	831
Opptatt	16	84	100	417
Alle søkere	66	34	100	1 248
NORGE TEKNISKE HØGSKOLE (artianere):¹⁾				
Ikke opptatt	79	21	100	1 136
Opptatt	20	80	100	1 135
Alle søkere	50	50	100	2 271

¹⁾ Ved det alternative «opptaket» er det ikke tatt hensyn til ulike konkurranse nivåer ved de ulike NTH-avdelinger.

ne alderspoeng. Sosialhøyskolene, som sammen med NTH-artianerne har den laveste overlappingsprosenten, er i tabell 10.2 ikke oppdelt på søkergrupper. Foretas en slik oppsplitting, finner vi at overlappingen blant de rene 25-5-erne er 100 %, blant 25-5-artianerne 90 %, mens andelen er noe lavere (ca. 60 prosent) blant de øvrige. Både under de nåværende reglene og under alderspoengalternativet har imidlertid alle som tas opp gjennom 25-5-regelen¹⁾, maksimal poengscore. For disse er det dessuten 100 % overlapping ved de to regel-alternativene. Ut fra prinsippet om at eldste søker har fortrinnsrett ved poenglikhet, er altså *fødselsdato* i praksis det eneste utslagsgivende kriterium. Dette betyr at poengreglene ved sosialhøyskolene kan forenkles til at en blant søkere som er 25 år eller eldre, tar opp de eldste. En slik forenkling vil ikke forandre opptakets utfall. Det forutsettes da at opptakskvotene og opptaksprosedyren ikke endres (jfr. avsnitt 5.1).

Også i SV-fakultetets søkergruppe for artianere med bokstavkarakterer, hvor samtlige søkere er over 30 år, har alle oppnådd maksimalt antall alderspoeng. Her er det altså bare karakterpoengene som teller ved det simulerte opptaket. Denne søkergruppen er på lengre sikt av liten interesse ettersom den omfatter søkere som tok examen artium før 1970.

Overlappingsprosenten er høyest ved Norges Handelshøyskole (84 prosent). Her gir regelen om kvinners fortrinn ved poenglikhet stort utslag ved simuleringen, mens den (tilfeldigvis) ikke kom til anvendelse ved det virkelige opptaket. I den aktuelle søkermassen er det hele 90 søkere som befinner seg akkurat på poenggrensen ved det simulerte opptaket. Vel en tredjedel av disse er kvinner, dvs. akkurat så mange som antallet gjenstående ledige plasser. (Vi kommer tilbake til utslagene som dette gir på "studentmassens" sammensetning nedenfor.)

Ved NTH er overlappingsprosenten blant artianerne ca. 80, og ligger dermed noe lavere enn de øvrige utdanningene. Det spesielle med

NTH, er at det bare er praksis som gir tilleggspoeng, samt at opparbeidingstiden er kort. Av tabell 10.1 ser vi dessuten at NTH-søkerne har relativt få faktiske tilleggspoeng i forhold til det maksimalt oppnåelige. Svært mange av søkerne har ingen tilleggspoeng. At alderspoengene - som gis til alle - medfører forholdsvis store "utskiftinger" blant de opptatte, er derfor ikke overraskende. Overlappingsprosenten ville sikkert øke en del hvis NTH hadde gitt poeng også for tilleggsutdanning, og ikke bare praksis.

Som nevnt, er "doseringen" av alderspoengene i noen tilfelle for sterk, og i andre for svak, sammenlignet med de virkelige tilleggspoengene (jfr. tabell 10.1). Overlappingen ville generelt bli større dersom alderspoengene ble justert til større samsvar med de faktiske, gjennomsnittlige poengene.

Tabell 10.4 gir en viss indikasjon på de virkninger alderspoeng kan gi på sammensetningen av studentmassen. Alderspoengene, med den angitte dosering, gir med unntak for NHH en noe eldre profil enn de nåværende reglene. Dette kan motvirkes ved å dempe doseringen av alderspoengene, dvs. gi færre poeng pr. fylte år - spesielt i de eldre årsklasser. F.eks. ville avtakende poeng med stigende alder løse dette problemet. Også ved NHH "burde" alderspoengene føre til en eldre profil på studentmassen. Denne effekten er imidlertid helt motvirket, og vel så det, av det store antall (tilfeldigvis unge) kvinner som er gitt fortrinn ved poenglikhet.

Forskjellene mht. kjønnsfordeling og sammensetning etter foreldres yrkesstatus, som kan ses i tabell 10.4, er i hovedsak av tilfeldig art, og har lite med selve alderspoengsystemet å gjøre. Spesielt gjelder dette for NHH's vedkommende der fortrinnsregelen for kvinner gir et kraftig utslag på kjønnsfordelingen. Ved NTH kan en del av nedgangen i kvinneandelen skyldes aldersforskjeller mellom menn og kvinner: De fleste kvinnelige søkerne kommer rett fra skolen, mens mange av de mannlige har avtjent verneplikt, og dermed har rukket å bli 21 år som gir maksimal uttelling i alderspoeng.

Et regelalternativ som nokså sikkert vil skape en søkermasse temmelig forskjellig fra

¹⁾ Under alternativet med alderspoeng, bør vel 25-5-regelen omdøpes til "25-regelen".

Tabell 10.4 Opptatte ved nåværende opptaksregler og alternative opptaksregler med alderspoeng etter alder, kjønn og foreldres yrkesstatus. Prosent.

Alder, kjønn, foreldres yrkesstatus	Sosialhøgskoler		SV-fakultetet		NHH		NTH ¹⁾	
	Nåvæ- rende ²⁾	Alter- native	Nåvæ- rende	Alter- native	Nåvæ- rende	Alter- native	Nåvæ- rende	Alter- native
ALDER:								
20 år og yngre	0	0	36	31	41	47	73	71
21–22 år	12	5	28	28	39	32	22	23
23–24 år	14	8	13	14	13	13	4	4
25–26 år	11	13	9	10	3	4	1	1
27–28 år	10	14	5	6	2	2	0	1
29–30 år	7	9	2	3	1	1	0	0
31 år og eldre	46	51	7	8	1	1	0	0
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100
KJØNN:								
Kvinner	80	80	62	62	35	42	34	31
Menn	20	20	38	38	65	58	66	69
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100
FORELDRES YRKESSTATUS:								
Høy	22	19	46	47	34	34	44	44
Høy-middel	29	31	33	31	44	42	35	36
Lav-middel	41	43	17	18	20	21	19	28
Lav	8	7	4	4	2	3	2	2
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100

¹⁾ Opptatte før vurdering etter særskilte kriterier.

²⁾ Ikke medregnet «uoppgitt».

³⁾ Kvinnepoenget medregnet i begge alternativene.

den nåværende, er opptak på grunnlag av *bare karakterpoeng* for de søkergrupper som i dag får både karakter- og tilleggspoeng. Bortfall av tilleggspoeng vil senke søkeralderen nokså betydelig ettersom de målrettede poengsamlerne ville søke tidligere. Noen ville ta fornyet prøve i enkeltfag i videregående skole i håp om bedre karakterer. Andre - med svært dårlige karakterer - ville trolig falle bort som aktuelle søkere - ihvertfall til de utdanninger hvor konkurransenivået er høyest. Det er slett ikke sikkert at dette er noen "forverring" for disse søkerne. Deres opptakssjanser under de

nåværende opptaksreglene er også stort sett nokså små. Den viktigste forskjellen er antakelig at dagens regler i større grad gir urealistiske *forhåpninger* om kanskje å komme inn - en gang i framtida. Det banale faktum er jo at noen *må* avvises fordi det ikke er plass til alle. Spørsmålet er derfor *hvor tidlig* potensielle søkere skal få klarhet om sine sjanser for opptak. Regler som premierer poengsamling og høy alder, favoriserer *utholdenhet*. De mest utholdne kommer inn, mens de mindre utholdne trekker seg og dermed fratras *seg selv* sjansen for opptak.

Litteraturliste

- Det nasjonale immatrikuleringsutvalg (1981): Innstilling om studiekompetanse fra videregående skole. Tromsø, 1981.
- Eeg-Henriksen, F. (1983): Fra skolegang til poengsamling. Utdannings- og yrkesplaner blant avgangselever ved allmennfaglig studieretning i videregående skole 1980. NAVF's utredningsinstitutt, melding 1983:7.
- Eriksen, K. (1982): Motivasjon, studium, yrke. NAVF's utredningsinstitutt, melding 1982:4.
- Immatrikuleringskomiteen (1971): Veier til Universiteter og høyskoler. Universitetsforlaget, 1971.
- Skolekomiteen (1967-69): Skolekomiteen av 1965. Innstilling 1-3. (Steenkomiteen).
- Skrede, K. (1971): Sosioøkonomisk klassifisering av yrker i Norge 1960. INAS-rapport nr. 71:1.
- Statistisk Sentralbyrå (1973) Standard for utdanningsgruppering, Statistisk Sentralbyrås håndbøker 28.
- Stortingsmelding nr. 17 (1974-75) Om den videre utbygging og organisering av høgre utdanning. Kirke- og undervisningsdepartementet.
- Sætren, H. (1973): Prosesser og konsekvenser. En studie av sammenhengen mellom beslutningsprosess, opptaksregler og rekrutteringsmønster i Det medisinske studium 1960-70. Hovedfagsoppgave i Offentlig administrasjon og organisasjonskunnskap, Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen, 1973.
- Videreutdanningskomiteen (1967-70): Innstilling om videreutdanning for artianere. 1-5. KUD (Ottosenkomiteen).
- Aamodt, P.O. (1982): Utdanning og sosial bakgrunn. Samfunnsøkonomiske studier nr. 51, Statistisk Sentralbyrå, 1982.

Måling av sosial bakgrunn

For flere av problemstillingene i denne undersøkelsen inngår søkerens *sosiale bakgrunn* som en interessant variabel. I praksis benyttes ofte en persons yrke som indikator på vedkommendes sosiale status, eller fars/mors yrker som mål på en persons sosiale bakgrunn. Skrede (1971) har utarbeidet en sosioøkonomisk klassifisering på dette grunnlag. Denne inndelingsteknikken er imidlertid nokså tidkrevende å bruke idet yrkene må kodes svært detaljert. I mange situasjoner vil en derfor velge enklere, mer intuitive, men kanskje mindre presise mål på sosial bakgrunn. Dette har vært gjort her ved å definere søkerens sosiale bakgrunn etter en gradering av fars, foreldres eller ektefelles/samboers yrke. Inndelingen er gjort i to versjoner - den enkleste ved å slå sammen grupper i den mest fingraderte inndelingen.

Disse inndelingene er som nevnt, grove. F.eks. er "selvstendig i landbruk/fiske" en lite homogen kategori sosialt sett idet mange nok vil hevde at det er en sosial ulikhet mellom storbonden på Østlandet og sjarkfiskeren i Lofoten. Vi har likevel valgt denne inndelingen fordi den er enkel, og fordi hver av kategoriene blir av en viss størrelse mht. antall søkere.

Alternativt kan en bruke fars/mors høyeste utdanning som mål på søkerens sosiale bakgrunn. Spesielt i en undersøkelse av utdanningsvalg kan foreldrenes utdanning ha vel så stor effekt som deres yrker. I spørreskjemaet ble følgende inndeling brukt for de ulike utdanningsnivåer:

- (1) Universitet (lavere grad eller høyere), vitenskapelig høyskole
- (2) Annen høyskole (lærerskole, sosialhøy-

Opprinnelig inndeling¹⁾ ("yrke")

- (1) Overordnet teknisk/administrativ funksjonær, leder innen større virksomhet, akademisk yrke
- (2) Teknisk/administrativ funksjonær på mellomnivå, leder av småbedrift, lærer, kunstner og tilsvarende
- (3) Underordnet funksjonær, hjelpepleier og tilsvarende
- (4) Selvstendig i landbruk/fiske
- (5) Faglært arbeider/mannskap, håndverker
- (6) Ufaglært arbeider/mannskap
- (7) Hjemmeværende husmor/-far
- (8) Annet

Forenklet inndeling ("yrkesstatus")

- (1) «Høy»
- (2) «Høy-middel»
- (3) «Lav-middel»
- (4) «Lav»

¹⁾ Søkerne ble bedt om - i tillegg til å krysse av på en av de gjengitte yrkeskategoriene - å oppgi mer presist hvilket yrke far/mor/ektefelle/samboer hadde. Dermed ble det mulig å kontrollere at avkryssingen ble gjort ensartet.

- skole, ingeniørhøyskole, sykepleierskole, distriktshøyskole, enkeltfag ved universitet m.v.)
- (3) Videregående utdanning - allmennfag (examen artium, økonomisk gymnas, 3-årig videregående skole - allmennfag, 2-årig folkehøyskole m.v.)
 - (4) Videregående utdanning - yrkesfag
 - (5) Ungdomsskole, realskole, middelskole, ett-årig folkehøyskole, framhaldskole eller tilsvarende
 - (6) 7-årig folkeskole

Som en ser, er inndelingen basert på varigheten av utdanningen, og ikke på fagområde eller annet. Inndelingen følger i hovedsak den standard som brukes i dag i norsk statistikk for gradering av utdanningsnivå (Statistisk Sentralbyrå, 1973).

Sammenhengen mellom foreldrenes yrke og deres utdanning er - som en måtte vente - nokså sterk. Dersom vi gir de ulike yrkesgrupper (opprinnelig og forenklet inndeling) og utdanningsnivåer tallverdier slik som angitt i parentesene foran kategoriene ovenfor, kan vi

beregne "korrelasjonen" mellom yrke og utdanning¹⁾. Slike beregninger har vi utført for sammenhengen mellom fars yrke og fars utdanning. "Korrelasjonskoeffisientene" er gjengitt i tabellen nedenfor. (Perfekt sammenheng angis ved korrelasjonskoeffisient lik 1,00, mens ingen sammenheng svarer til 0,00).

En nærmere gransking av sammenhengen mellom fars yrke og utdanning viser at sammenhengen er svakest for yrkes-/utdanningskategoriene på mellomnivå. F.eks. er fedre med videregående yrkesutdanning særlig konsentrert i yrkeskategoriene "funksjonær på mellomnivå" (2) og "faglært arbeider" (5), dvs. grupper som "ligger et

Tabell: «Korrelasjon» mellom fars yrke og fars utdanningsnivå.

Variant av «fars yrke»	Sosialhøgskoler	SV-fakultetet	NHH	NTH
Opprinnelig inndeling	0,38	0,65	0,56	0,65
Forenklet inndeling	0,33	0,67	0,56	0,66

stykke fra hverandre". Dette gjenspeiles i "korrelasjonene" i tabellen ved at søkerne til utdanninger med lave koeffisienter har et relativt større innslag av mellomgruppene enn der hvor "korrelasjonskoeffisientene" er større.

Det er naturligvis ikke bare fars yrke eller utdanning som bestemmer hvilken sosial bakgrunn en person har. Også mors utdanning eller yrke vil være av betydning. Å benytte mors yrke alene som mål, er fortsatt en ubrukelig løsning fordi så mange mødre er hjemmearbeidende, og husmoryrket lar seg vanskelig plassere statusmessig. Imidlertid kan en benytte den *høyeste* av mors og fars yrkesstatus som sosialt bakgrunns mål. Dette målet har vi kalt *foreldres yrkesstatus*. Foreldres yrkesstatus må nødvendigvis (pr. definisjon) gi en noe høyere sosial profil enn bare fars yrke.

Blant søkerne - spesielt ved sosialhøgskolene - er det mange som for lengst har stiftet egen familie. For disse kan det kanskje være noe tvilsomt å benytte fars eller mors yrke som indikator på sosial bakgrunn. I den grad en persons sosiale "omgivelser" påvirker vedkommendes utdanningsplaner, kan det tenkes at f.eks. ektefellens sosiale status kan ha vel så stor innflytelse som fars status. Med utgangspunkt i dette har vi laget en alternativ versjon av variabelen sosial bakgrunn ved at vi for gifte/samboende søkere 31 år og eldre har latt ektefellens/samboerens yrke erstatte foreldres yrke i de tilfellene ektefellen/samboeren har hatt et yrke. For alle de øvrige søkerne er foreldres yrke lagt til grunn.

¹⁾ Denne framgangsmåten er noe diskutabel fordi vi ved å gi tallverdi til de enkelte kategorier, også har definert "avstanden" mellom dem. Begrepsmessig er dette naturligvis tvilsomt - variablene vi opererer med indikerer stort sett bare en rangordning av kategoriene, og selv denne kan diskuteres.

NAVF'S UTREDNINGSINSTITUTT

NORGES ALMENVITENSKAPELIGE FORSKNINGSRÅD
 WERGELANDSVEIEN 15 · OSLO 1 · TELEFON (02) 20 65 35

Oslo, juni 1982

Til søkere ved Norges tekniske høgskole

UNDERSØKELSE OM SØKING OG OPPTAK TIL HØYERE UTDANNING I 1982

NAVF's utredningsinstitutt har med støtte fra Kirke- og undervisningsdepartementet satt igang en undersøkelse av hvilke virkninger ulike opptaksregler til høyere utdanning har på studentrekrutteringen. Undersøkelsen omfatter alle som søker om opptak i 1982 til Det samfunnsvitenskapelige fakultet ved Universitetet i Oslo, Norges Handelshøyskole, Norges tekniske høgskole og sosialhøgskolene.

På de neste sidene finner du et spørreskjema som vi ber deg fylle ut. Det er frivillig å være med på undersøkelsen. Du kan også unnlate å besvare enkeltspørsmål. For å få et riktigst mulig bilde av søkingen til de enkelte utdanninger, er det avgjørende at flest mulig deltar — uansett om de føler seg sikre på å komme inn eller ikke.

De organer som behandler søknadene om opptak, vil ikke få adgang til spørreskjemaene. Opplysningene du gir i spørreskjemaet, har altså ingen betydning for om du blir tatt opp eller ikke.

I spørreskjemaet ber vi deg bl.a. oppgi fødselsnummer. Dette trenger vi for å knytte det enkelte spørreskjema til opplysninger fra lærestedene om utfallet av søknaden for den enkelte, samt for å kunne dra nytte av noen av de opplysninger om yrkespraksis o.l. som du allerede har gitt på søknadsskjemaet. En slik overføring av opplysninger for anslagsvis 7 000 søkere skjer mest anonymt og enkelt ved hjelp av fødselsnummer og elektronisk databehandling. For øvrig gir fødselsnummeret opplysning om alder og kjønn.

All innsamling, overføring og bearbeiding av persondata i denne undersøkelsen er godkjent av Datatilsynet. Oppbevaring og bearbeiding av data vil skje ved NAVF's utredningsinstitutt hvor alle medarbeidere har taushetsplikt under straffeansvar. Persondata vil kun bli brukt i statistiske analyser av større grupper. Resultatene av undersøkelsen vil bli publisert i en egen melding fra NAVF's utredningsinstitutt.

Ferdig utfylt spørreskjema returneres i vedlagte svarkonvolutt — helst så snart du kan.

Dersom du har søkt flere av utdanningene nevnt ovenfor, vil du motta ett spørreskjema for hver utdanning. Det er av stor betydning for undersøkelsen at du iallfall besvarer ett skjema fullstendig, samt spørsmål 1, 2, 7, 8 og 12 på de(t) andre.

På forhånd takk for hjelpen.

Vennlig hilsen

for NAVF's utredningsinstitutt

Knut Arild Larsen

Steinar Tamsfoss

UNDERSØKELSE OM SØKING OG OPPTAK TIL HØYERE UTDANNING I 1982:

NORGES TEKNISKE HØGSKOLE

Personlige opplysninger

Skriv ikke her

1. Navn: _____
 Adresse: _____
 Postnr.: _____ Poststed: _____

2. Fødselsnr. (11 sifre):

Dag	Mnd.	År	Pers.nr.

3. Ekteskapelig status (Før gifte som nå er samboende, krysser av for «gift/samboer»)

Ugift	1	☐
Gift/samboer	2	☐
Før gift	3	☐

4. Antall hjemmeboende barn etter skoletrinn (eller tilsvarende alder) pr. 1. september 1982 (skriv opp antall barn i alt og på hvert skoletrinn):

	Antall barn
Antall hjemmeboende barn i alt:	_____
— herav: Ikke begynt på skolen	_____
1.—3. klasse	_____
4.—6. klasse	_____
7.—9. klasse	_____
Ferdig med ungdomsskolen	_____

Kreves det spesiell omsorg for noen av disse p.g.a. funksjonshemning e.l.l.? 1 Ja 2 Nei

5. Fars, mors og evt. ektefelles / samboers høyeste utdanningsnivå (fullført utdanning):

	Far	Mor	Ektef./samboer
Universitet (lavere grad eller høyere), vitenskapelig høyskole	6 ☐	6 ☐	6 ☐
Annen høyskole (lærerskole, sosialhøyskole, ingeniørhøyskole, sykepleierskole, distriktshøyskole, enkeltfag ved universitet m.v.)	5 ☐	5 ☐	5 ☐
Videregående utdanning — allmennfag (examen artium, økonomisk gymnas, 3-årig videregående skole — allmennfag, 2-årig folkehøyskole m. v.)	4 ☐	4 ☐	4 ☐
Videregående utdanning — yrkesfag	3 ☐	3 ☐	3 ☐
Ungdomsskole, realskole, middelskole, ett-årig folkehøyskole, framhaldskole eller tilsvarende	2 ☐	2 ☐	2 ☐
7-årig folkeskole	1 ☐	1 ☐	1 ☐

4 1

← 2—12

← 13

14

15

16

17

18

19

20

21—23

6. Fars og mors yrke (før evt. pensjonering), eget yrke og evt. ektefelles/samboers yrke:

	Far	Mor	Eget	Ektef./ samboer
Overordnet teknisk/administrativ funksjonær, leder innen større virksomhet, akademisk yrke	1 ☐	1 ☐	1 ☐	1 ☐
Teknisk/administrativ* funksjonær på mellomnivå, leder av småbedrift, lærer, kunstner og tilsvarende	2 ☐	2 ☐	2 ☐	2 ☐
Underordnet funksjonær, hjelpepleier og tilsvarende	3 ☐	3 ☐	3 ☐	3 ☐
Selvstendig i landbruk/fiske	4 ☐	4 ☐	4 ☐	4 ☐
Faglært arbeider/mannskap, håndverker	5 ☐	5 ☐	5 ☐	5 ☐
Ufaglært arbeider/mannskap	6 ☐	6 ☐	6 ☐	6 ☐
Hjemmeværende husmor/-far	7 ☐	7 ☐	7 ☐	7 ☐
Annet	8 ☐	8 ☐	8 ☐	8 ☐
Har ikke hatt noe yrke foreløpig			9 ☐	9 ☐
(bare tatt utdanning, verneplikt o.l.)				

--	--	--	--

 24—27

Oppgi mer presist hvilket yrke/hva slags arbeid/hvilken stilling den enkelte har (har hatt):

Fars yrke: _____

Mors yrke: _____

Eget yrke: _____

Ektef./samboers yrke: _____

Tidligere utdanning

7. For å bli tatt opp ved Norges tekniske høgskole må visse *minstekrav* være oppfylt.

Kryss av for det/de minstekrav som du oppfyller. (NB. Evt. utdanning som ikke er minstekrav, skal føres opp under spørsmål 8).

Examen artium/økonomisk gymnas/treårig videregående skole	1 ☐	28
Ingeniørhøgskole/NKI's tekniske skole/treårig teknisk utdanning ved distriktshøgskole	1 ☐	29
Teknisk fagskole	1 ☐	30
Utenlandsk utdanning	1 ☐	31
Annet godkjent utdanning (spesifiser under spørsmål 8)	1 ☐	32
Skal gjennomgå opptaksprøve (Arkitektavdelingen)	1 ☐	33

8. Hvilke fullførte utdanninger har du i tillegg til den/de som er krysset av under spørsmål 7? Sett høyst ett kryss under hver bokstav nedenfor. Hvis en utdanning er blitt godkjent som del av en universitetsgrad (cand.mag m.v.), skal det bare krysses av for universitetsgraden. Unngå dobbelttelling.

a) Ingen tilleggsutdanning	0 ☐	34
b) Sekretærutdanning, studentfagkurs, 3. årskurs handels- og kontorlag	2 ☐	35
c) Befalsutdanning	2 ☐	36
d) Utdanning på videregående skoles nivå (normalt 1-3 år etter ungdomsskole). Ta ikke med utdanning nevnt i spørsmål 7 eller pkt. b) ovenfor.		
Ett årskurs	2 ☐	37
To årskurs	4 ☐	
Tre årskurs eller mer	6 ☐	
Universitetsutdanning:		
e) Forberedende prøve(r) (ex. phil., matematikk, latin o.a.)	1 ☐	38
<i>Oppgi hvilke(t) fag</i>		
f) Realfag 6—14 vekttall (medregnet forb. matematikk)	1 ☐	
Ett grunnfag (15—24 vekttall)	2 ☐	39
Ett mellomfag (25—34 vekttall)	3 ☐	
To grunnfag (35—44 vekttall)	4 ☐	
Ett grunnfag + ett mellomfag (45—54 vekttall)	5 ☐	
To mellomfag (55—64 vekttall)	6 ☐	
Lavere grads eksamen	7 ☐	
Høyere grads eksamen	9 ☐	
g) Distrikthøyskole: <i>Oppgi fag/linje(r)</i>		
1—10 vekttall (1 semester)	1 ☐	
11—20 vekttall (2 semestre)	2 ☐	
21—30 vekttall (3 semestre)	3 ☐	40
31—40 vekttall (4 semestre)	4 ☐	
41 vekttall og mer (mer enn 4 semestre)	5 ☐	
h) Annen høyskoleutdanning (medregnet evt. påbygg/spesialisering)		
<i>Oppgi hvilken utdanning</i>		
Ettårig	2 ☐	41
Toårig	4 ☐	
Treårig	6 ☐	
Fireårig	8 ☐	
Femårig eller mer	9 ☐	
i) Pedagogisk seminar	1 ☐	42
j) Annen tilleggsutdanning (av minst 5 måneders varighet)	1 ☐	43
Nevn hvilke(n):		

Skriv ikke her:

 44—47

 48—51

 52—55

 56—59

 60—63

9. Hvilke høyere, adgangsregulerte utdanninger (i Norge) har du søkt om opptak ved i 1982? Skriv utdanningene opp i prioritert rekkefølge etter hvilken du ville ta dersom du kunne velge fritt. Ta med alle utdanninger du har søkt i 1982 (evt. helt sikkert kommer til å søke) — også Norges tekniske høgskole.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

64

65–68

69–72

73–76

77–80

81–84

85–88

LES DETTE FØR DU GÅR VIDERE:

Spørsmål 10, 11 og 12 forutsetter at du ikke kjenner til utfallet av din(e) søknad(er) om opptak. Hvis du likevel har fått beskjed om dette når spørsmålene besvares, ber vi deg forsøke og svare som om du ikke kjente resultatet av søknaden(e). For ordens skyld ber vi deg opplyse hvordan dette faktisk forholder seg for ditt vedkommende:

Har ikke fått svar på noen søknader 1

Har fått svar på noen, men ikke alle søknader..... 2

Har fått svar på alle søknader 3

(Hvis bare én utdanning er søkt, er det bare første eller siste svaralternativ som kan brukes).

← 89

10. Dersom du ikke kommer inn ved noen av utdanningene nevnt i spørsmål 9: Hva vil du alternativt bruke tiden til? Kryss av for det/de svar som er mest aktuelle.

Ta en utdanning som ikke er adgangsregulert 1

Ta tidligere eksamen(er) om igjen 1

Inntektsgivende arbeid 1

Verneplikt/sivilarbeid 1

Arbeide i hjemmet 1

Fritid 1

Annet, nevnt hva 1

Vet ikke / Er helt sikker på å komme inn (et av stedene) 1

← 90

91

92

93

94

95

96

97

11. Dersom du ikke kommer inn ved noen av utdanningene nevnt i spørsmål 9: Vil du søke om opptak på nytt neste år eller senere?

1 Ja, vil antakelig søke på nytt ved utdanning nr. _____ nevnt i spørsmål 9.

2 Nei, vil neppe søke noen av disse utdanningene på nytt.

3 Vet ikke/Er helt sikker på å komme inn (et av stedene).

98

99–104

12. Hvordan vurderer du selv dine sjanser for å bli tatt opp ved Norges tekniske høyskole? Prøv å svare så oppriktig du kan.

- Helt sikker på at jeg kommer inn 1
- Nokså sikker på at jeg kommer inn 2
- Svært usikker på om jeg kommer inn 3
- Tror neppe at jeg kommer inn 4
- Temmelig sikker på at jeg ikke kommer inn 5

← 105

13. Dersom du hadde poeng nok til å komme inn på en *hvilken som helst* utdanning, hvilken ville du aller helst ha valgt?

Svar: _____

106	109
-----	-----

Tidligere søking til høyere utdanning

14. Har du tidligere (før 1982) søkt om opptak ved noen av de utdanningene du har søkt i år (nevnt i spørsmål 9)?

- 1 Nei, har ikke søkt noen av disse utdanningene tidligere.
- 2 Ja, har søkt tidligere. Oppgi i rubrikken nedenfor hvor mange ganger før 1982 (dvs. ikke medregnet 1982) du har søkt, samt hvilket år du søkte første gang:

Utdanning nr. (se spm. 9)	1	2	3	4	5	6
Antall ganger søkt tidligere (1982 ikke medregnet)						
År søkt første gang (to siste sifre)						

111—113 114—116 117—119 120—122 123—125 126—128

□ 110

15. Har du tidligere (før 1982) søkt om opptak ved *andre* adgangsbegrensede, høyere utdanninger enn den/dem du har nevnt i spørsmål 14?

- 1 Nei, har ikke søkt andre adgangsbegrensede, høyere utdanninger tidligere.
- 2 Ja, har søkt andre adgangsbegrensede, høyere utdanninger tidligere. Oppgi hvilke utdanninger dette gjelder, hvor mange ganger du søkte hver enkelt, samt om du kom inn eller ikke:

	Antall ganger søkt	Kom inn	Kom ikke inn
_____	_____ 130	1 ☐ 131	2 ☐ 131
_____	_____ 136	1 ☐ 137	2 ☐ 137
_____	_____ 142	1 ☐ 143	2 ☐ 143
_____	_____ 148	1 ☐ 149	2 ☐ 149
_____	_____ 154	1 ☐ 155	2 ☐ 155
_____	_____ 160	1 ☐ 161	2 ☐ 161

□ 129

_____	132-
_____	135
_____	138-
_____	141
_____	144-
_____	147
_____	150-
_____	153
_____	156-
_____	159
_____	162-
_____	165

